

VÄRSKE RÕHK

Joosep Vesselov

Maarja Mäemets

Riste Lehari

Hans Alla

Siret Remma

Vestlusring slämmist

Marta-Liisa Talvet Kristina Viinast ja

Anna-Kristiina Paest

Kaisa Ling Juhan Jaigist

Joonas Ojap Henn Põlluasast

Illustratsioonid Stina Leek

Fotod Merilin Ülem

SIRET REMMA

kergeks helgeks sujuvaks

olla nagu taim
unustada inimeseks olemine
tulla tagasi juurte juurde
mulla alla
sealt jälle võrsuda
päikese poole
olla liikumatult paigal
näha maailma möödumas

olla nagu plastik
vedeleda tänaval et paraja tuulega
lennata linnast linna
metsast metsa
ujuda ookeanis ja vaadata koralle
teha tiir maailmale peale
mitte kunagi millestki ilma jääda
mulle meeldib bensiini lõhn

*

tahaksin kallistada puud
tänavanurgal
ja tänada teda et
ta on nii vapper
sest ta ei peaks seal üldse olema
mina nii ei suudaks
mina ei ole puu
aga ma tean mida puu tunneb
isegi kui ma ei ole puu
sest ma tean
kindlasti
tean

*

ülev rebane
hirmus rebane
kilekott peas
jahtis mind
üle küntud põllu
jooksin tema eest
kingad mullased
silme ees rebane
suurem kui mina
suurem kui põld
kilekott peas
kindlasti marutõbine

*

võtsin toitu jälle plastiku sees tööle kaasa
homme võtan ka
aga vähematult on mul riidest poekott

*

tee linnatänavalt viib vaikusemetsa
seesmised hääled mühatavad
pinge piniseb peas
peab vaikima
mõtted mulksuvad
purjus mees pingil kõnetab
tunnen et mu jalad hakkavad laulma
ja ma ei suuda üldse vaikida
laulan ära natuke kaugemale
peas kumiseb
rästas lõõritab mahlaka *vibrato*'ga
vaat et tõmbab ülase samblast lahti
kalkulatsioonid ja süütunne
sunnin ennast vaikima
ja siis saab mets otsa
see ei olnudki ju mingi mets
valgus paistab näkku
asfalt kuumab ja peegeldab
seisan ristmiku ohutussaarel nagu
okasteta jäänud siil

*

akna tagant kostab
eelajalooliste olendite kisa
tahaksin lärmi välja vahetada
nii nagu vahetaksin
asfaldi rohuvälja vastu
autod loomade vastu
igavad betoonmajad salapärase metsade vastu
vahetaksin kodutee mürarohked tänavad
pargialleede vastu
ja selle pagana kajaka kisa vahetaksin
laululindude harmooniliste helide vastu
ning kinnismõtted vahetaksin voolava vee
ja looklevate radade vastu
muutuksin helgeks ja sujuvaks
peaaegu olematuks
minu olemine ei häiriks mind enam
veel vähem teiste olemine
ja kui miski hakkaks vastu
vahetaksin selle välja

*

raske on harjuda mõttega
et mina olen loodus
sest tavaliselt
vaatan
kuulan
imestan
katsun
pügistan
tirin
patsutan
löön maha
panen kasvama
ning loodus aina allub ja vaikib
aga mina räägin ja nõuan oma õigusi
oleme nagu kaks asja
või siiski
mina ei ole asi

RISTE LEHARI NÄHTAMATUD

Suure peaga mees kõndis sihitult mööda tolmust linna. Oli palav ja laisk suvine aeg. Linn oli inimtühi, aiad lõhnasid lillede järele. Mehel olid jalas talvekingad, mille ninad irvitasid juba aastaid. Juba enne, kui kingad temani jõudsid, olid nad aastaid irvitanud. See ei häirinud teda. Oli vähe sellist, mis talle elus muret tegi, ja kinganinade esinduslik välimus nende hulka ei kuulunud. Suvel oli isegi mõnus, kui pilude vahelt väheke õhku varvastele voogas. Kui kõndimine ära väsitas, istus ta trolli peale ja sõitis ringe. Suure peaga mehele meeldisid kordused – ta valis ikka ja jälle sama marsruudi. See harjumus rahustas teda, ehkki mõnikord tegi ta ringe ka bussi ja vahel isegi trammiga. Lihtsalt istus sõiduki peale ja lasi sel end vedada nagu karusellil, majad silme eest läbi libisemas. Liinid ja graafikud olid talle pähe kulunud nagu puumardikate soonilised rajad pehkiva halu sisse. Sellistele pisisjadele oli tema peas palju ruumi. Poisina oli talle meeldinud maailma avastada, aga mida aeg edasi, seda imelikumaks kõik muutus. Huvi ja uudishimu asendusid lihtsa sooviga ellu jääda ja mitte viga saada. Pehmest võrsest saab jäik puutüvi ja nõnda oli juhtunud ka temaga. Mehele tundus, et vähemalt paar asja võiksid elus olla täpsed ja kindlad kui kellavärk. Kas talle lihtsalt tundus nii või oli keegi seda öelnud, ta enam ei teadnud. Igatahes oli tema elus vaja midagi, millest kinni hoida. Ja selle jaoks oli ju ringe sõitva trolli, trammi või bussi käepidemeks mõeldud post ideaalne.

Trollid olid siiski tema lemmikud. Mehele meeldisid sõiduki sarved ja seegi, kuidas nad kiirendades undasid. Mõnikord undas ta kaasa. Vahel kujutas ta ette, et troll on elusolend – hiigelsuur hingega putukas, tema salajane ja parim müütiline sõber, kelle südames on temal au istuda. Väikse poisina oli tal palju putukatest sõpru, samamoodi sarvilised, umisevad ja liikuvad. Suure peaga mehel ei olnud oma eluga otseselt midagi teha, samamoodi nagu polnud kedagi, kes oleks teda otseselt kuhugi oodanud. Niimoodi suure looma keskel istudes tekkis tal mõnikord tähtis tunne, justkui oleks ta kuningas. Hoolimata jäikadest harjumustest meeldis talle lapselikult fantaseerida ja tal oli selle jaoks ka piisavalt aega. Tegelikult ei olnud tal üldse kohustusi, soove, tahtmisi, kirge, sõpru ega elu. Olidki

ainult kanged harjumused, pehmed unelused, sõidukite graafikud ja ülejäänud suurt pead täitis tühjus. Aga ta oli rahul. Niimoodi sihitult trollis istudes ja vaikselt unnates oli ta nagu pisike kiviplaneet tiirlemas oma üksluisel orbiidil.

Üks oskus tal siiski oli. Mehel oli silma leida prügikastide kõrvalt väärtuslikke asju. Ta oli sorteerija. Äraelamiseks käis ta oma leide pooltuttavatele või ka võhivõõrastele müümas. Aja jooksul oli ta leidnud palju head kraami: mööblitükke, riideid, ja eriti osav oli ta mitmest leitud jalatsist kombineerima suurepäraselt kokkusobivaid kingapaare. Loomulikult korjas ta pudeleidki. Selleks olid tal oma kindlad magusad kohad lokaalide ja baaride ümbruses. Seal tuli oma kohalolek varahommikusse ajastada, sest pudelikorjajaid oli teisigi. Edumaa sellises olemisvõistluses andis talle tema kainus. Suure peaga mees ei kõnetanud kunagi teisi pudelikorjajaid ja kui otseselt asja ei olnud, eelistas ta tegelikult üldse mitte kedagi kõnetada. Ka pubides ja sööklates talle käia ei meeldinud. Kohad, kuhu tema oleks sobinud ja kuhu ta ka paaril korral oli oma äri tõttu sattunud, olid enamasti täis vastikult purjus ja ila pritsivaid kollakate habemetega eluheidikuid, kes naljaviluks suure peaga meest Kõlupeaks kutsusid. See ei meeldinud talle. Ühel korral tahtis ta narrijad paika panna, kuid õnnetuseks oli ta nii häiritud, et jäi solvanguga kogeleva nagu kriibitud plaat, mis aga ilaste habemike naljale õli tulle valas. „Vivivivivivittu käi,” ütles mees, kui teda tookord Kõlupeaks nimetati. Naerupahvak täitis kogu õlihaisuse sööklasaali.

„Ma olen tark, aga teised ei saa sellest aru,” mõtles mees. Millegipärast läksid tal rääkides alati sõnad sõlme ja ta kippus kogeleva. Niipea kui mehe piklik suu hakkas lauset moodustama, sõitsid sõnad üksteisele sisse ja ühest lühikesest lausest võis välja tulla tõeline avarii. Leidmata sõnadele õiget rütmi, teistele arusaadavat järjestust, loobuski ta enamasti oma häälest. Kõik, mis tema lagedas stepisarnases peamaastikus idaneda võis, jäigi peaaegu alati kupli alla kinni. Ta ei osanud endale suuga teed rajada, ta ei sobitunud kuhugi, aga ega see teda nii väga häirinudki, välja arvatud mõningatel erandlikel juhtudel. Ta oli ilmselt lihtsalt liiga tark, et ülejäänud maailmaga kokku sobida. Tuli ette, et ta isegi imetles neid omaenda kupli all kinni olevaid mõtteid.

Mees jäi endale kindlaks ka riietuses, sest kandis alati pruuni värvi viigipükse, milles viike juba aastaid polnud. Ta oli need püksid leidnud 11 aastat tagasi Paavli kaltsuka kõrvalt ja need sobisid kandmiseks nii talvel kui ka suvel. Ööd veetis mees surnud ema kitsas korteris, mis haies

nagu hallitus ja natuke ka nagu meri. Seegi teda ei häirinud. Tal oli ase ja patareidega väike äratuskell ning sellest tal piisas.

Ei osanudki nagu täpselt öelda, mis tema elus oli juhtunud, et ta nõnda eluheidiku moodi elama pidi. Omateada ei olnud suure peaga mees midagi valesti teinud. Jah, ta oli sattunud elu jooksul koledatesse kaklustesse, mis lõppesid kainestusmajas. Samuti oli ta ikka aeg-ajalt mõne tuttava selja tagant asju näpanud ja sellega vahele jäänud, aga kes seda ei teeks? Jama oli küll, et ühtegi töökohta mees nooruses pidada ei suutnud. Ta lihtsalt väsis alati ära teiste inimeste targutamisest ja iseenda võimetusest midagi vastu öelda ning jalutas varem või hiljem poole päeva pealt minema. Mees ise ei arvanud, et tema elu on jama, ehkki sai aru, et ühiskonna silmis võib see tõepoolest niimoodi tunduda. Ainult see üksindus kippus kimbutama. Ta tundis end maailmas nagu tükk hobusepuslest, mis on kogemata ära eksinud maastikuvaatega pusletükkide vahele.

Erinevalt paljudest sarnase saatusega inimestest ei olnud ta napsumees. Kui mõnel talveööl ei leidunud kodus enam ei briketti ega puid ning ainus, mida sai põletada, oli juba ahju visatud, jõi ta odekolonne. Suurem asi see ei olnud, aga odav küll, sooja sai sisse ja uni tuli ka. See ei häirinud teda, ent ta ei nautinud seda. Küll aga meeldis talle käia Kajaka turul ühes kindlas hulktauhakakujulises putkas südamesaiakest ostmas. Mees palus alati vene müüjataril saia mikrolaineahjus soojaks teha. Oli see vast mõnus. Peale selle sai teistest Kajaka turu putkadest väga soodsa hinnaga, ehkki halvaks läinud välismaa šokolaade. Jopetaskud aegunud maiustusi täis, võis teda uitamas näha ka mere ääres.

Suure peaga mehe nimi oli tegelikult kunagi olnud Peeter, ehkki niimoodi teda keegi enam ei kutsunud. Polnudki eriti kedagi, kes teda kutsuda saanuks. Tal ei olnud kunagi pruuti olnud ega ka soovi mõne neiu järele. Kui Peeter kedagi tänaval suudlemas või kallistamas nägi, ei osanud ta sellest midagi arvata. See ei tekitanud temas ei huvi ega vastikust. Kui aga Peeter nägi emasid lapsi kallistamas, tuli meelde tema enda ema. Kui ema veel elus oli, kallistas ta ikka oma poega. Peeter teadis, et ema elu oli olnud raske, väga raske, aga alati jätkus tal aega poja kallistamiseks. Surnud ema õrnalt igatsedes tundis ta vahel, et pool temast ongi ehitatud ema hellusest. Ema oli 40 aastat juuksurina töötanud. Nii teadis Peeter. Isa tal ei olnud, aga aeg-ajalt käisid Peetri emal külas võõrad purjus mehed ja poisid pidi sellistel puhkudel kodust ära minema. Alati pärast sääraseid külalisi ostis ema endale kallima paki suitsu ja poisile sefiiri. Enamasti meeldis poisile pigem üksi mööda linna ja mere äärt jalutada. Noore avastajana pildus

ta leitud kive siia-sinna, pikutas võõrastel garaažikatustel või katsus leida prügikastidest head-paremat.

Öösiti olid suure peaga Peetril väga huvitavad unenäod. Mõnikord, kui Peeter oli midagi eriti vägevat ja selget näinud, helistas ta oma surnud ema telefoniga abiliinile ja rääkis kellegi tundmatuga teisel pool telefonitoru. Niimoodi varjatuna jooksis jutt palju paremini. Muidugi läks lausete moodustamisega natuke aega ja enne tuli natukene valetada, et keegi üldse teda kuulaks. Aga Peetril olid meeles numbrid, kuhu oli parem helistada ja suurema tõenäosusega hea kuulaja tabada. Eneseabiliinile helistades pidi esmalt alati veenma telefoni vastuvõtjat, et Peetril on selge plaan end ära tappa. Seda tal muidugi ei olnud. Enesetapp – see mõte tundus talle väga rumal. Ent alles siis hakkas naisterahvas toru teises otsas teda kuulama. Alati aitas ka, kui Peeter rääkis algatuseks mõne hirmsama unenäo, näiteks sellise, kus kätte oli jõudnud maailma lõpp või kus tal kõik hambad suust välja kukkusid. Telefonis oli suure peaga mees märksa julgem rääkija kui päriselus. Keegi ju teda ei näinud, pealegi sai alati toru hargile visata, kui mingi jama pidanuks tekkima.

Ta oli oma öömaailmas alati keegi noor naine nimega Linda. Need unenäod kordusid Peetril ööst öösse, tal oli peaaegu tunne, et elab kahte elu korraga. Üks on Peeter, kuningas, kes korjab pudelid ning teeb trolliga pikki ja kurvilisi ühesuguseid ringe ümber linna. Teine oli Linda, kellena Peeter ennast sootuks teistmoodi tundis. Võib-olla sellepärast ei võtnudki Peeter oma elu traagikat liiga tõsiselt. Aga võib-olla oli ta lihtsalt liiga tuhm ja aeglane, et sellistest asjadest aru saada. Linda oli 24-aastane naine. Nagu kõik elusolendid kasvavad ja arenevad, nii oli Linda ajaga Peetri sees kasvanud ja suuremaks saanud. Ta oli seal olemas olnud sünnist saati. Tema karakter oli keerukam, ta oli rikkaliku tundemaailmaga unistaja, kes nautis pikki jalutuskäike, hilisõhtust ujumist, rohelist teed ja puhast šokolaadi. Ka Linda sõitis mõnikord trolliga, aga erinevalt suure peaga mehest talle see ei meeldinud. Kõik inimesed lõhnasid või haisesid tema jaoks liiga tugevasti, häälitseisid liiga valjusti ja üldse oli see trügimine tema jaoks tüütu. Maitsemeel oli tal spetsiifiline ja ta ärritus kergesti, ehkki üldjoontes tundus maailm talle võluv.

Kui suure peaga mees Linda unenäost ärkas, valdas teda sageli ebamäärane tunne, mida ta kirjeldada ei osanud. Lindana koges ta nii palju, tema pea oli täis mõtteid, milleni Peeter ise mitte kuidagi ei küündinud. Ärgates tundis ta, et midagi oli natuke puudu. Mingid koormad, mingid võlud. Tegelikult oli puudu väga palju, kohe nii palju, et kõike seda ei suutnud

Peetri tühi pea hoomatagi. Tal oli tunne, et Linda maailm on justkui võõras planeet, mille floorale ja faunale ei pääsenud ligi muudmoodi kui seal aega veetes. Planeedilt lahkununa ta enam sealset kirevust oma suures tühjas peas ette kujutada ei osanud.

Linda istub oma pikaagekse kallimaga kodus õhtusöögilaua taga. Ta kannab koduriietusena Jaapanist toodud kirsiõitega kimonot. Tema tuju on morn ja rahutu, kuid ta ei oska öelda, mis teda täpsemalt häirib. Seinad ahistavad, valgus on liiga terav, õhku pole piisavalt, varbad külmetavad, kõht valutab, peigmees ei tundu mitte millestki aru saavat, aga ometi suudab olla Lindale samal ajal liiga lähedal ja liiga kaugel. Tegelikult on Andres mitu aastat hea kannatlik kaaslane olnud – talunud naise tusatujusid, sõidutanud teda autoga, kuhu vaja, toonud kohvi ja võileibu voodisse, teinud kingitusi ning olnud igati tähelepanelik. Nüüd on Lindal jälle midagi viga ja nõutu Andres otsustab märke süngest tujust ignoreerida – ehk läheb see mööda, nii on mõnikord juhtunud küll. Laual veikleavad teeküünlad. Aknaruudust viimaseid kiiri heitev punane õhtupäike maalib Linda tusasele põsele punase triibu. Andres on söögi autoga koju toonud. Neiu palvel söövad nad Hiina toitu. Viiruk tossab lillepotis nii kaua, kuni Linda ärritunult püsti tõuseb ja viiruki vee all kustutab.

„Liiga palju, issand, fuhh,” ütleb siis ja istub tagasi köögilaua äärde.

„Kas sa ikka kevadrulle ka töid?” küsib ta Andreselt. Mees ulatab talle karbi, mille sees on pisikesed beežid julgad. Linda võtab kevadrullidest ühe ampsu, see krõmpsub suus ootamatult. See ei meeldi talle ja ta tunneb, et see on viimane piisk tema niigi *millestki* pungil karikasse. Kui oli üksainus asi, mida Linda täna tahtis, olid need täiuslikud kevadrullid. Linda oli justkui oodanud, et miski teda tundliku tuju eest päästaks, ja miks ei võinuks see olla üks kevadrull? Ent nüüd on selgunud, et see ei saa olla kevadrull, vähemalt mitte see rõvedus siin. Linda sülitab ülejäänud poole suust välja, haarab kätega näost, tema väike keha tõmbub krampi ja ta puhkeb nutma.

„See on VASTIK,” ütleb ta läbi nutu. „Miks sa töid mulle nii VASTIKUD kevadrullid??!” räuskab ta, tõmbab käevarrega kogu köögilaual oleva kraami põrandale ja trambib teise tuppä, kus ulub nutta nagu hunt.

Kui Peeter üles ärkab, on tal unenägu meeles. Ta püüab hommikuse saiaaviilu rulli keerata, aga sellest ei tule midagi välja. Kõik pudiseb põrandale tema suurte jalalabade peale. Seejärel võtab ta saiakannika, teeb selle sisust

tühjaks ja topib asemele hapukapsast. Kastmeks natuke ketšupit. Maitseb väga hästi, leiab Peeter. Nagu kevadrull. Täna astub ta uksest välja, teadmata kellaega, sest tema äratuskella patarei on tühjaks saanud. „Oioi,” ütleb Peeter patareid uurides ja nuusutades. Kell on jäänud pidama öösel kell kaks. Peeter raputab aegluubis oma suurt pead ja seab siis sammud taaskasutuskeskuse poole, seal töötav daam vahetab temaga sageli asju ümber ja vahel annab niisamutigi. Sealt saab kindlasti mõne sobiva patarei. Õhtupoole jõuab Peeter tagasi koju, kaasas mitu uut patareid. Ta tühjendab päevase prügikastisaagi toanurka, klopib kilekotid puhtaks, võtab end paljaks ja ronib magama.

Sel ööl näeb Peeter, et unenäo-Linda on peigmehega mõneks ajaks maale sõitnud. Peigmees arvas, et see teeb tüdrukule head. Seal on rahulik ja vaikne. Tuul sahistab haavalehti, haigrud lendavad üle maja. Elektrit seal ei olegi ja kogu vajalik vesi tuleb tuua kaevust. Hommikul teeb Linda pannkooke, mida nad vanaema keedetud marjamoosiga söövad. Päeval teevad nad endale valmis hunniku võileibu, kuuma teed ja võtavad ette pika matka mere äärde. Seal on palju kadakaid, merejoon lõhnab nagu adru ja päike paistab. Linda rahuneb paariks päevaks, tunneb end üle pika aja jälle hästi. Kolmandal päeval sugeneb temasse uuesti rahutus ja äng leiab ta üles. Kus on jälle mu rahu? Mis mul viga on? Miks ma aina valutan? Miks teeb kõik mulle haiget? Kas ma olen defektiga? Miks keegi mind ei mõista? Kas keegi kuuleb mind, päriselt? Kus on mu hääl? Midagi nad kuulevad küll, ma näen, aga mitte mind. See kõik on nii väsitav, vaevaline ja mõttetu.

Linda ei tea, mis teda vaevab, aga hakkab uskuma, et tema sisse on sünnist saati ehitatud tiksuv viitsütikuga pomm. Või lausa mitu pommi. Klaarimatel päevadel analüüsib ta sageli, kust need pommid sinna on saanud. Kas see oli vanemate süü? Ühiskonna? Tahtmata kedagi süüdistada jätab ta need mõttelõngad lõpuni mõtlemata. Siiski tunneb ta end endiselt nagu maalapike, kelle sisse on maetud miiniväli, aga kes tahaks olla mitmekesine õitemeri. Keegi oli need sinna pannud. Aga kes? Seda ta ei teadnud. Võib-olla olid need jäänud sinna sõjast, vana maailma jäänused.

Peeter tunneb end üksildasena. Ta läheb Kadrioru parki, aga seekord kõndides. Peetril on taskus sai, mida kavatseb luikedele visata. See mõte meeldib talle. Teel möödub ta laste mänguväljakust. Lapsed ronivad ja huilgavad, paistab, et neil on lõbus. Peetri suu kisub õige veidi naerule, ta jalutab mänguväljakule ja mõtleb siis, et miks mitte saia ka lastele pakkuda? Ta istub

mänguväljaku pargipingile, käed süles, sai peos, ja sõelub välja lapse, kellele sobiks luige suupistet pakkuda. Ta astub punakate juustega poisi juurde ja surub saiaviilu talle nina alla. Poiss põrnitseb suure peaga meest. Ta ei ole kunagi varem nii suurt pead näinud, tal on lausa suu ammuli. Mehest õhkub ka mingit haisu, mida väike poiss kunagi varem tundnud ei ole. Ent ta ei karda ja on valmis saia vastu võtma küll. Liuvälja tagant ilmub pahura kulmukortsuga ja laialivalguva kerega ema nägu. „Ära võta seda!” hüüab ta poisile. Siis haarab lapse otsekui solvunult kaenlasse ja kõnnib rutakalt minema. Peeter ei tea, kuidas reageerida, pistab saia taskusse ja jalutab luikede poole.

Ajaga on Linda tervis aina kehvemaks jäänud. Tema tundlik natuur on sootuks üle pea kasvanud. Miinid tema sees muutuvad aina ähvardavamaks. Iga heli ajab teda hulluks, iga mööduja pilk tundub talle kahtlane. Ühel kolmapäeval, kui Andres töölt koju tuleb, näeb ta juba õuest, et midagi nende korteri akendel on teistmoodi. Sisse astudes märkab ta, et Linda on kõik aknad voodilina dega kinni katnud. Aga kus ta ise on? Andres jalutab aeglaselt magamistuppa ja leiab Linda teki seest tombuna. Ta silmad on kinni, ent on näha, et ta ei maga. Andres kükitab voodi kohale ning puudutab hellalt ja ettevaatlikult Linda õlga. Naine võpatab silmad lahti ja eemaldab kõrvatropid.

„Mis juhtus, kallis?” küsib mees.

„Siin on täiesti võimatu olla, mul silmad valutavad sellest eredast valgusest, mis otse tuppa kiirgab. Ja pidevalt on mingi lärm, keegi saab midagi, miks ALATI peab keegi siin rajoonis midagi saagima?!?”

„Ahah ... Laual olid klaasikillud, kas teekann läks katki?”

„Mul läks närv mustaks. Tahtsin endale rahustuseks kummeliteed teha, aga see kann MUUDKUI VALAB MÖÖDA. Loll kann. Terve laud oli täis seda kuradi kummeliteed! Ma vihastasin ja viskasin kannu vastu seina. Paras talle. Ütle mulle, mis mõtet on teekannul, kui sellest ei saa teed valada?!”

Järgmisel hommikul ärgates on suure peaga mees murelik. Tema muidu õhupalli meenutav pea on täna kuidagi raske. Peeter teeb endale hommiku-söögiks kuus saiaviilu lastevorstiga, rüütab kõrvale petti ja vaatab aknast, kuidas ilmatu kandilise tagumikuga naabrinaine pesu nõörile kuivama riputab. Siis paneb ta riidesse, topib taskud kilekotte täis ja sõidab trammiga linna. Seal istub Peeter troll number 5 peale, et teha päeva esimene Mustamäe

ring. Päev nagu päev ikka, aga ometi kibeleb ta väga kellelegi oma unenäost rääkima. Paine ei jäta teda rahule ja ta otsustab, et proovib üle pika aja rääkida kellegagi, kellega trollis kohtub. Üsna pea istub Peetri kõrvale vanem proua, kellel on rasked poekotid. Peeter piilub jupp aega naist silmanurgast, et välja selgitada, kas tema võiks ehk olla sobiv kuulaja. Olles naist minuteid silmanurgast piilunud, otsustab Peeter talle oma unenäost rääkida.

„Ma-ma-ma-ma nägin täna ...” saab ta öeldud ja siis järsku unub tal sõna „unenägu” ja ta jätab lause pooleli. Tema kõrval istuv naisterahvas ei tee temast väljagi. Ta proovib mõne aja pärast uuesti. „Ma-ma-ma nägin täna unes Lindat,” saab ta seekord lause valmis formuleeritud. Teisel korral ütleb ta seda väga valju häälega, et oleks ikka kindel, et vana naine teda kuuleb. Vanem daam pöörab bareti all pead – tal on sinaka varjundiga lilla huulepulk – silmitseb meest mõned sekundid ja teeb siis südamliku noogutuse.

„Ma tegin ... selle ... kannu katki, puruks vastu sein! Aga tegelikult oli see Linda, kes mina olen ka,” jätkab suure peaga mees. Seekord naine tema kõrval ei reageeri.

Peeter saab aru, et jälle sama jama – pea tarku mõtteid täis, aga niipea kui hakkab neid välja ütlema, sulavad kõik mõtted nagu jäätükid peos ja keegi ei saa temast aru.

„Loll kann!” ütleb suure peaga mees, tahtes loole värvikust lisada.

Trollis ei paista eriti keegi mehe jutu vastu huvi tundvat, ehkki ta räägib piisavalt valju häälega, nii et kõik võivad teda kuulda. Osal on klapid peas ja nad vaatavad tuima näoga sihitult aknast välja. Paar vene naist vadistavad omavahel. Üks väga priske punase habemega mees tukastab ning tema kõrval istuv gümnaasiumiealine neiu loeb raamatut ja tõstab üksnes korra suured silmad lehtedelt, et näha, kes on see, kes trollis nii valju häälega räägib. Peeter vaatab aknast välja ja otsustab mõnda aega tasa olla, kuni jälle inspiratsioon rääkimiseks peale tuleb. Nad on jõudnud Tulbi peatusesse. Ümarad väsinud naised müüvad seal nartsisse ja piibelehti.

Linda on aina mornim. Tema silmade ümber on tekkinud püsivad mustad sõõrid ja suu on vähesest naeratamisest kurjaks kriipsuks tõmbunud. Ta istub küürutades laua taga ja nokib kuivanud lehti taimelt, mille ta kunagi kingiks sai. Surnud lehed ükshaaval pudiks näpistanud, puhub ta puru hoogsalt õhku. Lehti nagu poleks olnudki. Ega väga palju taimest alles jäägi. Linda jääb silmitsema, kui vähe seda on, ja ärritub siis.

„Sellest ei saa ju enam asja,” sisistab ta enesele mürgiselt ja pigistab seejärel tugevalt, kuid rahulikult terve taime käte vahel puruks. Siis jahvatab kuivad jäänused peeneks ja puhub needki jõuliselt õhku.

Mida suuremad läbielamised on Lindal, seda enam tahab Peeter nendest rääkida. Tal ei tule see hästi välja. Ent mida kehvemalt Peeter end väljendab, mida vähem suudab Linda temast läbi kumada, seda pöörasemaks muutub tüdruk. Linda ei tea, miks ta niiviisi käitub, aga ta ei saa sinna midagi parata. Miks on tema sees mingid miinid, miks ta tunneb tungi kõike enda ümber lõhkuda? Kui keegi mõnikord Peetri suu läbi jutustatud Linda lugusid tõeliselt kuulas, oli kohe palju parem. Jahe ja vabastav tuul puhus Linda kartulikarva pikkadest juustest läbi, ta oli sel hetkel teadmata põhjusel vaba ja õnnelik. Aga need hetked oli harvad, sest suure peaga mehe jaoks oli Lindaga juhtuva väljendamine üle jõu käiv ülesanne.

Viimaks on Linda elukaaslane lõpututest jamadest väsinud. Tüdruk ei lase tal öösiti magada. Nad tülitsevad peaaegu igal ööl, Linda on tõesti nagu kurjast vaimust vaevatud. Hüppab öösel peigmehele otsa, kallab talle vett pähe, kraabib teda küüntega ja sakutab marutõbisena juustest. Elukaaslane jätab Linda maha.

Peetril on imelik hommik. Kui ta aknast lahti vajunud suuga välja vaatab, näeb ta, et ilm on pilves. Ta jätab täna hommikul peti joomata. Sai on niikuinii hallitama läinud. Enne kodust väljumist istub mees köögis ja jälgib hoovis nõõril laperdavat pesu. Tema kõht ja süda valutavad. See valu on sügav ja läbilõikav, keegi nagu pussitaks teda seesmiselt. Kodust astub ta välja hajameelselt ja ilma ust lukustamata. Õueõhus on rõskust, tuul sasib suuri viigipükse. Peeter kõnnib aeglaselt, seisatab siis keset tänavat ja vaatab viivuks oma käsi. Need on hiiglaslikud tuhakarva lahmakad labidad, piskesi peenekoelisi kortse täis. See vist ei ole unenägu. Kui ta ainult saaks, teeks ta Linda juustele pai. Niimoodi nagu ema talle kunagi tegi. Kui ainult saaks, võtaks ta Linda kannatused enda kanda. Aga ta ei oska ja teeb selle asemel hoopis pikema linnaringi. Ta sõidab trammiga keskväljakule, kõnnib trollipeatusesse ja istub Mustamäe trollile. Lõuna ajal leiab ta end aga Kajaka turu kõrvalt pargipingilt. Tuvid piiravad teda lootuses südamesaia-kese jäänused saada. Ta jutustab lindudele veidi Lindast ja ajab nad seejärel rahuliku käeliigutusega minema.

Ühel hommikul ärkab Linda üles ja tunneb end selgemini kui kunagi varem.

Ilma söömata-joomata haarab ta kätte hariliku pliiatsi ja vihiku ning hakkab maniakaalselt kirjutama. Tal on vaevu aega lehti keerata. Sõnad tema sulest voolavad nagu katkematu kosk ja tal ei ole selle eest enam pääsu. Iga sõna on oma kohal. Mida rohkem Linda kirjutab, seda pise-maks muutub magava Peetri pea, sealt vuhiseb vihinal välja õhku justkui kihutava veduri korstnast. Ta ei lõpeta enne kui nädala pärast, mil on kirja saanud kogu loo.

Järgmisel hommikul tõuseb Peeter üles kergema peaga. Ometi on tema sees mingi seletamatu uus kurbus nagu eelaimus. Ta läheb oma tavapärasele tuurile, aga see ei paku talle millegipärast mingit rahuldust. Kõik inimesed haisevad ja lärmavad täna kuidagi häirivalt. Peeter tuleb trollilt maha Tulbi peatuses, sest näeb suure korrusmaja juures vilkureid, kiirabi ja politseiautot. Vihma tibutab. Ta pole seal varem käinud, aga astub sinnapoole, jalad justkui tõmbavad magnetina teda ühes suunas. Ümarad nartsissimüüjad, kõigil mustad joped seljas, on sõõri kogunenud, näod tõsised. Maas lebab surnud Linda. Esimest korda täiskasvanud elus langetab Peeter pea ja hakkab nutma. Kui ta koju jõuab, võtab ta end alasti ja jääb magama. Enam Peeter ellu ei tõuse, ta kuivab tol ööl voodis kokku nagu surev taim. Kui kuu aja pärast ta korterisse sisse tungitakse, ei leita sealt surnukeha. Laual on Linda harilikuga täis kirjutatud kaustik, mille esilehel on pealkiri „Nähtamatud”.

AUTORIST: RISTE LEHARI (30)

Su jutustused-novellid on seni olnud peamiselt tegelasekesksed. On näha, et loodud karakterid lähevad sulle väga korda. Kuidas sa tegelase välja arendad? On see üldse teadlik protsess?

Kirjutan pigem vaistlikult. Tegelased, või pigem karakterid¹, saavad mu sees ise küpseks, minu ülesanne on neid kuulda võtta ja jutt kirja panna. Vahel lisan hiljem teadlikult pisidetaile, mis aitavad karakteritel paremini välja joonistuda. Seda saab teha alles siis, kui olen neid juba tundma õppinud :) Proovin neisse suhtuda empaatiaga.

Kas oma karakterisse või tegelasse empaatiaga suhtuda on lihtsam kui näiteks reaalsesse inimesse? Või tekib ka karakteri ja autori vahel konflikte?

Karakterid ja tegelased sünnivad muu hulgas seesmisest soovist mõista või teha mõistetavaks kedagi või midagi, mida kas minul või üldsusel on raske mõista. Nendele kaasaelamine aitab mul kindlasti paremini sarnaste inimestega suhestuda. Ja iseendaga ka. Mul on hea meel, kui suudan lugejale näidata kedagi või aidata mõista midagi, millega päris maailmas on võib-olla keerukas suhestuda. See kujuteldav maailm on nagu puhver, kus tegelastele võib ohutult läheneda ja neid uurida.

Otseselt konflikti ma veel sattunud ei ole, aga kohati teevad nende teguviisid mind kirjutades kurvaks. Aga ma pigem ikkagi mõistan neid lõpuks.

Mõni lugemissoovitus?

Viimane puudutav lugemiskogemus oli Mare Kandre „Kurat ja Jumal” (2019). Väga omapärase poeetilises keeles ja huvitava rütmiga proosapoeem, terav, satiiriline, humoorikas, kaunis. Allegooriline lugu maailma algusest, kui Jumal ja Kurat olid alles lapsed. Tekst haaras mind nii kaasa, et jäin lugedes mõneks ajaks uskuma, et selline maailma algus tõesti oligi.

Raamat käsitleb kõiki neid inimeseks olemise aspekte, millest on minu arvates oluline mõelda: teoloogilist laadi inimolemuse peegeldustest kliimakatastroofi ja selle olukorra võimalike lahendusteni.

Autor oli eesti juurtega rootsi kirjanik, kes tegutses ka mitmes punkrokkbändis lauljana, aga kes kahjuks noorelt ravimite üledoosi tõttu suri. Soovitan kuulata üht tema ansamblitest, Global Infantilistsi.

¹ Näiteks teatriteaduses peetakse tegelast üheplaanilisemaks kui karakterit – viimane on selgesti väljenduva isikupäraga kirjanduslik kuju, tegelasel aga selline psühholoogiline sügavus puudub.

JOOSEP VESSELOV

*

vanaema vannis
pahun vee all
kopsud tühjaks

mul mul mul

ja hakkan uppuma
ma ei sobi
isegi ahvenaks

võtan uue hingetäie
ja sukeldun taas

mul mul
mul on kalaväärsuskompleks

suvi 1

*minu piip kui pigi piirakas
temas ikka puudub tubakas*

laulsid poisid pärnu tänaval

uhked oma elektrooniliste
sigarettide üle
uhked et juba 15-aastaselt
jätsid esimest korda
suitsu maha

trahh

suvi 2

keeran kaselehest
soo-pealt-samblaist
sulle sigari
panen
päiksepaistest põlema

teeme
rõõmsalt suitsu mõlemad
rääkimata midagi

trahh

kratt

kratt
hingas vingu
kaseokstest kopsudesse
sünteesis sellest
õhku

et peremehel teha
puust suhu hingamist

*

eesti introvertide liidu
kokkutulekule ilmus
neli inimest

tervitasid üksteist
võtsid joogitopsid
ja läksid igaüks
eri nurka nihelema

ükshaaval lahkudes
võtsid jope
lehvitasid ja
naeratasid kaugelt

teinekord siis jälle eks

soovitus 5

kui igatsed merd

osta poest pakk soola
viska emajõkke
ja ennast ka järele

või

pane pärnu jõgi
valepidi jooksmas
siis on tore näha kuidas
meri märke tõuseb ja
soomaa loodust soolab

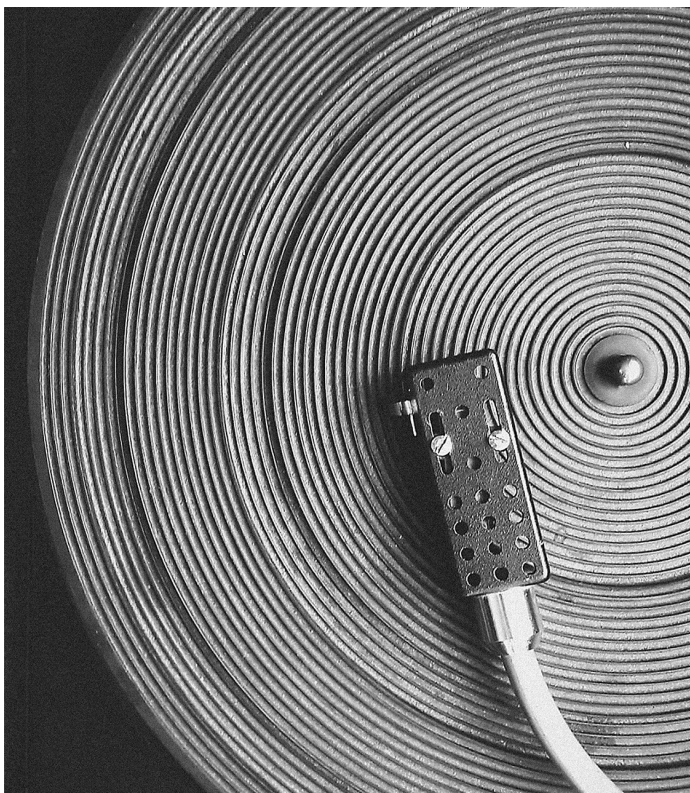
*

haridusminister mõtles
lastele välja
uue katsumuse

alaväärsuskomplekseksam

sain A
aga siiski pole rahul
see oli lihtne eksam
igaüks oleks hakkama saanud

KAARIN HELENE KIISLER

mõte

vahepeal ma mõtlen,
et ma mõtlen liiga palju,
ja siis ma mõtlen,
et ei tohiks nii palju mõelda,
aga ikka ma mõtlen
palju mõttetu mõtteid.
mõned mõtted tulevad mõtlemata,
aga jäävad mõtlematult kauaks,
kaotavad teistelt mõtetelt mõtte
ja võtavad mõttetult palju ruumi.
mõtted on endale ütlemiseks
ja ütlemised on teistele mõtlemiseks,
aga siiski ma mõtlen ega ütle
ja ütlen tihti, kui ei mõtle.
milleks need mõttetud mõtted?

lend

üksikutel õhtutel,
kui hämarus tahab iga minutiga rohkem tuppa tungida,
lasen mõtetel lennata.
lennata toast välja,
veel kergelt punetavate pilvede poole,
musta siluetina paistvate mändide ja kaskede vahele
lindudele ja tuulele seltsiks.
vahelduseks mu kitsale peale,
kus lennata pole kaugele
ja ringiratast liikudes
tekib lõputa keeris.
lasen neil vabalt minna,
sest küll nad varsti tulevad tagasi,
kui saan nad edasi kinkida
kellelegi teisele lennutamiseks.

loojang

õhtune taevas on mind alati lummanud.
kuidas silmapiiri taha vajuv päike
võib ümbruse muuta rahulikuks ja koduseks.
kuidas külmast taeva laotusest
saab minutitega soe punakas mannavaht.

kuid õhtune taevas ei lumma mind pooltki nii palju
kui sina.
kuidas su rohekad silmad
panevad kahvatuma ka kõige roosamad toonid.
kuidas lihtsad sõnad su huultel
teevad seest nii soojaks,
soojemaks veel
kui kõik elu jooksul nähtud päikeseloojangud kokku.

sipelgad peenras

kaks tassi kohvi ja kulbiga adrenaliini.
mõtted jooksevad kui sipelgad roosipeenras.
mis miks kas kuidas milleks
lõmastan pöidlaga ühe sipelga,
siis teine ja kolmas ja neljas.
lõpetan kui märkan,
et terve käsi kubiseb neist,
ja varsti juba terve keha.
südames kerge paanika ja kõrvades piniseb,
aga see juhtub pea iga õhtupoolik,
nii et säilitan rahu ja lasen neil joosta.
tunnetan sibinat nahal,
kuulan mõtete särinat.
iga sipelgas leiab varsti tee tagasi koju
ja mina olen jälle mina ise.

GABI CSUTAK

TEISEL

POOL

SILDA

ungari keelest Kadri Pärtel

Kool, kus korraldati geograafiaolümpiaadi, asus sellises linnaosas, kus ma polnud kunagi varem käinud. Meie elasime vanas osas, kus peale kiriku, hotelli ja mõne kortermaja olid ainult aiaga eramajad. Paneelmaju, mis seisis teisel pool jõge rivis, nägime üksnes suvel, kui läksime jõe kaldale mängima. Sellegipoolest mõõtsid need ligipääsmatud monstrumid meie aega, sest pidime just siis koju minema, kui esimesed lambid põlema pandi. Teisel pool oli rannas liivaribagi palju laiem ja alati mürgeldas vees terve hulk lapsi. Nad olid metsikud ja tugevad, nad ei läinud koju õhtust sööma ega maganud kunagi.

Ööl enne olümpiaadi suutsin minagi vaevu magama jääda. Kui mul õnnestus lõpuks uinuda, nägin unes jälle linde. Meil oli varem kaks sebravinti. Aga ükskord jõudsin ma koju lubatust hiljem ja karistuseks lasi isa nad aknast välja. Pärast seda nägin korduvalt unes, et nad tulid tagasi. Lendasid läbi kinnise akna otse minu juurde ja haarasid oranžide nokkadega mu silmalaugudest. Mu nahk järjest vajus ja venis nende raskuse all, külmad küünised tallasid mu suu peal. Mu käed ei liikunud millegipärast. Kartsin, et nad rebivad mu silmalaud katki ja ma ei ärka enam kunagi üles.

Hommikul tuli selga panna pioneeri vormiriided: valge nailonsärk ja plisseerseelik, mille peale käis vapiga püksirihm. Vormi peale ei tohtinud tsiviilriideid panna, sellepärast pidi talvel muud riided alla panema: polo, villane pullover ja kõige peale särk. Sellise piduliku sündmuse puhul ei pidanud mitte ainult plastmassist rõngaga kokku tõmmatud punast kaelarätti kandma, vaid ka kõiki eraldus- ja rinnamärke. Kõige hullem oli peavõru: robustne valatud plastmass hõõrus mu oimukohad marraskile. Mul ei jätkunud jõudu vastu vaielda, kui ema selle otsa veel ka kaks valget tüllroosi kinnitas – nägin välja, nagu oleks mulle sarved pähe kasvanud. Kuigi see ei kuulunud isegi kohustusliku varustuse juurde.

Panin selga uue lillakasroosa mantli ja hakkasin minema. Ema viis mind autoga kohale, hea meelega ei oleks ta mind üksi teisele poole üldse lubanudki. Kui üle silla sõitsime, hakkas mu oimukoht peavõru all veelgi

kiiremini tukslema, oleksin justkui jääkuubiku alla neelanud. Nii palju kui autoaknast võis näha, oli teisel pool tõesti täiesti teistsugune maailm. Kõik majad tundusid ühesugused, puha hallid klotsid, aga nende keskel särasid rahvusvärvides kirevad mänguväljakud. Kool, kuhu läksime, erines veidi teistest kuubikutest: see oli kollane ja suurte akendega.

Seest tundus hoone hiiglaslik. Koridoride seintel oli tohutul hulgal nagisid, sinna pidi panema mantlid. Riputasin ka enda oma ühe tühja konksu otsa, siis hakkasin otsima klassiruumi, kuhu olin määratud. Enamikul ustel ei olnud numbrit, samuti ei aidanud kaasa, et üksteise kõrval ilmusid äkki 71, 14, 26 ja siis jälle mitte midagi. Sellegipoolest tundus, et ülejäänud vormiriides lapsed liiguvad väga sihikindlalt. Peatasin neist ühe ja küsisin, kus on ruum number 41, aga ta lihtsalt raputas pead ja juba kiirustaski edasi. Proovisin veel paar korda, aga asjatult. Mida aeg edasi, seda vähem jäi koridoridesse inimesi, viimaks ühe nurga taha keerates taipasin, et nüüd kajasid vastu üksnes minu enda sammud. Hakkasin jooksuma, äkki leian klassiruumi veel viimasel hetkel üles. Ühest klassist tuli välja õpetaja, aga enne kui jõudsin midagi öelda, käskis ta mul otsekohe koolist lahkuda, sest olümpiaad oli juba ammu pihta hakanud.

Mõne minutiga sain aru, et sealt ei olegi nii lihtne ära minna. Koridori äärtes seisis mantleid täis nagid ja peaaegu kõik olid samasugused lillakasroosad nagu minu oma. Kaubamajas oli saada ainult kahte sorti: selliseid nagu minul ja tumedat värvi, aga ema ütles, et tume ei sobi väikestele tüdrukutele.

Proovisin mõelda, kuhu ma oma mantli panin, aga suutsin meenutada üksnes seda, et pärast mantli nagisse riputamist keerasin ümber ja täpselt minu vastas oli üks uks. Aga ukсед olid igal pool. Mõistsin, et isegi kui jätta ustevahelised alad välja, jääb ikkagi tohutult palju võimalusi. Vaatasin mantleid lähemalt. Mõne puhul märkasin kohe, et see on suurem, väiksem või veidi kulunud kui minu oma, aga enamik tundusid ikkagi täpselt ühesugused.

Siis hakkasin neid nuusutama. Nii õnnestus välistada mantlid, millel oli hallituse-, vanilje-, magus, kibe higi-, suitsu-, pannkoogi- või kassilõhn. Aga ka see meetod polnud parim, sest paljudel mantlitel polnud tuntavat lõhna. Hakkasin taskuid järjest läbi katsuma. Mäletasin, et mul oli ümmarguses valges topsis huulepalsam ja natuke peenraha. Otsisin järjest masinlikumalt, ainult see virgutas mind hetkeks, kui pistsin käe millessegi kleepuvasse või tundsin sõrmeotste all saiapuru. Hakkasin lugema, kui mitmenda juures juba olen, aga nii tundus olukord veelgi lootusetum.

Peale viiekümnendat küünte alla kogunenud mustus karjus juba põhimõtteliselt mulle näkku.

Siis sai mul villand. Panin ühe juhusliku mantli selga, aga sobrasin taskutes edasi ja pistsin taskusse kogu peenraha ja kõik huulepalsamid, mille leidsin. Samal ajal tagus mu süda metsikult ja vaatasin kogu aeg selja taha, sest keegi võis mind näha. Hakkasin alles siis minema, kui taskud olid ääreni täis. Imestasin, kui kergesti väljapääsu leidsin. Läksin värisedes väravani, siis hakkasin jooksmas. Tohtu hulk münte kõlises valjusti. Teadsin, et võin niimoodi kergesti vahele jääda, aga ma ei suutnud peatuda, hoog oli sees. Nägin silmanurgast, et tänaval oli väga palju lapsi. Kõik vaatasid mind oma kapuutsi varjust põlastavalt. Nad said aru, millega olin hakkama saanud, ja hakkasid mind taga ajama. Selleks ajaks jooksin juba nii kiiresti, kui suutsin. Ma ei tahtnud tagasivaatamise peale aega raisata, aga teadsin, et mitusada lillakasroosa mantliga last ajab mind taga.

Asjatult proovisin rütmi hoida, hingeldasin järjest hullemini. Mõne aja pärast hakkasin hingama ainult suu kaudu, aga nii ei saanud ma enam isegi neelata, kuiv tolmu kleepus kurku. Süda peksles juba pealuu sees, nagu tahaks sealt iga hinna eest välja pääseda. Mul läks süda pahaks, iiveldus levis mööda kõhtu laiali. Proovisin võimalikult ootamatult suunda vahetada, et tagaajajaid eksitada. Korraga läks kõik pimedaks, võtsin viimase jõuraasu kokku ja põikasin ühe maja sisehoovi. Toetasin otsaesise vastu seina. Ootasin, et nad mu kätte saaks.

Kuum klaasvatt tuksles otsaesel. Julgesin alles siis ringi vaadata, kui pistmine muutus väljakannatavaks ja suutsin kinnise suuga hingata. Ma ei näinud mitte kedagi. Ootasin veel veidi, et mu jalad nii väga ei väriseks, seejärel jooksin pukspuude juurde, et mind kõnniteelt näha ei oleks. Iga minu liigutus, iga hingetõmme kajast seintelt võimendunult vastu. Tõmbasin ruttu kopsud õhku täis ja hoidsin hinge kinni. Nüüd aga tekkis nii ebareaalne vaikus, nagu oleksin sattunud keset külmunud järve.

Astusin tänavale. Üle tee oli täpselt samasugune mänguväljak nagu kooli kõrvalgi, aga ma ei näinud ühtki kollast seina. Läksin otsejoones liivakasti. Uuristasin näppudega kõva liiva sisse augu ja puistasin sinna kogu taskute sisu. Hunnik peenraha ja huulepalsamid täitsid augu hetkega. Kraapisin koera kombel liiva peale. Proovisin koha ilusti ära tasanada, aga sinna jäi ikkagi väike küngas nagu värske haud.

Siis ilmus välja kolm last. Arvasin, et nüüd said nad mu tõesti kätte, aga nood isegi ei vaadanud minu poole. Nad tormasid väljaku keskele kerakujulise turnika juurde. Kui nad selle otsa ronisid, lõi metallkonstruktsioon

kõikuma ja veeres siis kergelt betoonaluselt maha. Kõige väiksem ronis kera keskele, teised kaks hakkasid seda veeretama. Poiss, kes oli kera sees, liikus uskumatult kiiresti, ta proovis kogu aeg hoida kinni torust, mis jäi maapinnast kõige kaugemale. Ainult et teised kaks veeretasiid turnikat järjest suurema hooga, aeg-ajalt ootamatult suunda muutes. Väike poiss hakkas aeglasemaks jääma, lendas kerakujulises puuris siia-sinna ja oli vahepeal väga maapinna lähedal. Sekund jäi puudu, et ta sõrmed oleksid metallkera alla jäänud. Ta isegi karjus teistele midagi, aga need lihtsalt veeretasiid veel metsikumalt edasi. Oleksin peaaegu karjatanud, et nad järele jätaks. Lõpuks hakkasin pigem aeglase, ühtlaste sammudega ära minema, samal ajal silmatorkamatult neid edasi jälgides. Ema ütles ükskord, et niimoodi tuleb käituda hulkuvate koertega kohtudes.

Selleks ajaks, kui järgmise mänguväljakuni jõudsin, oli juba pime. Kõikjal sagisid tumedad varjud ja oli tunda magusavõitu kärsahaisu. Liivakastis kummardusid rättildesse mähitud kujud triiki täis ämbrite ja pesukausside kohal. Pikkade pulkadega segati verd. Mõned seisiid libeda musta kummipõllega ja küünarnukkideni üles kääritud särgikäistega betoonist lauatenise laua ümber ja sonkisiid pooleks lõigatud sea sees. Hakkasin just ära jooksuma, kui üks kujudest korraga ümber keeras ja pealambiga mulle otse silma valgust lasi. Ta küsis, mida ma sealt otsin, mille peale mina vastu, et silda. Ta haaras mu käest ja kummardus üsna näo ligi. Küsis, kas ma olen oma isa tütar. Jälle reatsiid mind mu silmad, isa haski silmad, mille järgi tunnevad mind ära ka need, kes pole mind kunagi varem näinud. Kummipõllega mees ei oodanudki mu vastust ära, lõikas seakintsust ühe tüki, pakkis ajalehepaberisse ja surus mulle kätte veel aurava liha. „Ütle doktorihärrale, et see on Csabika Lupescu isalt,” lausus ta ja viipas galantse liigutusega ühele lähedalasuvale tänavale, mille lõpus paistis silla tuttav valgus.

ANDREA LAAR

*

vaadata akvaariumis
kalu
süüa
rukkialu
puudutada sind
paljajalu
peita ära valu
nii möödubki igav pühapäev
(ja maja ette jõuab auto)

*

alati on kaasnenud minuga tylid
sest on ju nii et
konflikt ei hyya tulles
teate isegi
olen kyll yritanud v2ltida
head nahka pole saanud
praegugi on raske seda vigadeta
kirja panna
olen t6esti yritanud
nyyd loodetavasti mul kirjutusmasinaga konflikti ei teki
ja kui ka tekib
siis t6mban yle pea teki
ja ootan et leiutataks mulle joonistusmasin

*

rumalus
lollus
kurjus
ausus
luules samad fraasid aina korduvad
närvivapustus
luules samad fraasid aina korduvad
aina aina
korduvad
vaenulikkus
valelikkus
kurbus
kyll on kurb
saabub uus hommik
udused teed
udupisarad

*

syy-tevedelikku juues
ei mõtle sa ju enam
mis poes on leiva hind
kas koristajaks sind
tööle võetak

*

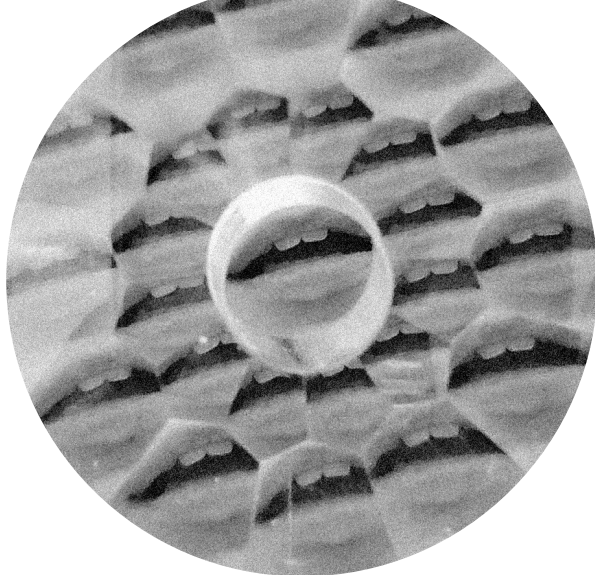
ma ei saa
igatseda kedagi
keda ma pole kunagi
näinud
nii ütlevad vihkajad
mina aga ütlen
kust sa võtad et pole
iial näinud
äkki mind polegi olemas
teda ammugi polnud
surnuid ju ei ole
ja äkki
nägin ma teda hoopis seal
kus on olematud
möödunud hetki enam miski ei tõesta
olematu

*

yks poiss
kõnnib
jäälaast käes
sööb seda
lööb vastu posti sellega ja sööb edasi
yks mees
kaubamajas
on sättinud enda ette kellukese pudeli
ja aina koogutab end
ja loeb raamatut

HAIKU

EPLIK

*

meteoriidid
tulge ma näitan teile
kuhu kukkuda

*

kuidas pääseda
teisele poole jõge
kui ma juba seal

*

mõnikord muru
teisel pool rohelisem
kuna see on feik

*

su igavusse
heidan pehmelt selili
teen lumeinglit

*

sama ja sama
ja sama sama sama
sama ja sa ma

*

kahtlaselt hea päev
keset ööd paistab päike
kuhu jäi kurbus

*

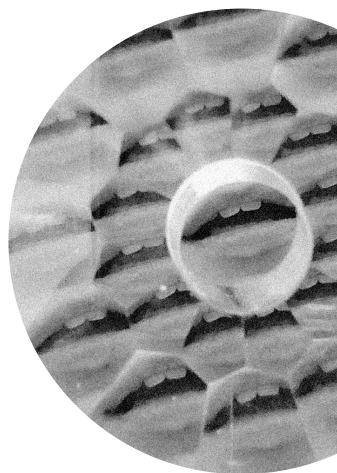
kuidas läks raisku
see aeg see ruum me vahel
kohe guugeldan

*

sa oled lihtne
triljonitahuline
aatomipusle

*

teeme tee teeme
keerulisemaks teeme
keerulise tee

KIRJANDUSLIK VÕITLUSKUNST

Hele-Mai Viiksaar

Vestlusringis Sirel Heinloo, Kaisa Kuslapuu ja Joosep Vesselov

Sattusin oma esimesele luuleprõmmule sel kevadel, kui Sirel Heinloo kutsus minu ja Vahur Afanasjevi ürituse Tarkade Klubisse ehk žüriisse. Olles sage luuleõhtutel käija – ja mõnikord ka osaleja –, ei olnud ma siiski valmis selliseks väikeseks luulemaastiku revolutsiooniks, mis mind pilgeni täis lokaalis ees ootas. Slämm on mõeldud vahetuks kogemiseks, aga põhjalikumaks seletamiseks arutlesime selle üle Tartu luuleprõmmu eestvedaja Sirel Heinloo ning TarSlämmil kuulsust kogunud Joosep Vesselovi ja Kaisa Kuslapuuga.

Eesti luuleprõmmu finaal toimub 14. septembril Tartus Vildes ja Vines

Kui mõni vanem sugulane küsiks teie käest, mis on luuleprõmm, siis mida talle vastaksite?

Kaisa Kuslapuu: Öhtut täitev aktsioon, kus tullakse tekste kuulama ja autoritele kaasa elama. Keegi ei tea, millest seekord räägitakse, ja sageli on päris uusi esinejaid. Natuke nagu avalik salongiõhtu, mis toob kokku luulehuvilised. Eneseväljenduse modereeritud pinnapidu.

Joosep Vesselov: Slämm on mittevägivaldne performatiivne lääne kirjanduslik võitluskunst, mille eesmärk on otsedemokraatiaga välja selgitada riigi häbituimad luuletajad ja edevaimad kultuuriedendajad.

Sirel Heinloo: Luuleprõmm on nagu eurovisioon, aga sisulisem ja ilma halva tantsumuusikata. Publik saab kohapeal punkte anda ja oma lemmiku valida ning luuletajad esitavad enda(!) loomingut. See kõik võib pakuda vägeva ja meeldejääva elamuse.

Mis eristab teie arvates luuleprõmmu tavalisest etlemisest või luuleõhtust?

KK: Uutel kuulajatel on ilmselt üllatusmoment üsna suur, kuigi teadlikkus slämmist on Liivimaal tõusuteel. Luuleõhtu õhkkond on kammerlikum, slämmil on publik rohkem kaasatud. Prõmmu püsikunded juba teavad, kuhu nad on tulnud, sest struktuur on alati sama: reeglite tutvustamine, järjekorra loosimine, esinemine, punktide andmine, teine voor. MC-l (ingl *master of ceremonies*) on ürituse õnnestumisel tohutu vastutus, sest õhtu peaks nii publikule kui ka esinejale olema piisavalt huvitav ja turvaline, et tahetaks tagasi tulla.

JV: Peale selle mõjutab esinejate enda tekstivalikut ja esinemismaneeri suhteliselt kitsas ajapiirang, mis ei luba teksti eriti sisse juhatada ega vahele olmelisemat juttu rääkida – seda esineb tavalistel luuleõhtutel sageli.

Slämm on mittevägivaldne performatiivne lääne kirjanduslik võitluskunst, mille eesmärk on otsedemokraatiaga välja selgitada riigi häbituimad luuletajad ja edevaimad kultuuriedendajad.

Kui oluline on lavaluule puhul just performatiivne külg, kas see nõuab eraldi harjutamist? Kui tugevasti on seotud tekst ja esitus?

KK: Kõigil on mingi loomulik kohalolu, see juba ongi mõnes mõttes performatiivne. Mind paelub väga hää. Hea tekst tuleb aga igasugusest esitusest läbi, ka tagasihoidlikumast – ja teinekord sellega lööbki. Tasakaal sünnib kohapeal. Ise ma ei ole selleks eriti harjutanud, meeldib otse lavale minna, sest see on hea proovilepanek. Väga sotsiaalne, teeb haavatavaks, ka üllatab. Seda on vaja.

JV: Kunagi tundus mulle, et slämmil on olulisem esinemise intensiivsus ja jõulisus kui teksti kvaliteet. Aga olles nüüd näinud terve hooaja jagu TarSlämmi õhtuid, tundub mulle, et lõpuks on tekst siiski tähtsam, ehkki esinemine peab olema piisavalt tugev, et teksti toetada.

SH: Vastan luuleprõmmu looja Marc Smithi sõnadega, mis mulle endale väga korda läksid ja ahaa-tunde tekitasid: slämmis kohtub luuletaja parim tekst oma parima võimaliku esitusega ja see võiks olla eesmärk, leida oma luuletusele vääriline esitusviis.

Kuivõrd keskendute tekste valides sellele, milline luuletus võiks potentsiaalselt enim punkte saada? On see pigem häiriv eneseteadlikkus või lihtsalt osa slämmist?

KK: Mina pole punktidele eriti mõelnud, pigem sellele, kuidas teksti välja kannan või mida on tuju (ja tunne) esitada. Tuleb tunnistada, et sageli valin teksti selle järgi, mis kõige tõenäolisemalt ürituseks valmis saab – tähtaeg stimuleerib kujutlusvõimet ja õpetab ka oma loomingut mitte väga tõsiselt võtma.

Slämm on hea plastiline kunstivorm, laval on julgem katsetada. Huvitav on, kuidas publik ühele või teisele asjale reageerib. Tartu slämmipublik on väga vastuvõtlik.

*Slämmis kohtub
luuletaja parim
tekst oma parima
võimaliku esitusega.*

*Hea tekst tuleb
aga igasugusest
esitusest läbi,
ka tagasihoid-
likumast – ja
teinekord sellega
lööbki.*

JV: Tekste valides keskendun põhiliselt sellele, et saaksin esinemise enam-vähem täpselt ajapiirangu sisse ära mahutada, aga samas valin ka teravamaid ja tihedama sõnamänguga tekste, sest need tunduvad kuulajate tähelepanu paremini hoidvat.

SH: Kui esimest korda TarSlämmi lavale tulin – ja nägin ja võitsin –, esitasin humoorikamat luulet ja üks luuletus oli ka seksist. Hiljem olen katsetanud introvertsema luulega – see on mõnus väljakutse. Siis pole ma nii võidukas olnud, aga vastuvõtt on ikka üldiselt hea olnud. Esimesel korral ma tekste teadlikult ei valinud, vaid võtsin, mis sahtlis oli. Hiljemgi olen valinud lihtsalt selle, mis parasjagu kõnetab ja mingisuguse terviku loob.

Kui oluline on teile luuleprõmmu võistluslik element? Kas *in it to win it* või on tähtis pigem osavõtt?

KK: Kindlasti on tähtis osavõtt, pakkuda elamust nii endale kui ka publikule. Kaasaelamine ja head punktid on loomulikult samuti toredad. Olen muidu loomult võistlushimuline, aga slämmil see nii väga välja ei löö. Punktid on selles kontekstis lihtsalt põnevust kruttiv või mingit struktuuri pakkuv element.

JV: Hea tagasiside ja publiku tunnustus on mõistagi mõnus, aga mulle on võit siiski teisejärguline. Pealegi tundub, et võistluselemendi osa slämmis on pigem kaasata publikut, mitte esinejaid konkurentideks teha.

SH: Jaa, nõustun Joosepiga. Mulle on võistluslikkus oluline ka seepärast, et paneb endast siiski rohkem andma kui tavaliselt. Tean, et teised annavad

endast ka pisut rohkem, ega taha kehvem olla. Kes läheb mütsiga lööma, sellele annab publik kohe punktidega märku, et polnud päris see. Aus ja kohene tagasiside distsiplineerib küll natuke. Aga jah, võistlus on eelkõige tähtis publiku kaasamiseks ning konkurentsi peale mõtlemine hajutab hoopis tähelepanu. Lõpuks antakse endast parim ikkagi austusest kohale tulnud publiku vastu.

Kuivõrd ja kas erineb slämmiluule kirjutamine tavapärase luule loomisest või on see midagi, mida te kirjutades otseselt ei teadvusta?

KK: Minu jaoks erineb ikka jah. Ei tea, kas asi on harjumuses. Tahaks teada. Mulle vist meeldib slämmida, selle jaoks kirjutades üldiselt ikka arvestan, et loen kõva häälega ette. Jälle jõuan tiiruga hääle juurde tagasi – arvan, et minu *page poetry* ei pruugi esitades üldse mõjule pääseda. Aga see mõte inspireerib esitusviisi kuidagi rohkem pihtide vahele võtma – olen harjunud üsna ühtmoodi esinema ja see „mõjule pääsemine” on väga seotud mingi turvalise rutiini või mugavustsooniga.

JV: Slämmiluulet eraldi kirjutanud ei ole, küll aga olen paar teksti kirjutanud mõnelt slämmiõhtult koju kõndides. Hiljem neid üle lugedes olen täheldanud, et tekstid on kõvasti närvilisemad, pahasemad ja äkilisemad kui muidu. Samas on need järgmisel slämmil kuulajatele meeldinud.

SH: Ma ei olegi väga otseselt prõmmu jaoks kirjutanud. Küll aga taipan kirjutades ära, kui hakkab tulema pikem tekst – enamasti on mul siis mingi konkreetsem küsimus või probleem, mida lahendan. Siin olen tähele pannud, et hääle on suulisem ja võib luuletuse jooksul rohkem tooni muuta. Ka kordusi ja ümbersõnastamisi tuleb ette. Olen iseenda häälega luuletuses rohkem kohal.

Kas luuleprõmmul on ka ühiskondlik tähtsus?

KK: Slämm pakub võimaluse eneseväljenduseks. Regulaarselt antakse ruum ja vahendid, et 3 (ja edasipääsemise korral lisaks 2) minuti jooksul oma loomingut esitada. Teadmine sellisest vabadusest on inspireeriv. Lavaluule järjest kasvav kogukond annab võimaluse jagada seda, mis tundub vajalik. Inimeste tekstitundlikkus areneb ja ehk ka üldine luuleteadlikkus. Aga pean tähtsaimaks siiski kuulamis- ja empaatiasoolikat, mida selline üritus hästi treenib.

JV: Ma ei usu, et slämmi ühiskondlik tähtsus erineks eriti klassikalise luule ühiskondlikust tähtsusest, küll aga tundub mulle, et slämmiüritustel

käib palju inimesi, kes üldiselt luulest ei huvitu. Ilmselt jõuab seeläbi luule veidigi laiema publikuni.

SH: Suulise vormi ja esituse suurema spontaansuse tõttu on lavaluulet keerulisem tsenseerida, nii et see on kindlasti üks kunsti vabaduse kants, millel on potentsiaali püsida kauem puutumatu. Kui halvimal juhul võidaksegi inimesi arreteerida või asutusi sulgeda, siis lavaluule leiab endale ikka uue koha ja tõuseb jälle jalgele.

Tänapäeva luulele on palju ette heidetud vormi puudumist, metafooride vaesust ja enteri üleüllust. Kuhu slämmiluule selles kontekstis mahutub, kas ta on pigem traditsioonilise luule edasiarendus või juba midagi sootuks uut?

KK: Kakeldagu maitse üle, aga lavaluule on tervislik. Marc Smithi väljatöötatud slämmiformaat on üsna konkreetne, minu meelest on see siiski eraldiseisev sündmus.

JV: Ma ei ole küll eriline kirjandusteadlane ega luulekriitik, aga mulle tundub, et slämm on moodsa vabavärsi või enterluule võimendatud versioon, mille puhul on tähtis lööklauselisus ja loosunglikkus, et oleks võimalik publikut lühikese aja jooksul võimalikult kõvasti vapustada. Entereid on

Lavaluule järjest kasvav kogukond annab võimaluse jagada seda, mis tundub vajalik. Inimeste tekstitudlikkus areneb ja ehk ka üldine luuleteadlikkus.

suulises ettekandes küll keeruline edasi anda, aga traditsiooniline ja range vormiga riimluule ei tundu slämmil just eriti peale minevat.

SH: Vaidlen siin-seal vastu. Riimluulet lihtsalt ei satu enam nii tihti lavale. Inimestele aga endiselt riimid meeldivad. Kui keegi ainult oskaks neid ootamatul kujul esitada ... Leidlikumatel räpilikel ja vabama vormiga riimluuletustel on alati publikut. Näiteks selle aasta TarSlämmi võitja Maris Pedaja pistis luuletuse tempokamates kohtades justkui kiirenduse lisamiseks ka riime vahele.

Enter on suulises luules pigem paus, kirjalikus võib tal olla rohkem funktsioone. Eestis on luuletajad üldiselt veel rahulikud, kuid mõnede välisluuletajate tekstid on nii tihedad, et hingetõmbeks ei jää peaaegu üldse aega. Lühikese lavaaja sisse mahutatakse hoopis pikemaid tekste. Silver Sepp on naljaga pooleks öelnud, et slämmi žanr on kolme- ja kaheminutiline luule. Aga mida selle ajaga teha, on ikkagi luuletaja enda valik.

Pikema prõmmutraditsiooniga riikides ja ka televisiooni mõjul on slämmiluules tekkinud oma mall ja struktuur. On loojutustajad ja on ühe-kujundi-harutajad, kes lahendavad selle lõpus veel puändiga, ning on sotsiaalsetele teemadele rõhujaid.

Meil Eestis on palju alges kujunemas, aga tundub, et pikem luuletus, milles on üks põhimetafoor ja lisaks muid üllatusi, on kuulajale ühtlasi nii haarav kui ka haaratav. Mind ennast huvitab variatiivsus – just katsetamine, mida on võimalik luulega laval teha. Selle poole ma püüdlen, nii korraldaja kui ka esinejana.

Kas võib öelda, et luuleprõmmul on tekkinud oma kohalik kogukond? Millises Eesti piirkonnas on luuleprõmm eriliselt populaarne ja heal tasemel?

KK: Kus on, sinna tuleb juurde! Paistab, et Tartus on asi ajapikku õitsema läinud. TarSlämmi finaalis oli õhtu jooksul kasutuses ligi 200 tooli, see on hea näitaja.

JV: Slämmiüritustel (vähemalt Tartus) käib märkimisväärselt rohkem kuulajaid kui muudel luuleõhtutel ja raamatuesitlustel. Tundub, et slämmiluule vaatamänguelemendis on mingi võlu, mis meelitab kohale ka inimesi, kes üldiselt tavapärase kirjandusürituse publikusse ei kuulu.

SH: Inglise keeles on selle kogukonna jaoks väljend *slamily* (*slam* + *family*). Põnev on see, et kohalike kogukondade kõrval on võimalik endale mõttekaaslasid leida kogu maailmast. Euroopas ringi reisides tasub uurida, kas sealsetes linnades luuleprõmmusid või vabalavasid toimub. Näiteks

*Tundub, et slämm-
luule vaatamängu-
elemendis on
mingi võlu, mis
meelitab kohale
ka inimesi, kes
üldiselt tava-
pärase kirjandus-
ürituse publikusse
ei kuulu.*

Kopenhaagenis on isegi eraldi ingliskeelne slämm. Soovin, et luuleprõmmu jaguks rohkem teistesegi Eesti linnadesse. Potentsiaali on palju, eriti Tallinnas. Viie aasta pärast on Tartu ideaalis Euroopa kultuuripealinn ja küll siis juba leidub viise, kuidas seda prõmmutades tähistada. Praegune Euroopa kultuuripealinn Matera, mis asub Lõuna-Itaalias, võõrustab ühtlasi tänavust Euroopa luuleprõmmu finaali.

Kes teid luuleprõmmu väljal inspireerivad?

KK: Inspireerivad inimesed, kes suudavad veenvalt peast lugedes esineda. Eriline koht kardiovaskulaarias on selle aasta TarSlämmi finalistidel. Muu maailma lavaluulest tõstaksin esile Joelle Tayloriga ja Koraly Dimitriadise.

JV: Ma sattusin slämmiluulesse nii juhuslikult, järsku ja hiljuti, et otseselt ühtegi eeskujut ei olegi jõudnud tekkida. Nimetan selle asemel TarSlämmi lõppenud hooajast esinejad, kes mulle enim meelde jäid: Siim Lill, Liisa Mudist, Jüri Kolk ja Kaisa Kuslapuu.

SH: Kindlasti Joelle Taylor Suurbritanniast, keda meil oli au TarSlämmi finaalis 2018. aastal võõrustada, ja Marc Smith, kes käis siin sama aasta

detsembris. Tõepoolest, vahepeal leian ennast mõttes Joelle Tayloriga millegi üle arutlemas, sest ta tõesti inspireeris niivõrd palju. Marc Smithilt olen kõrva taha pannud kasuliku mõtteröögatuse „*Slam is not a competition!*” ning peale selle toonitas ta, et side, mis tekib esineja ja publiku vahel, on ainukordne ja olulisem kui teleülekanded-videosalvestused. Viimast saab võrrelda kontserdi ja kontserdisalvestusega. Keegi ei kahtle tänapäeval muusikavideote vajalikkuses ja meisterlikke luulevideoid on ka üha rohkem, ent meeletustes kogustes üritusesalvestusi ei ole tõepoolest vaja. See on ilmselt Marc Smithi enda üks saladustest – kuidas püsida laval üle 30 aasta, esinedes peaaegu iga nädal.

Eestist inspireerivad mind kõik meie parimad luuletajad. Nimesid ei hakka ma nimetama, aga kõik, kellele lava ei ole võõras, võivad end siin ära tunda.

Võistluselemendi osa slämmis on pigem kaasata publikut, mitte esinejaid konkurentideks teha.

Kas püsige kursis ka muudes riikides leviva slämmiluulega?

KK: Vahepeal jälgisin Button Poetry YouTube'i kanalit. See on USA ettevõtmine, mis avaldab muu hulgas järjekindlalt Minneapolises toimuvate slämmide videomaterjali. Kanalil on üle miljoni jälgija.

JV: Ei püsi üldse.

SH: Esimest korda nägin Euroopa luuleprõmmu Rootsis Malmös 2014. aastal. Järgmisel aastal toimus sama üritus Tartus. Tänu sellele, et Tartu on kirjanduslinn, ja tänu programmile „Drop the Mic” olen saanud osaleda esineda luuleprõmmu- ja lavaluuleüritustel Reykjavíkis, Heidelbergis, Mannheimis, Kopenhaagenis ning hiljuti Krakówis. Eelmisel aastal käisime koos eesti luuleprõmmu meistri Silver Sepaga Budapestis Euroopa slämmil, mis oli tookord eriti rikkaliku programmiga, sest kohal olid ka prõmmu rajajad-juurutajad Marc Smith Chicagost ja Bob Holman New Yorgist. Nii et väga suur osa minu teadlikkusest põhineb lavaluule vahetul kogemisel, mille üle olen tõeliselt tänulik. See on mu silmaringi väga palju avardanud ja näidanud, et miski pole „lukus”. Luuleprõmmusid teha ja lavaluulet luua saab väga erineval moel ning kõik on pidevas muutumises. Lisaks tegelen pidevalt TarSlämmile põnevate välisesinejate otsimisega. Kui mul kedagi konkreetset silmapiiril pole, teen tavaliselt pikemaid YouTube'i vaatamisi. Peale isiklike soovitude leiab uusi nimesid heade luuleürituste programme sirvides. Viimasel ajal olen pikemalt brittide peale pidama jäänud, aga eks see ole osalt ka meie luule koostööprojekti „Borderlines/Piirid” pärast, mis loodetavasti jätkub. Seega kutsun endiselt üles noori luuletajaid ennast ka videovormis proovile panema. Vaadake lähemalt www.borderlinespoetry.com ja www.lavaluule.ee.

MARIS PEDAJA

*

Tulevikus hakkab Pipiks.
Tõstan hobuse üles, kui tahan,
sööb kahtlaseid herneid,
istun pilvevatil ja õngitsen turritavaid antenne,
magan kõigi meestega.

Ja keegi ei saaks öelda, et nii ei lähe,
sest mu isa on neegrikuningas
ja mul on voodi all kohvritäis kuldmünte.

*

Sünnipäeva järelmõjuna
levib mu toas
ananassi, tulpide ja kuningliiliate
lääge hõng,
mis hakkab mullegi külge,
nii et lõhnan kui iga herilase märg unenägu.

Tänu taevale, et on talv.

*

Olen kirglik bussipingisportlane.
Mulle meeldib kaasa elada inimestele, kes
hing paelaga kaelas
bussile kiirustavad,
ja teha mõttes panuseid,
et kas nad jõuavad.

Täna

Täna kuulasin oma toas vaikust.
Küll oli see alles lärmakas.
Kõrvadel hakkas lausa valus.
Kuulasin, kuidas
lilled närtsisid aeglaselt vaasis,
tolmukübemed muutsid õhus kurssi
ja maasikad vajusid söögitorus raske ohkega allapoole.

*

Täna putitasin elule oma vaest potilille:
kastsin,
kõnelesin,
lohutasin.
Jagasin hardaid lubadusi:
„Ma ei jäta sind enam maha!”

„Vähemalt sel nädalavahetusel ... veel,”
täiendasin salamisi peas, teades sisimas,
et vajadusel saab Valterile lunivalt Whatsappida.
*(Viitsid, kuule, ole hea mees, kui aega üle jääb, pane mu lillele veits vett? Saad
karmapunkte ja toon pärast Tartust šokolaadi ka.)*

Kuidas, ma küsin, KUIDAS, ah,
peaks minusugune puuleht hakkama saama elus,
kus tuulega pilli-palli lendlemist takistavad
loomad,
lapsed,
pangalaen,
kui juba üks süütu alpikann paneb mind end tundma
täielikult kinniaheldatu
ja väikese printsi kombel taltsutatuna?!

*

Täna kuulasin Elleri sügiskontserti
ja vaatasin,
kuidas kolm vanatädi,
kõigil isetooni huulepulk ja kostüüm –
ühel roosa, teisel hall, kolmandal kreemjas –,
garderoobi peegli ees sünkroonis juukseid kammisid.

Tulevikus tahan olla täpselt selline.
Mukiksin end üles ja läheksin välja:
ERM-i, Vanemuisesse, Ellerrisse,
Armastusse, Aparaaati, Wernerisse.
Ja üle nädala Viini ooperisse.

Lobiseks sõbrannadega rõivaist ja moest,
sööks süüdimatult kreemisaiu
(elu on liiga lühike, et hoida taljet!)
ning klatšiks ühe (või kahe) šerriklaasi taga
aastate eest infarkti saanud abikaasasid.

*

Täna lebasin selili Endla lauka
pealmises millimeetrises kuumaks
kõetud kihis,
püüdsin võtta võimalikult vähe ruumi,
et mitte riivata alumisi, külmemaide
veekihte,
ja küsisin endalt:
maailmas,
kus valikuid on määramatult,
kus igast otsusest sõltub elu
ja igal teol on tagajärg,
kuidas valida,
kellele kinkida oma süda?

AUTORIST: MARIS PEDAJA (23)

Sinu tekstid on mängulised, humoorikad ja hoogsad. Kuidas sa sellise kirjutamislaadini jõuadsid?

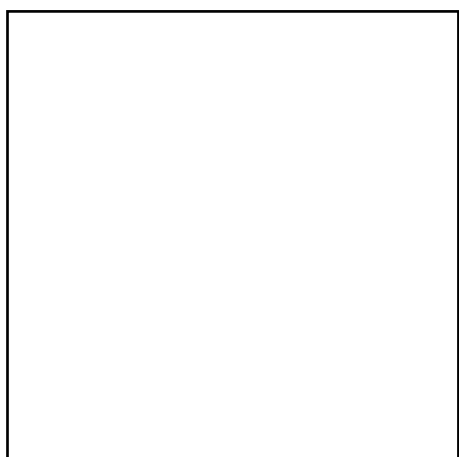
Usun, et peamiselt igapäevaste vaatluste teel. Ammutan inspiratsiooni pentsikutest seikadest ja äpardumistest, unenägudest, lasteraamatutest, koomiksitest, tänavamuusikutest, lille müüjatest, muktud vanainimesest, üheksa-aastastest (neid on mu elus õnneks mitu!) ja saatuse irooniast. Üha rohkem põimuvad mu luulesse ka ebavõrdsus, vaesus, korruptsioon, vägivald, konfliktid – mul on keeruline hoida luulet vaakumis, muust maailmast eraldatuna. Mida rohkem ebaõiglusega kokku puutun, seda tungivam on mu soov oma ahastust luules väljendada. Aga muktud vanainimestele ja üheksa-aastastele olen luules edaspidigi truu.

Võitsid maikuus TarSlämmi finaali. Kas slämmiks kirjutad teisiti kui muidu? Mis on hea slämmiluuletuse saladus?

Slämmiluulele lähenen sootuks teisiti, minu jaoks on heas slämmiluules väga oluline esitusviis ja suhtlus publikuga. Kirjutan slämmiluulet kui kõnet. Kindlasti pole olemas üht universaalset slämmiluuletuse retsepti – kõik toimib, kuni publik on luulesse haaratud. Mõistagi leidub nõkse, mis aitavad sellele kõvasti kaasa, näiteks päevakajalisus ja huumor. See ei tähenda, et raskemaid teemasid ei tasu üldse esitada, need lähevad väga peale, kui esitaja leiab mahlase kiiksu ja põneva vaatenurga. Ometi ei saa slämmiluule puhul lõpuni kindel olla, kuidas see mõjub, lõpptulemus sünnib laval koostöös publikuga.

Mõni lugemissoovitus?

Lugesin juba jupp aega tagasi Milan Kundera „Naeru ja unustuse raamatut“, aga kannan ta mõtteteri siiamaani endaga kaasas – ju siis rabas loetu mind õigel ajal õiges kohas. Kodumaale naastes (veedan küsimustele vastates viimaseid päevi Kõrgõzstanis vabatahtlikuna) on mul plaanis avastada Tšõngõz Ajtmatovi luulet – olen siin veedetud kuu jooksul kuulnud tema loomingu kohta palju kiidusõnu ning usun, et tema luule oleks paslik lõpetama mu Kõrgõzstani peatükki, mis on mind kõvasti õpetanud, sügenud ja kasvatanud.

MAARJA MÄEMETS

*

kui ma
seda kõike
lihtsustan
ja tõmban
piiri
kuhugi sinna
vahele
mis on
päris
ja mis
ei ole
tunnen suurt
igavust
ja mul on
igav
iga päev
hommikuti
õhtuti
lõunaaegu
mu elu pole
igav
aga minul
on
pidevalt
ma igavlen
bussis
rongis
teatris
kinos
sõpradega
juttu rääkides
ma igavlen
sõltumata
aastaajast
tähtede seisust
või

päevauudistest
ning
kui tundub
et enam
ei ole küll
võimalik
rohkem igavleda
olen ma
jälle
uues kohas
kus on
veel palju
igavam
kui
varem

tihti
teen ma
näo
et olen
sellest üle
ja et
absoluutselt
põnev on
elada
hingata
baaris
õlut juua
lõbutseda
aga ei
see ei
peta mind
ära
mul on
pidev
igavus
ja ma
annaks

kõik
et baaris
sõpradega
õlle-
joomine
oleks
midagi
enamat

aga ei
igavus
alati üks
ja see-
sama
igavus

peigmess

sa oled
nagu
päriselt

kõige
ilusam
asi

mida ma
kunagi
näinud
olen

_magistrikraad

mis sa
siis

nüüd

edasi
tegema
hakkad

eeeeeeeeee

*

käisime eile
rannas
oli suve
keskpaik
päike see
sillerdas
enneolematu
intensiivsusega
vesi oli
rahulik
ainult luiki
neid oli
palju

olime seal
ehk paar
tundi
maksimum
kolm
meil oli
koos
niimoodi
lesides
harjumatult
hea
kuid mul
oli juba
terve päeva
olnud sees
imelik tunne
et kuskil
varitseb
see tuttav
tühjus
mis nii kauge
heast

ega
pidanudki
ma kaua
ootama
kui ta
oma pikad
käed jälle
sirutas
see käis
nii kähku
kähku

siis mässisid
mind tihkelt
teki sisse
kiiktooli
õunapuu
alla
ise võtsid
lahtikäiva
rannatooli
ja viskusid
mu kõrvale
olin selle
lühikese
ajaga
märjaks
nutnud
teki ja
padjad
kuid meil
oli õnneks
varu

ma tahtsin
et saaksin
olla
sinu soojas

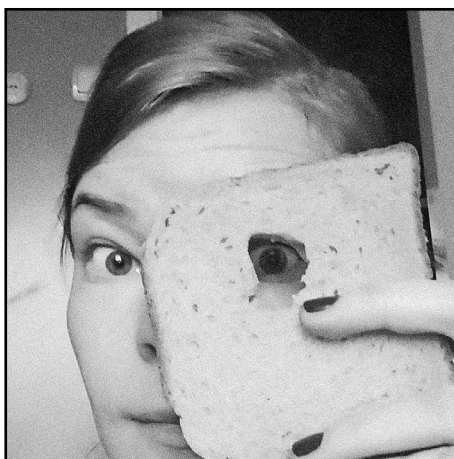
kallistuses
aga
tühjus see
hoidis
mind
nii tugevasti
tugevasti
ma nutsin
veel
natukene
mitte enam
palju
polnud mõtet
paratamatusega
võidelda
siis lebasime
veel
päris mitu
mitu
tundi
oli jälle
rahulik
ja vaikne
tühjusi see
lõdvendas
haaret
siis korraaks
jälle
sain olla
sinu soojas
kallistuses

*

jessssssssss

regasin end täna
autokooli

grown-up life
siit ma fakin
tulen

_kulutused

miks
ma ei
või
ma ju
võin

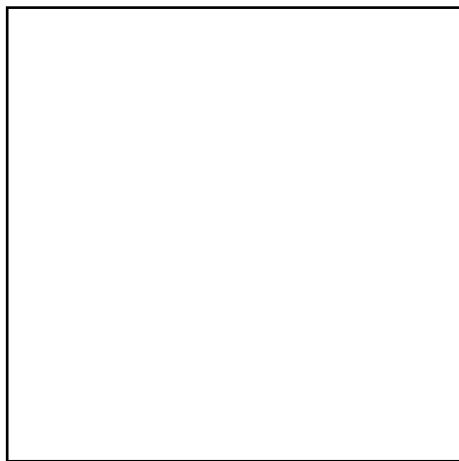
aga
ei
nii ei
või
ma ei
või

asjatult
kulutada

*

nägin
eile üht
õige väikest
tüdrukut
kes nuttis
kui ta
söögilauas
pirni
sõi
oli selline
üdini
armas
aga nii
nii üdini
kurb
suured
lakkamatud
pisarad
voolasid mööda
ta valgeid
põski
pilk
fikseeritud
pirnile
ta peos
see armetu
puuvili
ei maitsenudki
enam
vist nagu
ta peaks
maitsema
vaid kui
kibe
silma-
vesi
ning kogu

maailmavalu
ja kurbus
oli selle
väikese
tüdruku sees
kes oli
ju ometi
nii
imepisike
siis mõtlesin
kui
imepisikestesse
tüdrukutesse
mahub kurbust
nii palju
kui palju
mahub seda
siis veel
minusse

HANS ALLA PÄEVIK

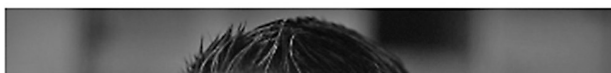
Posted by u/AwareHistorian 1 hour ago

Just surgerymaxx bro!

Posted by u/AwareHistorian 1 hour ago

Just surgerymaxx bro!

Posted by u/AwareHistorian 1 hour ago

Just surgerymaxx bro!

6 Comments Share Save ...

I

Incel, ingliskeelne uudissõna, koosneb sõnade *involuntary* (tahtmatu, tahtevastane) ja *celibacy* (tsölibaat) esimestest silpidest. Sõna tähistab inimest, kes ponnistustest hoolimata ei saa kedagi nõusse endaga magama ja süüdistab selles maailma olemuslikku ebaõiglust, mitte ennast. Olen viimase aasta jooksul vähemalt korra nädalas *incel*'ite foorumeid lugenud.

Nats on nats, kõik teavad mõnda.

II

Incel'ite ideede tõttu on Ameerika Ühendriikides – kus siis veel – mõned noored mehed hakanud tegelema massimõrvadega. Paaril korral tappis mõrtsuk enda, vist vähemalt ühel korral keegi ka arreteeriti.

Kas need noormehed on väärt rohkem või vähem mõistmist kui inimene, kes tapab röövi käigus, hetke ajal? Või politseinik, kes ohtu ülikiiresti ja usutavasti oma õpetuse kohaselt hinnates tulistab psühhootilist nuga dega meest Tallinna kesklinnas?

Incel'ite peamine probleem: nad ei saa keppi. Nad ei seksi, ei ole romantilises suhtes ning ühe korraliku *incel*'i meelest on selles süüdi ühiskond ja naised, mitte tema ise. Tähele tasub panna, et *incel*'id on peaaegu eranditult heteroseksuaalsed mehed. Kuigi sõna autor on naine, „keegi üksik biseksuaal”, kes lõi 1997. aastal üksikuid inimesi koondava veebilehe Alana's Involuntary Celibacy Project. Aga see pole *incel*'ite mõistmiseks eriti tähtis, sest sõna praegune tähendus on vägagi erinev algsest.

Incel ei saa keppi, sest ta on kole ja maailm on ülekohtune. Täpsustan, maailm on ülekohtune, sest naised on ebaõiglased ehk siis hüpergaamsed. Iga inimese seksuaal-geneetiline väärtus on kindel ja konkreetne ning igaühel peaks seega olema enam-vähem võrdväärne partner, kellega sugu jätkata. Kuid hüperliberaalses, feminismist roiskunud ja pinnapealises maailmas on naised loodusliku korra muundanud hüpergaamseks. Naised tahavad magatada mehi, kes on neist ülemad, neist parema geneetilise väärtusega. Seega jäävad alamad mehed, kurikuulsas kümnepallisüsteemis ühed-kahed-kolmedki, kuivale. Pärast punase tableti neelamist näeb nooruk valusat tõde, et lootust pole ega pole kunagi olnudki. Inspireerituna „The Matrixi” (1999) ikoonilisest stseenist saab kangelane valida kas sinise tableti ehk vale või punase tableti ehk tõe vahel. Näikse, et kujundivalik ütleb selle kogukonna kohta nii mõndagi, aga oma kõhutunde edasisi järeldusi ma lugejale enam veenvalt kirjeldada ei suudaks.

Re: Femoid being nice to me... Help

by Han2000 * June 3rd, 2019, 11:13 pm

Most femoids love strong, dominant men. They hate to admit it but it's what we want. If she li
Femoids need to be re-educated on their role in society, I do my best to do this from within

Han2000
Newcomer

Posts: 2
Joined: June 3rd, 2019,
11:04 pm

Enamasti ei saa *incel* keppi, sest ta on naiste jaoks liiga kole. Mõned ei saa keppi, sest nad on peale koleduse ka liiga targad. Mõni on narkar, mõni must, mõni loll ja nõnna edasi. Tähtis on mõista, et sinna ei saa keegi mitte midagi parata, kui just drastilised meetmed välja arvata. Viimaste all peavad *incel*'id silmas peamiselt ilukirurgiat ja intensiivset trenni, jõuksis muidugi.

Punase tableti kujundit jagavad *incel*'itega muud *manosphere*'i¹ liikmed. Nende arvates lähtub seks ja seksuaalsus turuloogikast. Aga seksi loomuliku korra, selle, et naised vahetavad keppi tugevate meeste kaitse vastu, on rikkunud feminism ja naiste varaline iseseisvus. Tähtis on mõista, et kuigi vastikud feministid-homod-sooideoloogid arvavad, et mehed rõhuvad naisi, siis punast tabletti manustanute jaoks on asi tegelikult vastupidi. Arvatavasti millalgi pärast 1960. aastaid hakkasid naised mehi vaba seksuaalsusega rõhuma.

III

Incel'ite sõnad on kummalised. *Foid*, *femoid*, *looksmxing*, *sui*, *chad*, *skinmaxing*, *kissless* jne. Päris vahva oleks kõrtsuviktoriinil küsida: „Mis on *skinmaxing*?“² Usutavasti võiks õigesti vastanute vahel peale auhindamist leida mõned kummalised ja huvitavad, kuigi kas just meeldivad vestluskaaslased.

Ent *foid*'i ei ületa ükski teine *incel*'ite sõna. *Foid* tuletati omakorda vanemast mõistest *femoid*, mis peaks olema segu sõnadest *female* (emane)

1 Meeste sfäär (ingl), internetis levinud lõtvade ühendustega meestekeskond. Selle hulka kuuluvad Men Going Their Own Way (MGTOW) ehk vabatahtliku tsölibaadi liikumine, Pick-Up Artists (PUA) ehk mehed, kes kasutavad erisuguseid manipuleerivaid meetmeid, et võimalikult paljude naistega seksida, eri antifeministid ja meeste õiguste eest seisvad liikumised.

2 Nahahooldus (ingl). Tähele tasub panna, et see on suures osas täiesti tavaline lihtlabane kreemitamine-pesemine. *Incel*'ile on (ebateadlikult) tähtis, et tema keelekasutus oleks erinev tavainimese ehk *normie* omast.

he likes that then keep going! Most likely shes waiting for you to get her alone and strip her down on all fours.
 in

ja *droid* (ulmefilmisõna roboti-automaadi kohta). *Foid* võib olla värske arendus emase roboti, femboti või seksika tehisintellekti teemadel (vrd „Metropolis”, „Crash”, Shodan ja „Her”, kindlasti leiab midagi põnevast otsingusõnadega „*Nazi sex-bots are here to kill the president ... with LOVE!*”). *Foid* on nagu inimene, aga samas pole kah.

Incel’id vaatavad naisi ja leiavad, et üksnes seepärast, et nad elavad praeguses maailmas, on nad halvad, õelad ja üleüldse vähemväärtuslikud kui mehed. Nõnna lihtsalt on, see ongi punane tablett. *Incel*’i saatus on surra üksi, kibestunult ja masendunult, vaadates samal ajal kõrgväärtusliku suguhärja *chad*’i vallutusi-vallatlusi pealt. Üksikud loodavad, unistavad, et nende staatus paraneb (kogukonna termin on *ascend*) ja pärast süütuse kaotamist muutub kõik.

IV

Incel’i probleemi ei lahenda tõsiasi, et ta eksib. Depressiooni põdeva inimese probleeme ei lahenda ütlused „see on su enda mõtlemises kinni” ja „tegelikult pole nii hull”. Ehkki mõlemad vastavad tõele. Ühtegi masendunut, kes nende tõdemuste korrutamisest oleks tervenened, mina ei tunne. Ma ei pretendeeri ka ühegi *incel*’i sügavaid muresid ja probleeme lahendama.

Arvatavasti kõlan mesimagusa pretensioonika maailmaparandajana, ent kui suudaksin neid inimesi aidata, siis teeksin seda.

Viimase mõttega reedan lõplikult enda halvasti varjatud positsiooni. Pean *incel*’eid inimesteks, keda saan aidata. See on üleolek. Ma olen parem kui nemad. Arvan, et samuti pean ennast paremaks kõikisuguste võigaste vaadete ja kommetega inimestest. Ma olen parem kui natsid ja kitsarinnalised. Ma olen üldse parem kui kõik muud inimesed, kes saavad asjadest aru ristipidi-teisiti kui ma ise.

Arvates, et ma olen *incel*’itest (või natsidest või kellest iganes) parem, unustan, et ka mina olen *incel*. Nats olen kah, ehk isegi tõenäolisemalt kui *incel*.

Selguse huvides, hoolimata minu kahtlastest huvidest nii sõjaajaloo kui ka totalitarismi vastu, ei ole ma nats. Isegi kui oleksin oma kahekümne seitsmendaks eluaastaks veel süütu, ei oleks ma arvatavasti ikkagi *incel*. Aga sama hästi võiksin olla. See pisike tinglik väide, millega pole minu meelest raske nõustuda, muudab minu esialgse hinnangu valeks. Ma ei ole parem kui võikad ja vastikud inimesed.

V

Naasen korra nats olemise juurde. Kasutan seda sõna pigem katustermi-
nina, hoolimata, kas mõni konkreetne nats peab ennast rahvuslaseks, iden-
tiariaaniks või kelleks iganes. Mulle näib, et natsismi peamine õppetund
on unustatud. Kõrghetkeline natslus polnud midagi erakordset, see polnud
spetsiifiliselt saksa rahva eripära. Nõnnaviisi natsidele vaadates unustan
tõsiasja, et minagi olen nats. Õiges kohas õigel hetkel oled sina nats ja su
ema kah. USA raadiomees Dan Carlin teeb selles vallas tänuväärset tööd,
oma pisut davidvseviolikes (sõja)ajaloosaadetes „Dan Carlin’s Hardcore
History” kõrvutab ta Hitlerit ja Caesarit, Wehrmachti ja Aleksandri armeed.
„Natslus” pole ainulaadne.³

Samamoodi pole ainulaadne kibestumus, raev, enesehaletsus- ja õigus-
tamine ega mitte ka vaimupimedus ning ekslikkus. Kõik *incel*’eid kirjelda-
vad omadused on üldinimlikud ja johtuvad vähemalt osaliselt inimsünni
iseärasusest.

VI

Nats ja *incel* on naljakalt sarnases olukorras. Nad on põlastusväärsed ini-
mesed ja suurem osa rahvast, kes emma-kumma tegemistest natukenegi
kuuleb, põlastabki neid.

Kas inimese põlastamine välistab talle kaasatundmise, tema haletse-
mise või mõistmise?

3 Igaühenatslusega tegutseb ka Philip K. Dick romaanis „Mees kõrges lossis” („Man in the High Castle”, 1962). Dicki alternatiivajaloos vallutab Saksamaa USA idaranniku pärast suuremate linnade tuumapommitamist. Jaapani osaks jääb jällegi läänerannik ja kuskil mandri keskel on kahe vahel laveeriv nukuriik. Romaani keskne mõte väljendub juba loo alguses: tegelane kirjeldab oma endist abikaasat ebameeldivana, sest too sarnaneb stereotüüpse juudi karikatuuriga (nina suur, õlad kõhnad, jaladki olid vist rangis). Mees muidugi ongi salajuut, kes peab oma päritolu kiivalt varjama.

VII

Inimene ei taha sündida. Mu väide põhineb kahel eeldusel, mis pole nõnna kindlad, kui tahaksin. Inimene on oma mälu loodud. Inimidentiteet ja selle muundumine on võimalik tänu mälule, ilma selleta ei saa olemas olla, vähemalt mitte ajas eksisteeriva isikuna. Sellest tuleneb esimene kahtlase väärtusega eeldus: mida inimene ei mäleta, seda pole tema jaoks olemas.

Teine kahtlase väärtusega eeldus: inimene ei mäleta, et ta oleks sündida soovinud. Kui vaadata tahteavaldustele sama mustvalgelt, kui teen seda mina, siis otsese soovi puudumisel on see miski, praegusel juhul sünd, toimunud vastutahtsi. Pole eriti tähtis, kes selle toimingu põhjustas, olgu selleks vanemad, jumalik ettehoold või universumi füüsikaline ettemääratus.

Kuidas saakski isik, keda veel olemas pole, midagi tahta? Aga isegi kui ma avastan „ülekohtu” tagantjärele, ei tee see seda väiksemaks. Kui ma ei küsi rahakoti umboobes omanikult, kas ma viieka võin võtta, siis on see ikkagi vargus, mitte kingitus ega laen.

Isikuna, kes praegu olen, ma sündida ei tahtnud. Ma ei usu, et vastu tahtsi olemisse surumisega oleks mulle eriti suurt kurja tehtud. Tähtis on, et iga viimane kui inimene on sündinud samamoodi, ilma et keegi oleks temalt luba küsinud. Luba küsida ei saanudki.

VIII

Eetika kui distsipliini peamine mure on selle võimetus veenda. Kant sõnastas kategoorilise imperatiivi. Mõistan Kanti ehk karikatuurselt, ent ma tõega usun, et Kant tahtis, et inimesed hakkaksid tema seaduse järgi käituma.

Veenvusest jääb vajaka eetika suhtelise lihtsuse tõttu. Ükskõik mida filosoofi moraaliseadus ka ei ütleks, tegutsev inimene leiab olukorra, kus selle rakendamine tundub igati väär. Kanti imperatiiv kukub ukse peal kõõluva mõrtsuka raskuse all kokku. Benjamin Constanti 1797. aasta vastulauses Kanti moraalifilosoofiale kirjeldab ta, kuidas maksiim „valedada ei tohi” viib kiiresti ühiskonna lagunemiseni. Kuulus näide on järgmine. Mõrtsuk ajab minu sõpra taga. Peidan sõbra oma maja pööningule. Mõrtsuk küsib uksele: „Kas Johanna on siin?” Mida ma vastan?

Vello Salo teravmeelsust parafraseerides: „Eetik üldistab, eetik süldistab.”

IX

Incel'itest-natsidest ja Kantist ei jahu ma ainult üldise huvi tõttu. Nead kolmekesi on viinud mind olukorda, kus mulle näib, et hea inimene olemiseks pean lubama vastuolu oma vaadetes. Pean samal ajal inimest põlastama ja talle kaasa tundma. Kummalgi juhul samade tegude ja sõnade eest.

Incel'ile tasub kaasa tunda, sest ta elu on sitt. Mis siis, et ta on suure osa oma hädasid ise põhjustanud. Mis siis, et ta võikad vaated on peale vastuvõetamatuse ka ekslikud. Ka mina eksin, ka mina olen väljendanud ja ilmselt väljendan tulevikuski kibestumust ja pahatahtlikkust. Teen omaenda elu sitaks vähemalt sama palju kui mõni teine. Kui lugeja sellega nõustub, siis ei näe ma endal ja *incel*'il vahet. Tema on mina.

X

Jooksen selle mõttekäiguga rappa. Kogu vastuolu lubamise eesmärk ja otstarve on mõista, aga mitte samastuda. Viimast pole ma suutnud vältida. Tunnen nendele meestele kaasa, sest nad on oma hädad ise põhjustanud. Tunnen kaasa, sest ebamäärane osa probleemidest pole nende enda süü.

Igaüks, kes on Grindrit või selle järelkäijat Tinderit kasutanud, nõustuks, et välimus loeb. Kui sa ei vasta teatavale ebamäärasele standardile, on šansid kellegagi vestlust alustada väiksemad. *Incel'*i-päraselt väljendudes: IRL⁴ on asjad natuke etemad, aga mitte ehk palju.

Raskused ei õigusta, aga põhjustavad rõvetsemist. Kõik need ilged vaated, mida ma eespool kirjeldasin, saavad kuskilt alguse. Isastekultus, meeste võim, samaaegne hüperseksuaalsus ja puritanism, need kõik on olemas. *Incel'*ite retoorika ja sisu on kannustatud veel paljust muustki, mille juurde mina punaseid niite vedada ei oska.

Ma pole säärasel määral valu ja raevu, rahulolematust iseenda ja maailmaga ise arvatavasti tundnud. Ent kuidas neid tundeid üldse mõõta? Füüsilise valu mõõtmise skaala on subjektiivne. Vaimse valu skaala on sama subjektiivne. Samas emma-kumma valu tundmine on objektiivne. Tunded nagu ka haavad on päris nähtused, mitte mõistuses koonduvad pettekujutelmad. Kui *incel* kurdab foorumipostituses oma masendava elu üle, ei ole mul alust kahelda, et see pole tegelikult täpselt nii halb, kui ta ise seda tajub.

XI

Pärast musta tableti manustamist ei jää üle muud kui alla anda, see tähendab pikali heita ja kõduneda. *Black pill* on punasest järgmine ja viimane faas. Nagu mõni väärdunud pokémon, moonduvad punane tablett mustaks, *red pill'*i loogiline lõppvariant on *black pill*, mis kuulutab õnne olemuslikku võimatust.

Kui punase tableti neelanud *incel* usub, et veel on võimalus kunagi kellegagi heintes püherdada, kui ta end üksnes piisavalt atraktiivseks ja manipuleerivaks treenib, siis must tablett välistab arengu.

Sa oled täpselt see, kellena oled sündinud, ja sinna ei ole midagi parata. Kuna *incel'*i sünnipärased eeldused on nõnna kehvad, ei jää tal üle muud kui LDAR⁵. Elu on lootusetu.

See tunne ei ole võõras.

4 *In real life* ehk päriselus, väljaspool virtuaalruumi (ingl).

5 *Lie down and rot* ehk heida pikali ja kõdune (ingl).

XII

*A few millimeters of bone*⁶ on see, mis *incel*'it *chad*'ist eristab. *Incel*'ite subkultuuri omapäradest ning eriti *incel*'ite enda lahendustest on räägitud rohkem ja põhjalikumalt kui mina siin.⁷

Kindlasti on mõni teist näinud/lugenud välismeedias ilmunud artikleid selle või teise *incel*'i iluoperatsioonist. Kas see on kedagi ka õnnelikuks teinud, ei tea. Ilmselt ei tunnistaks keegi, kes on kümnete tuhandete eest ennast lõigata lasknud, selle väidetavat mõttetust ei endale ega teistele.

Lahtiütluse korras: ma ei tunne kedagi, keda võiks pidada *incel*'iks. Seos on sama, mis lehma lallepojaga. Mu sõbra kunagine tuttav olevat olnud väga kibestunud, et miks ta naist ei saa, ja süüdistas selles oma lõuajoont. Ta olevat ilukirurgi juures käinud ja lasknud lõuga kas vähemaks lihvida või sinna proteesi lisada. Kuuldavasti on see mees nüüd õnnelikum.

XIII

Lahendust mul lootjatele pakkuda pole. *Incel*'id on võikad ja vastikud ning selle hinnanguga viin ma lõpule teiseks tegemise, millega nad ise alustasid. *Incel* on iseendast loonud Teise ja eeldab maailmalt, et viimane *incel*'it sääraselt ka kohtleks. Mina olen tema jaoks maailma esindaja puht seepärast, et olen olemas, et armastan ja seksin ja töötan ega veereta oma masendavaid päevi veel halvematesse õhtutesse. Nagu lugeja ilmselt aru saab, siis hoolimata soovist *incel*'ile kaasa tunda ma üksnes kinnitan tema veendumust. Kuigi ma olen tema, on *incel* minu jaoks siiski Teine. Arvan, et pole väga suurt vahet, kas Teiseks teen *incel*'i mina või ta ise.

Minu läbikukkunud soov täiendada põlgust kaastundega võib küll olla ilus ja peen lähenemine, aga ma pole ebakõlalist mõtlemist piisavalt kaua harjutanud, et tunda *incel*'ite vastu seda, mis mulle õige näib.

Incel väärrib kaastunnet ja halvakspanu. Kui igauhele antaks talle vääriline palk, oleksime varsti samaväärse portsu otsas nagu siis, kui kõik hakkaksid kantiaanideks.

6 Ainult mõni millimeeter luud (ingl). *Incel*'ite seas levinud ütlus, mille kohaselt nende ja neist „geneetiliselt paremate” meeste vahe on väga väike.

7 Soovitan Youtube'i filosoofi Natalie Wynni *incel*'iteemalist videot. Otsi „Contrapoints + incels”, leiad küll. Wynn võrdleb transsooliste inimeste ja *incel*'ite kinnismõtteid nende enda kehade kohta sellisel viisil, kuidas mina puhtolemuslikult ei saaks.

RICHARD ANNILO

*

tuhmhalli pilvkatte all
mööda läbivettinud poripruune murumättaid
üle argipäevatolmust tahmunud vesiste kõnniteede

sinu naeratuses
õitsevad erkkollased nartsissid

õhtu enne

ma ostsin külmkappi piimapaki (täispiim, 2 liitrit (igaks juhuks))
nühkisin maha piinliku pühendumusega nii palju plekke oma köögivaibalt kui sain
mul on sööki juhaks kui meil on aega süüa teha
mul on sööki juhaks kui meil pole aega süüa teha
kergitasin veel magamistoa baldahhiini piisavalt et sina pead sinna ära ei lööks
(mina saan hakkama)
parandasin ära kardinad et öösel valguskiired läbi ei paistaks (nagu eelmine kord
juhtus)
tuulutasin toad värske talveõhuga (aga samas mitte nii palju et jahe hakkaks)
panin akna ette karvase teki et soojus kauem toas püsiks (füüsika! (ilmselt))
laual on maheda valgusega oranžikas lamp põlemas selle uue pirniga mis pole nii ere
kõik mu tekid ja padjad on läbi klopitud ning voodilina vahetatud
aga üle kõige on mul mu soojus
ja tegelikult
kui nüüd mõtlema hakata
ei olegi rohkem ju vaja

jõusaal, 2. päev

kas siis selle keha rind rõõmu hinguses ei või endale lähedust otsida?
kas siis selle liha vihane meel ei või endale õndsust kanda saada?
on siis liiga palju palutud et ka minu hing laulutuules teiste hulgas hõljuda suudaks?
on siis liigne ihata igavikku ilma maise elu koormata?

on siis palju paluda et kõik sellest meelest välja urgitsetud luulealged
suitsiidset ei lõppeks?
kas siis minu lihased treenuda ei või ilma et kaasneks eksistentsiaalne keeris ja
kontrollimatu tung kirjutada Kristjan Jaak Petersonist inspireeritud luulet?

on seda siis tõesti palju palutud?

ettepanek

sinu jalge ette heidan enda elu!
marraskil põlvil seisaks igavesti su ees!
minu saatust on sinu kätes, minu täielik usaldus sinu õigluses!
siin on puss ja siin mu süda!
siin on püss ja siin mu pea!
vali nüüd, sa armsaim neitsi!

kas sa tuleksid äkki minuga laupäeva õhtul näiteks kuhugi kohvikusse teed jooma vms?

*

ämber täis jäävett
kui sul on midagi sellist
siis vala see mulle pähe

ma kõndisin just Veerikule ja tagasi
enam ei kõnni ma mitte kuhugi
tulge mind homme vaatama ja leiate enda eest
surmtõsise ja haudvaikse mehe

*

vabandust, aga igasugused piirid on vastuvõetamatud
näed neid seinu siin? need võiksid olla kadunud lähima minuti jooksul
aknad nende ümber? annan sulle tunni
minu keha küljes on nahk. tegelege sellega, see pitsitab ja sügeleb
lisaks on mul veel kolju. otsige saag, ma tahan, et see kaoks

kommunikatsioon toimub nüüd vahetult läbi ajuvedelike
ja piire enam ei ole

aitäh
r

TÕNIS TOOTSEN

KOIT JA HÄMARIK

Koidul pidi pintsel käest lendama, kui kogu laud korraga värises ja urises. Vasta või vaigista, pakkus telefon – tegutse või lükka edasi. Oli veel variante, mida mobiil ei maininud. Näiteks pisikest nupukest oma kantserogeense auraga kroontšakra keskel. Kord, kui Koit oli julgenud seda vajutada ja terveks nädalaks mängust välja jäänud, ärkas ta selle peale, et Peeter seisis koos kohaliku konstaabliga ta voodi jalutsis ning lubas ette ja taha vabandades ukسلuku ise kinni maksta. Omast tarkusest poleks nad midagi teinud, saarel oli oma aeg – ei, loomulikult oli paanikaks vaja pealinnasaginas vingumürgituse saanud pead. Gerdal õnnestus Koidu naaber kahesaja kilomeetri kauguselt üles keerata, kusjuures kindlasti andsid muremõtetele tublisti kaalu trammirataste krigin, mootorite mörin ja tuututamised – ja hüsteeriku enda lõõtsutamine, sest muidugi oli ta kuhugi hiljaks jäämas. Ja muidugi helistas praegugi just tema. Koit jõllitas ekraani üha vihasemalt, aga värinad ei lakanud. Kui nende magnituud oli mingi salaskaala ületanud, võttis ta kõne lõpuks vastu.

„No tere, Gerda!” alustas ta sellise endalegi üllatava sõbralikkusega, et selle varju vangi jäänud päris inimene, pühast hetkest välja kistud, turt-satas naerda – ja mis nōme nōiaring: naer küttis hāāle ainult soojemaks.

„Koit, kuule, tere,” alustas hele hāāl krūptilise kaeblikkusega. „Et ... On sulle juba helistatud vōi?”

Sūnge ja hiiliv toon reetis kōik – tāna ongi see pāev.

„Ei ole,” vastas Koit kuivalt ja litsus silmad kinni, et kuulda, mis juhtus, vōi kuhu haiglasse minna. Tema nāole oli ilmunud ennetav valugrimass.

„Tead. Selline lugu, et ... Ja ūtle nūūd kohe, kui see pole okei, et kui sa tahad ūksi olla ja nii, aga et ... Oehh,” ohkas Gerda.

Koit teadis kogemusest, et iga viimne kui detail, juhusliku ohkeni vālja, oli tegelikult peensusteni orkestreeritud – alateadlikult, aga siiski –, nagu ta teadis sedagi, et katsub kindlasti aidata. Sest loomulikult oli ta hea inimene. Hāāsti hea inimene.

„Mmm,” otsis Gerda nurinal sõnu, et oleks sulaselge: temalgi pole kerge. „Selline lugu, et ma mainisin kunagi ūhele tuttavale – ūks neiu selline –,

et mul on saarel suvila, tulgu külla. Ja nüüd täna äkki helistab lambist, et ta ongi juba enam-vähem kohal ja kas minu juures öömaja saaks. Lihtsalt pani fakti ette, noh! Saad aru, lihtsalt pani mu fakti ette.”

„Saan, suurepäraselt,” muigas Koit mõrult.

Gerda ei teinud seda märkamagi.

„Aga tead mu maja küll, kütmata, vesi ja elekter väljas ja ... Ütlesin talle, et mul on hea sõber majakavaht, soojad toad ja saun ja ... et küll sa talle mingi pesa leiad ja midagi hamba alla. Andsin su numbri kah edasi. Et saate omavahel klapitada. Lihtsalt üheks ööks. Sobib see sulle?”

Nüüd küsid? vihastas Koit. Ei sobi, käigu perse?!

„Muidugi,” katsus ta hingetorus kasvava ärevuse seest rõõmu välja väänata – ebaõnnestunult – ja köhatas, hääl oli ärkamisest rõgane.

„Et ega see sul mingeid plaane sassi ei löö?”

„Pole mul siin mingeid plaane,” kinnitas Koit värvituubile korki peale kruvides.

„Et noh, kui sa midagi maalid ja siis sajab keegi niiviisi sisse ja ...”

„Ei maali midagi,” ajas ta vastu ja jäi isegi ennast uskuma.

„Kuule, aga siis on tore. Saad endale korraks seltsilise.”

„Mhmh,” noogutas Koit roidunult ja haigutas.

„Aga kena hommikut siis,” soovis Gerda, suunurgad kuuldavalt kõrvuni – kell oli üks. „Õhtul pidi jõudma. Käib enne saare peal ringi, vaateornis ja nii edasi ... Aga kuule, aitäh sulle! Helista siis, kui midagi on, eks.”

„Helistan. Tšau.”

Veendunud, et kõne on katkenud, tõi Koit kuuldavale valju kurgukorina, puhistas, põsed punnis, ja vandus ringi vaadates: nurgas tühjad õllepudelid, prügiämbriis kõrguva kuhja krooniks ämbri enda murtud hingega kaas, räpased kaltsuvaibad, tolmutordid ... Uus kurgukorin. Ka kõht korises, aga polnud parata, kell tiksus ja teha oli palju – ta otsustas süüa siis, kui suuremad tööd valmis ja aega üle.

Alustuseks peitis ta pooliku maali kappi, et see liigseid küsimusi ei tekitaks, ja tegi töölaua lagedaks.

Siis pühkis kaminaesise puupudi, tuha ja suurema tolmu külmkapi alla.

Siis pakkis prügiämbri sisu kolme kilekotti, sõrmed pool kuud kogunenud sodiga koos.

Siis murdis lahti diivani ja sai arhetüüpest Praost paljakäsi kätte väikese mündikogu, riide külge kleepunud kurgupastilli ja peotäie küpsisepuru.

Siis kloppis kõik vaibad ja päevateki – tund aega tööd; kusjuures pärast pikka peksmist tolmas tekk viimasest hoobist võdisedes ainult natuke

vähem kui esimesest. Tuul kandis neid halle pilvekesi rannale, täpselt ühe kajaka peale, kes hakkaski – kokkusattumus või mitte – hoolega oma tiibu kasima. Seda nähes vajusid käed jõuetult rippu: isegi see umbrohtu ja tuulde taotud tolmu jäi ju alles, ei kadunud kuhugi; sai lihtsalt kellegi teise mureks. Teisalt, ja käed tõusid jälle: too tolmuringlus tagaski selle, et tema – ka ise tolmust võetud, tolmu vastu pöördunud tolmu, vaipu kloppiv golem – sai üldse sündida ja kasvada.

Magustoiduks pesi Koit kolme päeva nõud, loputas käed ja kuivatas need rasvasesse rätikusse; loputas käed ja kuivatas teise rätikusse – kah rasvasesse; loputas käed ning kuivatas pärast korralikku raputamist ja ropendamist kampsunisse. Ja tegi nad kohe jälle märjaks, et kahelt igaks juhuks kõrvale pandud pokaalilt lubjapisarad pühkida. Et uusi ei tekiks, tuli nad muidugi eriti hoolega kuivatada – paberiga. Ja siis, et klaasi külge kleepunud paberi kiududest lahti saada, käis ta mõlemad pokaalid ka fööniga üle. Nagu selgus, siis rohkem selleks, et fööni unnates ka ise kogu situatsioonikomöödiast mürgist ennastparastavat rõõmu tunda, sest kiud jäid oma kohale.

Mis jant – üksinda elan rahumeeli keset seapesa, aga vat külalisele ei tohi jääda vihjetki, et olen selline, nagu olen.

Samas vaimus vahetas Potjomkini poeg kõik riided – kusjuures särki kaenlaaugud ei lõhnanud üldse higi järele, vaid hoopis õrnalt kohviselt – ja puristas pudelipõhjast oma ihule seda, mida inimrobotil alati vaja: niivõõleerimisvedelikku; magusat ja mõõdetud ühetaolisust, mis isikupära igaks juhuks matakas.

Tohutult vaimuka *statement*'ina hoidiski ta toda Versace tualettveet tualetis – kuivkäimlas, vineerplaadiga kaetud augu kõrval. Ja ka sellel augul istumisele tuli kõvasti aega kulutada – puhitus, mis oli maniakaalselt sahmides muudkui kasvanud, tegi juba valu. Ärevus käib kõhu kaudu.

Kui suurpuhastus oli soolikateni välja jõudnud, nii et midagi ülearust polnud laokil ei välistes ega sisemistes sfäärides, tuli transtsendeeruda ja ka taevalik töölaud kribust-krabust lagedaks kraamida. Pikkamisi hakkas taustapilt jälle paistma, nagu pudrukausi põhjast – mis oligi asja mõte, sest ka see pilt oli tohutult vaimukas. Niiviisi hiirt sabast sikutades hakkas üha rohkem painama too ürgvana küsimus, mis alati söögi- ja isegi eluisu ära võttis – nimelt: mida süüa teha? Äkki ta tardus, poolelt hiireklõpsult.

Täna on ju esimene aprill! On see mingi Gerda nali? kahtles Koit läpaka tagant tõustes ja lontsis läbi kraamitud tubade. Vähemalt sai kord majja. Ja süüa peab niikuinii tegema, nii et ... Aga mis kell ta üldse ...

Ta eeldas millegipärast, et kuue paiku – see oli tema meelest õhtu, aga kas ka külalisele? Paat võis tulla mistahes ajal, kuidas aga mõne kaluriga kokku lepitud – parvemeestest puudust polnud. Ideaalis olnuks toit õigel ajal soe ning Koit kükitas tükk aega keset elutuba, selg patukahetsuslikult küürus ja pea põlvede vahel norus, mobiil pikalt ette sirutatud higiseks tõmbunud pihkude vahel, aga ei tihanud lõpuks ikkagi Gerdalt numbrit küsida. Nii ebameeldiv oli võhivõõrale helistada – see kunst polnud tal siiaaani selge, kolmekümneaastase inimesena. Küllap just seetõttu ta siin elaski, vanaisa maal, kah kuidagi alalhoidlikult kühmu kooldunud puude ja põõsaste vahel.

Torganud ukse vahele paberikese „LÄKSIN POODI ASTU JULGELT SISSE”, tegigi ta, mis mustvalgel lubatud. Poekeseni viis tubli poolteist kilomeetrit mändide ja kadakate vahel väänlevat kruusateed. Jooksusamm sulatas okkalised puud ja õelad mõtted ühekssamaks roheliseks hämuks. Ajas isegi iiveldama ja kurgus kriipis verine maik, aga neiu võis iga hetk saabuda ja toiduga läks kaua – ja ta polnud veel poeski!

Kui ta kolmekümne minuti pärast tagasi jõudis, seljakotis kõik pasta-roaks ja salatiks tarvilik, oli silt seal, kus ennegi. See oli kergendus, sest ta ei tahtnud, et keegi ninapidi juures vahiks, kui ta oma näritud ja vahtija meelest kindlasti ka räpaste näppudega näiteks vorsti kuubikuteks lõikab.

Koit lõõtsutas, tõmbas saunalinaga suurema higi ära, käis uuesti lõhnaduši all ja ajas selga viimase puhta T-särgi.

„Ah *perkele*, linad ja värgid kah ju!” ahastas ta, kui oli toidukraami lauale tõstnud, sealhulgas portsu komme, küpsiseid ja saiakesi – mõnus õhtutee või hommikukohvi kõrvale nosida.

Korralik komplekt puhtaid voodiriided tuli eri kapisügavikest kokku kombineerida ja otsimisega läks jälle kaua, sest küll olid linas augud või tekikotil vereplekid – maja pistelise elaniku Kүүniku teene, kes oli tulnud pärast kisklust tuppa haavu lakkuma. Riidelahmakaid lahti ja kinni voltides, et parimad leida – vähemalt sai selleks ajaks makaronivee keema panna –, jäi ta äkki jahmunult aknast välja vaatama. Sest *välja* tungis pilk ainult mõne millimeetri jagu: ämblikuvõrgud, tolmu, aastatagused lemmad, isegi larakas naerukajakasitta.

Appi kui rõve! Neist ei näegi midagi. No ei saa nii jätta. Ju? Ei! Kus kurat see nuustik nüüd kadus? Just oli siin ju!

Kui makaronid juba laual aurasid ning kurgi-tomatisalat kodujuustu ja maitserohelisega külmkapis tõmbas nagu jäätee, praetaldrik kaaneks, sai Koit viimaks maha istuda. Ta vaatas piinlikult puhtaks küüritud akendest

merd ja kõõritas närviliselt köögikella poole. See käis oma kõpskingadega seitsmendat õhtutundi, aga külalisest polnud märkigi. Ka telefon püsis vait, ähvardades iga hetk pläriseda. Vastik pinevus joonis alla süveneva soovi järele üksi olla – just *jälle*, sest külaline oli ammu kohal: terve päev vaatas ta kõike tema silme läbi ja muudkui vaagis võõraid vajadusi.

Hakkas hämarduma. Koit läitis köögis kaks paksu küünalt ja sättis lauanurgale isikunäituse kataloogi, selle peale kombekaks kamuflaažiks Saarte Sosinad. Ta heitis ajalehte mitu korda, enne kui tulemus piisavalt hooletu mulje jättis, matmata seejuures maalide autori nime. Kui külaline juhtus olema kunstihuviline, oli tal intekatest meeles piisavalt valmismõtteid, et täita kasvõi mitmetunnine vaikus.

Siis katsus ta lugeda, aga ärevus ei lasknud järjehoidjast kaugemale. Ikka avastas ta, et ootab külalist – nagu ootamatut võmmu kuklasse – ja loeb sama põimlauset mitmendat korda, ilma et mõttest aru saaks. Lõpuks jättis ta raamatu omasuguste ritta tugitooli käsituge kallistama, krahmas köögist pooliku veinipudeli ja läks hoopis sauna kütma: tibutas kergelt ning rändur võis õiget teejuppi otsides olla kangeks külmunud.

Kui ongi aprillinali, käin ise ära, otsustas ta halge ahju sättides.

Koit virgus unest, mille ta kohe unustas, ja matsutas hapukat suud. Sauna lämbet eesruumi täitis ere valgus, meremühasse oli sügenenud mootorimüra.

„Ongi ufod kohal,” porises ta valgusse kissitades ja ajas ahju alla uue sületäie puid – vanast oli järel üksainus hõõguv ront.

Siis komberdas ta õue – ja ehmatas: Peetri maasturis istus *kaks* neiut ja isegi üks koeravolask!

Vähemalt ei rabanud ilmaasjata, punnitas ta rõõmsat nägu.

Peeter viipas sõbralikult, ent tema kõrval istuv naine vahtis šokeeritult seda, mille auto kaugtuled ilusti välja valgustasid: raagus õunapuude vahel roostetavat astmikipüramiidi. Külmkapp, pliit ja pesumasin. See kompositsioon ei istunud ka Koidule, aga vanaraua saatust oli veel lahtine – kolmandat aastat jutti küll, aga mis teha, mõni asi lihtsalt vajas veidi süvenemist. Niisiis oli piinlik, et pärast kõike seda kraamimist pidid külalised esimese asjana ikka just seda kola nägema, mitte peremeest – ja korraaks kihvatas kõhus isegi viha.

Kuradi Gerda raisk, ma ütlen!

„No tere, Koit! Tõin sulle natuke naisi,” aasis autoaknast pea välja pistnud Peeter, rikkaim saareelanik, külalistemaja peremees.

„Mind mitte!” lehvitas tagumiselt istmelt välja roninud naine ja täpsustas koera järele sikutades: „Mind võeti juba tiiva alla. Aga üks Hilja on küll pakkuda.”

„Tere,” naeratas juhi kõrval istunud neu tagasihoidlikult ja sirutas Koidule käe. „Hilja.”

Mees muigas jahedaid sõrmi saunasoojas peos kokku pigistades ja ironiseeris – *tore diskotibi küll* –, kuni märkas lisaks neu päikeseprillidele ka labradori selga seotud rakmeid.

„Tere. Väga meeldiv, Koit. Koit,” kinnitas ta ka Hilja kaaslasele, et polnud vahepealse sekundi jooksul jõudnud nime vahetada, ning manas püüdlikult pokkerinägu, kuigi teda valdas segu armastusest ja ahastusest, naerust ja nutust, vägevast ja väetist – sõnaga: ekstaas.

„Kersti. Kena kohtuda.”

Päevavalge märatsused asetusid öö hakul hoopis teise – kuuvalgusse.

„Oo,” ahhetas Kersti.

„Mis, mis on?” uuris Hilja prille pealaele lükates.

„Kuu tuli pilve tagant välja. Jumala ümmargune.”

„Kuulge, aga äkki astume siis sisse?” pani Koit ette. „Ma tegin terve potitäie ... sellist, noh ... See läheb ruttu soojaks.”

„Oi ei! Ei-ei. Peeter siin söötis ja jootis meid ja sõidutas ringi,” ajas Kersti tagasi ja juhatas Hilja käe juhtkoera turjale seotud sangani. „Näe, siin.”

„Noo,” torutas Koit huuli, korraga kahetsevalt ja kergendunult, olukorra sürrealistlikkusest endiselt rebituna. „Nonoh. Nojah.”

„Vot. Aga ega me ei tüütagi sind rohkem,” lubas Kersti Peetri kõrvale istudes. „Hommikul näeme. Praegu tahaks lihtsalt magada. Pikk päev seljataga.”

Koit jõudis ainult huule rulli ajada, eikellelegi noogutada ja ebamääraselt häälitseada, kui auto juba mürinal kaduski. Ta vaatas vargsi Hiljat, kartes, et venivas vaikusel näeb pimegi, et ta seda teeb. Kuupaistel meenutas nooruke nagu mõnd kauni Kreeka jumalanna silmateradeta marmorbüsti.

„Lähme siis vast tuppa,” virgus Koit, kui Hilja prillid järsku jälle silme ette libistas, ja häbenes oma hääle koomilist asjalikkust. „Nii ... Ma ei tea, mul koerale vist midagi ...”

„Mul on kotis kaasas. Ta just sõi ka, nii et ...”

„Aga sul endal, kõht tühi?”

„Ei-ei, üldse mitte. Peetri naine kattis suure laua. Täiesti ... kriminaalne külalislahkus.”

„Siin on nüüd selline esiku moodi asi. Ee, WC on kah siin, paremat kätt ja, kuivkäimla, ja siis nüüd ... Ei, ära hakka midagi jalast võtma,” seletas Koit, kuigi kohmitses ise oma kummikute kallal. „Siit edasi on selline elu- ja magamistoa moodi asi. See lahtikäiv diivan, ee ... mis siin on ... ma mõtlesin, et sinu võikski täna siia magama panna.”

„Ahah, väga tore.”

„Ja siis siit veel edasi on ee ...” venitas Koit, vaadates seenevihmasopaseid jälgi, mida labrador elutoa vaibale jättis, „... köök. Et mina magaks ki köögis.”

„Oi. Ma võin ise ka. Ei tahaks sind kuidagi ...”

„Ei, ma magangi tavaliselt ... Siin on selline vahesein ja selle taga olen nagu teokarbi lõpus. Akent pole, sisse ei näe. Väga mõnus on siia ära kaduda ja lebada ja lugeda ja ... Ja kui keegi kopsima tuleb, siis footonina filosofoerida, et kas lasta ennast vaadelda või mitte. Ja eriti tore on muidugi öösel ahjuklaasi taga tuksuvat tuld vaadates üha unisemaks jääda,” vuristas Koit suviselt sillerdaval toonil, kuni hoog rauges – sama järsku kui oli tekkinud, sest äkki ta taipas, et oli muudkui vaatamisest ja nägemisest padranud.

„Ahah-ahah. Sul on siin siis selline ... täitsa kena pesa,” kiitis Hilja ja sihtis, pea natuke viltu nagu linnul, üht seinal rippuvat Koidu tööd, pealkirjaks „Tesserakt”.

Omal abstraktsel moel katsus maal kujutada, kuidas sise- ja väliskülje vaheline vastuolu on kõigest piiratud pilgu küsimus – kusjuures pildiraamil polnud kübetki tolmu.

„Jah.” Pärast pikale veninud vaikust prahvatas Koit erutusega, mis olnuks kohane äsja vähivavimi leiutanud teadlasele: „Teed tahad?!”

„No võib-olla tõesti. Aga ma läheks kah hea meelega kohe magama. Vabandust, et ma üldse niiviisi ... Peeter väga utsitas enda juurde jääma, aga ma mõtlesin, et sul oli Gerdaga juba räägitud ja äkki veel solvud ja ...”

„Jaa-jaa, ei, kuule, jaa,” lälises Koit kopsikust vett kannu kallutades, pani teevee pliidile ja venitas näo mingisuguse hetkeemotsiooni ajal, täiesti häbematult ja nii vaikselt kui suutis – et keel ei laksuks ja huuled ei matsuks – Munchi „Karjeks”, isegi kõrvad kattis pihkudega.

Kui neiu teda seepeale justkui vaatama jäi, vägistas ta oma totakalt ammuli aetud suust välja sügava haigutuse ja asus innukalt mõlema käega kukalt kratsima, etendades ebalust:

„Oooooo-hooh, kus need kruusid nüüd ...”

„Ma vähemalt katsusin nii, et must väga palju tüli poleks. Tõesti lihtsalt ööks.”

„No issand jumal, mis tüli see nüüd,” vehkis Koit käsi, mis olid alles kõrvu katnud, ja hakkas abivalmilt sahmima: „Näe, sa võid istuda kah. Tool on ... Oota, ma ... Nii. Otse su selja taga. Tead, ma panen selle toidu kah ikka tulele.”

„Ainult, kui sa ise süüa tahad. Minu pärast pole vaja.”

Hilja kõverdas ettevaatlikult põlvi ja vibutas käega, kuni sõrmed istet tabasid.

„Koidu, lama,” käskis ta ja imes äkki huuled hammaste taha – nüüd oli tuppa sündinud ka pisike elefantibeebi: koera ja võõrustaja nimede sarnasus – või isegi samasus, sest just nii oli Koitu kutsunud isa.

„Gerda ütles, et sa oled maalikunstnik.”

„Noh, hoh. Ei tea nüüd, kas just, aga ... maaler küll, jah.”

„Ja mida sa siis maalid?”

„Oi,” alustas Koit alati just selle täishäälikupaariga, kuigi oli Hilja küsimusele pidanud vastama kümneid ja kümneid kordi. „Ohh, see on nüüd ... Suhteid või seoseid või noh, et ... Aga jah,” puterdas ta ja vaatas, kuidas neiu näost, kusjuures üha kaunimast, kadus sujuvalt viimnegi huviraas. „Aga te müttasite siis saare läbi, nagu ma aru sain?” vahetas ta ruttu teemat.

„Jaa, pikk päev seljataga,” kordas Hilja sõbranna sõnu ning – ilmselt taibates, et seda teeb – vakatas hetkeks. „Rannad ja metsarajad ja ... Vaatetornis käisime ja ...”

„Ohoh, ohoh! Kuidas sealt siis,” alustas Koit hooletult ja katsus kuidagi maanduda, „ilm ka oli?”

„Tuuline,” vastas Hilja kõhklemata ja lisas mõne aja pärast: „Väga jahe oli jah.”

„No eks ta ikka,” vastas Koit ja lisas mõne aja pärast: „Varakevad.”

Maaler asus hambavahesid imema ega taibanud purust, kohvirõngastest ja moosiplekkidest hoolega puhtaks nühitud vakstut silitades isegi seda küsida, millega Hilja tegeleb, vaid uuris hoopis, kui kann vilisema hakkas:

„Kas kummel või piparmünt? Musta on ka.”

„Kummeliga palun.”

„Toit on kah kohe soe,” pressis Koit peale, valades tulikuuma vett kruusi.

„Kas sa tegid makaronivormi?” vedas Hilja ninaga õhku.

„Ah, ei, tead, see on mingi ... Tal polegi nime. Poissmehetoit. Aga makaronid, jah. Ja vorsti ja juustu ja muna ja ...”

Neiu noogutas muiates:

„Kõik sellised asjad, mida ma ei saakski süüa.”

„Tohoh.”

„Ma olen vegan. Gluteeni kah ei ...”

„Hah,” ühmas Koit lõbustatult ja pistis ketšupise kahvlitäie suhu.

Pilk vilas vakstult läikivate nõude virnale, klopitud vaibale, laitmatult läbipaistvaks küüritud köögiaknale, kust ei paistnud enam midagi, ning peatus viimaks külalise piimjatel silmadel. Sedamööda, mida kohmetumaks vaikus muutus, kiskus Hilja suu üha rohkem prunti.

„Oi!” rõõgatas Koit. „Suhkur kah ... Näed, tähend... Otse üle taldriku ...”

„Mulle pole tarvis,” vangutas Hilja pead ja nohistas millegipärast naerda.

„Aaaga siin suures kausis on natuke sellist ... kommikraami ja saiakesi ...”

„Ei, tegelikult sinna need silmad läksidki, et ... Mul on diabeet.”

Koit jõllitas marmelaadi- ja martsipanikommidest, Moskva ja kaneeli-saiadest, Valeri ja Kevade küpsistest koosnevat kuhja ega taibanud lõpuks öelda muud kui oi.

Seinakella sekundiseier jõudis tasside tühjenedes täis tiksuda mitu kohmetut ringi. Siis ajas Hilja end ettevaatlikult püsti ja kummardas aupaklikult.

„Aga väga suur tänu! Ma kõike ei jõua praegu ära juua, et ... Ma vist läheks nüüd hea meelega hoopis magama.”

„Ahah-ahah-ahah!” krapsas Koitki püsti ja kolmik nihkus tasapisi magamistuppa. „Aa, see et saun on muidu soe praegu, kui sa ...”

„Oi, aitäh. Ei. Ma olen nii väsinud juba.”

„Jajah. Näed, siin ... tähendab ... voodinurga peal on nüüd padi ja lina ja tekk. Tahad, panen nad sulle ise ...”

„Ma võtsin tegelikult oma voodiriided kaasa, nii et ... Ma saan hakkama. Aitäh.”

„Ahah-ahah. Väga hea. Tore. Jah. Siis et ... Ma panen nad eest ära, siia kappi,” kolistas Koit võimalikult valjusti, et suund oleks selge. „Kohe siin voodi vastas. Võta siis siit lisa, kui midagi puudu tuleb.”

„Mhmmh.”

„Tuli käib s... Või et ... Kas jätan põlema? Et siis koer näeb käia, kui öösel näiteks ...” jättis ta lause delikaatselt pooleli.

„Tee enda järgi. Pimedad pimedat ei karda,” naeratas Hilja. „Äkki sind ennast segab, kui kööki paistab.”

Koit klõpsas lülitit.

„No nüüd on kustus. Et sa teaksid!” julges ta lõpuks ka ise natuke lõõpida.

„Tore teada,” muigas neiu. „Head ööd.”

„Ööd.”

Koit loivas tagasi kööki, kustutas siingi tule ja taandus teetassiga teo-
karbi lõppu, väga väsinud vedrudega kušeti võidunud linade vahele.

*Salat, kurat! pahandas ta ennast paljaks koorides. Ainus asi, mida ta
söönud oleks, jäi ikka kappi. Hambaid peaks pesema. Ei hakka vist enam
läbi elutoa trügima. Aga kui ta ise tahab? Peaks ütlema, et kui ... Ah, äkki ta
ei viitsigi? Siis hakkab hoopis minu pärast pesema ja peab jälle siin köögis ...
Või on ammu pestud, seepärast jõigi ainult teed. Ilusad valged olid küll.*

Kui Koit taipas, et on oma mõtetega otsapidi külalise suhu jõudnud,
kustutas ta kähku ka konku seinale kruvitud lambi.

Elutoast kostis labradori sügavat hingamist. Hilja keeras ennast aeg-
ajalt. Ja ohkas. Siis ohkas Koit. Ja keeras ennast.

Seinakell klõpsus – tundus, et üha tungivamalt.

Koit pani tule uuesti põlema ja võttis koiku kõrval seisvast kuh-
jast Aare Pilve. Siis „Hullunud pilve”. Gunilla Gerlandi „Päris inimese”.
Tassa „Igaviku lõpul”. Bashō. Saigyō. Ikkyū. „Sada värssi ilmaelust loobu-
mise kiituseks”. Mitme tunni pärast lõpetas kõige vundamendiks olnud
„Tuhendenäoline kangelane” uue torni katusena, kaaned laiali. Miski ei
tahtnud edeneda. Ta oli roppväsinud ja samas täiesti erk.

Koit pani tule jälle kustu.

Hilja niheles ja ohkas aeg-ajalt. Kui silmad pimedusega harjusid, oli
näha, et köögis oli pisut valgemaks läinud. Olnuks täiesti jabur neiule
kaissu pugada. Täiesti jabur! Aga loomulikult mängis ta mõnda aega sel-
legi mõttega ja nuputas ajaviiteks välja mingit võimalikult süütut kahe-
mõttelist küsimust, mis oleks poolenisti täiesti ühemõtteline. Isegi selle
pärast jõudis muretseda, kuidas oleks juhtkoera valvsa pilgu all seksida.

Kuigi selle keerulise küsimuse range hüpoteetilisuse garanteeris tõsiasi,
et ta ei julgenud isegi peldikusse minna, ja katsus, nii vaikselt kui oskas,
salaja teki alla peeretada. Pinge muudkui kasvas, ka põis andis märku, aga
oma koduseinu ta tundis ja sõrmedega valusat soolikat mudides oli selge,
et seda kontserti poleks nad kinni pidanud. Ei tulnud kõne allagi, et Hilja –
inimene, keda ta ilmselt enam kunagi ei näe – kuuleb, kuidas ta vetsus
puhib ja puuksutab. No ei! Ta oli vaikne ja vaimukas, magusalt lõhnav
Koit, mitte mingi sittuja.

*Kui Hilja ise läheks, siis äkki pärast teda. Aga ainult siis, kui teda kah
kuulda on. Peer peeru vastu! Aga seda pole loota. Naise peeretus – see on nagu
sõnajalaõis, luuletas Koit ja pani tule uuesti põlema, et Ikkyū järele kobada.*

Hilja rähkles pikemalt kui tavaliselt ja ohkas – seekord kuidagi sügava-
malt, sensuaalsemalt.

Äkki annab märku? Küll ta kuuleb, kuidas ma siin klõpsutan ja lappan. Mis kell juba on?

Kui ta oli tükk aega palavikuliselt rähelnud ja raamatuvirnale uue ringi peale teinud, nii et nad hommikuvalges jälle õhtuses järjestuses seisis, helises teises toas telefon.

„Hommik. Mhmh. Selge. Jah. Jah. Tšau.”

Koit hingas peopessa – kiita polnud midagi – ja ajas riided selga. Ta pani kannu pliidile, haigutas ja tegi ahju alla tule. Kui vesi keenud, valas ta veidi kruusi põhja, õngitses prügikastist karvase kurgupastilli ja ajas seda mõnda aega tulikuumas vees lusikaga ringi, et sünniks jälle süüa. Eilse õhtu ja öiste mõtete taaka kandev tuba oli nagu takistusriba ja ta ei suutnud sealt läbi vingerdada, et hambaid pesema minna. Ta oli täiesti sisse müüritud.

Elutoast kostis, kuidas Hilja Koidule krõbinaid kaussi valab. Seejärel pudeli avamise hää, mõned lonksud, mulksumine – ilmselt vulises teise kaussi vesi.

Isegi kausid on ise kaasa võtnud!

„Tere hommikust!” hüüatas Hilja krapsakalt, kui lõpuks kööki astus.

„Hommikust. Kuidas magasid?”

Neiu noogutas viisakalt:

„Täitsa ... magasin. Aitäh.”

„Mis siis täna plaanis?” küsis Koit kohvipuru tassidesse kühveldades ega suutnud haigutusele vastu panna.

„Kuju. Üheksaks pidid järele tulema. Paat läheb kaksteist.”

„Mm,” mõnises Koit laua taha räntsatades. „Istuda ei taha?”

„Ei-ei, mul on väga hea. Öö läbi lamanud.”

„Ma eile ei küsinudki, et millega sa üldse tegeled.”

„Eelmisel aastal tegin magistri ära ja ... Praegu töötan raadios.”

„Raadios?” tegi Koit suured silmad ja kahetses kohe oma imestust.

„Jah, vat! Ei punugi harju,” nentis neiu lustlikult. „Mul on selles mõttes vedanud jah. Unistuste töö. Väga mõnus.”

„Ma mõtlesingi, et kuidagi tuttav hääl,” bluffis Koit ja kontrollis kohe hirmuga, kas lillepostamendil seisev raadio üldse stepsliski on – taibates siis, et ilmaaeu.

„Ei noh, ma lõikan ikka rohkem saateid kokku või nii,” muheles Hilja ja võttis taskust telefoni, et seda kõrva ääres mängima hakata, näpud ekraanil tantsimas, nagu mingit kummalist elektroonilist pilli, mis tõi aeg-ajalt kuuldavale lühemaid ja pikemaid vidinavadasid.

„Sellisest sidinast saad aru?” imestas Koit, kes haaras salakeelest üksikuid silpe.

„Ikka. Mustamäe teel on veeavarii likvideerimise tõttu suured ummikud. Ja keegi Brüsseli klemm tuleb visiidile. Ja Stenbocki majale tehti pommiähvardus. Ja täna tuleb ilus ilm. Lubavad 17 kraadi lausa.”

„Tohoh. Ja alles eile oli sihuke, et ... Siis tulebki aasta esimene päris suvine päev. Kahju, et te trehvasite just eile tulema. Jääge veel paariks päevaks,” pakkus Koit hinge kinni pidades, suutmata üksinda jäämist ära oodata.

„Hea meelega. Aga töö ootab.”

„Ai, kahju. Kahju jah. Kohv on ära tõmmanud, ma arvan. Nii, ma annan, sang ees tuleb.”

„Mhmm, aitäh.”

„Kuule! Putru keedan meile või?”

„Ei-ei-ei, mulle pole vaja. Mari pidi juba kokkama. Peetri naine.”

„Tean-tean.”

„Kutsusid sinna sööma. Peeter pidi varsti järele tulema.”

Nad jäid mõneks ajaks vaikusesse kohvi luristama.

„Ega sa vist väga magada ei saanud, ma kuulsin?”

„Sa vist kah mitte.”

„Väga jah. Mis sa öö otsa mõtlesid?”

„Ei midagi,” kehtas Hilja õlgu. „Sa?”

„Sedasama,” kinnitas Koit ja nad nohistasid natuke naerda.

„Ma lähen Koiduga jalutama,” teatas Hilja, kui oli kruusi kiiruga tühjaksummutanud.

„Aa, oo,” läks Koit justkui pisut pabinasse.

„Anname endast parima, et mitte ära eksida ega uppuda,” rahustas Hilja irooniliselt.

„Nonoh, heh, jah – tubli on,” kogeles Koit edasi ega teadnud, kuidas ja kas üldse abiks olla, aga juba neiu hüüdiski:

„Koidu! Tule siia, lähme.”

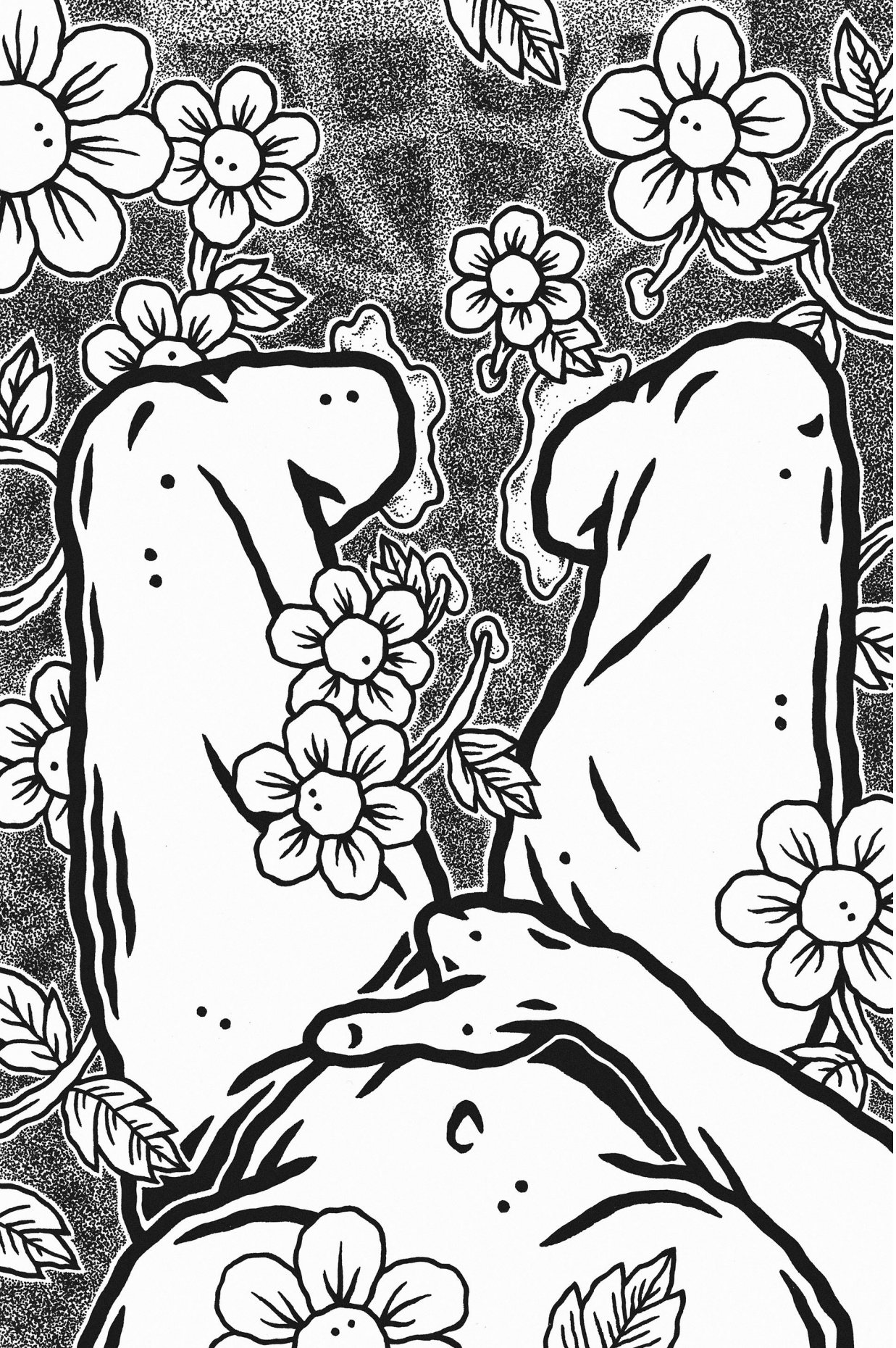
Kohe, kui õhk puhas, paukus peldiku uks nii, et kogu maja värises. Aga selgus, et öösel kõhtu kobades oli Koit peerude liiki määrates siiski eksinud – need olid täiesti vaiksed isendid.

Nagu uuesti sündinud, läks ta reipal sammul tagasi kööki, võttis kohvi kõrvale jahedaid makarone ja pistis juhtme stepslisse – et üha pikemaks ja veidramaks venivat ööpäeva ragiseva Klassikaraadio kaudu samuti veidi

klassikalisemaks nõiduda. Varsti ilmus vaevaga puhtaks nühitud akna tagusesse randa ka Hilja, valge sulejope hõlmad tuules laperdamas.

„*Spem in alium nunquam habui. Praeter in te,*” ragises ingellik kammerkoor ja Koit vaatas, kuidas labrador teisel pool pühalik-valevat aknaristi südamerahus kakas.

Majakavaht sulges silmad ja soovis, et temagi juhtkoer oleks rohkem Koidu moodi.

SUSANNA METT

*

armastusavaldused bussiistmetagustel
selgroogu tikitud pikitud kirivööd ja kirikukellad
eluringid nägemiste taga kookonisse mähkunud absindiaroomid
tsüaniidiplahvatused keskõise kosmonautika ejakulatsioonis
institutsionaliseerunud armastus narratiivkronoloogiline olelusvõitlus
torujad huuled ja törinad torinad organolüptilised peavaluhood
konveieriinimesed ja vihmaveetorude nomenklatuur
posthedonistlik lillelaps kampsun ja porised ketsid
semiootilistest pärlikeedest nõrgub tõrva

*

vaata ette keda põhikoolis kapitalistiks söimad
sinustki võib kasvada ideoloogiate peksupoiss
hämaruskõrvalnähud ja öökekollased silmaalused
loomesisseheitetsüklitesse kulunud äraarvamiste määrdund lehed
varahommikused mõtisklused ja *debout, les damnés de la terre*
heterofoonilised igatsushüüded kurgupõhjast välja murdnud ohked
briljantvereülekanded emaplaadi kandlemühinad
ülesoolatud tänavalibedused unesegase võõbaga üle tõmmatud taevas

masturbeerin uusi uudiseid lugedes armastus on vektoriaalne suurus
läpastanud valangud kõveruste pihta kassikarvad kampsuni küljes
nukkerroosail diivaneil kahvatund keskustelude rüüped
jultumatu päev arvab end alanud olevat kui tänavalambid kustutab
löö natsi mitte ta mütsi

*

sel kevadel ööbik ei tulnudki
ootasin küll
julgemata ometi tundide viisi põösastes kükitada

punetavad õlavarreteed saladuses hoitud sõbrad trammi käsipuud piiksatused
ja praginad
palju valgust ei millestki

äkki ta ei tulegi enam

ma pole su pulsi tukseid ikka veel tuvastanud
ega radu mida mööda rästikud siksakke lohistavad
või raudsipelgate eksinud kolooniaid oma kummutisahtlis

äkki sa ei tulegi enam

ajutu ajatuseillusioon värskest ostetud filtripakk kotis lahti läinud võlad ja
süüditundmised
koju jäänud hambapasta ja vastust ootavad sõnumid sõnatud äraütlemised lein
raamatud mil kassikuse lehk

äkki ma ei tulegi enam

sellel ööbikul kevadet vist ei tulnudki
sel kevadel kevadet vist ei tulnudki

*

selgest taevast langeb vihma nagu süljepritsmeid suust kui loobin õhkvel sõnu
naeruturtsatusi sappi
suu kõverdunud määrdund pilkeiks parmolevused puugid liigpalju mõtteid präänikud
ja tundetaiplikkuse taak
lõtvund pihud kaela ümber ilmsi vahetatud soojus kummitama jäänud read ja
ebakindlused mu sisevoodri soppides su huuled paokil magades ei jälgi sind et
olemata jääksin jäise silmavaate painest hirm
võrsu heitumiste puujuur hiiepaelad niudeid soonimas su sõnad priskeiks viljunud ja
längus õlad ohked tummad kutsed halamised üksinduse rõhuvus ja olemata jäänud
embus
lapsepõlveks saanud koiliblikadki kurgupõhjas krabistatud kommipaberid must öötus
ilma jäänud mõttetööst
rõhk magamatusevalu kolju sisse tahatud ekraani puuriv pilk me vaikuseta vaikimine
õnnetus kui ühtelangeva võnkumise valem
on kauge olla lähedal kui möödakõndimise vaev jääb pööre kiikamiste tsüklis
põrkumatu hale naer mis sest et südamest jään iseendal kurku kinni
värske asfalt alles vetrub jalge all kui mööda allakäivat rada pea püsti edaspidi
nautlen
kuidas saakski põimuda kui kokkulang su lauseis defineerimatuks jääb

*

sadada vahele
vahele segada
pugeda krae vahele jahedas öös
õhk tardunult liikvel lõhn aiva armsam
lähemal lähedal lähenen lähed
hommiku hakul taas unisel ohkvel
kõheldes vast
sadada vahele
krae vahele sadada
turjale langevad tuhmunud piisad
uinunu pilk sind saatmas
minna
segamatult vahedeta
sagenev vahe me vestluste vahel
minna ja vaid vahel tagasi tulla
on see vast elu

LAURA VILBIKS PÕHIHEADUS

ÜLDLÄTTED

§ 1

Kui kõrgel peab olema,
et maitsta kõrgeima võimu vilju?
Kas oma ühe koma kolme miljondikuni
ma paljajalu ulatun?

§ 2

Kas ühtsus saabub viimsel hetkel,
algosakese jagamisel –
omaenda venda poolitades
lööb mõistus pähe?

§ 3

Kuidas kooskõlab õigus?
Mahedalt
või karedalt
kui riigikorra rakmete kõlin
vastu pooltahkunud asfalti?

§ 4

„Kui palju kaalub tasakaal?”
hüüab õhupallirahvas,
lahti rabeleb ja lehvib
õnnelik, kes oskab lennata!

§ 5

„Milleks kestlikult?”
sosistab raha,
raielankidel jääb rohkem ruumi
kevadtuultele.

§ 6

Kas kodukeel on siinsamas või
vaatab ookeani tagant –
sealt ta meelitab, keelitab:
„Lähme?”

§ 7

Milline värv on su sinine,
näed sa oma musta ja valget?
Tõelised värvid on
sätestamata,
soovimatult
selged.

TONI TOMBAK

KÕNELUSED ISEENDAGA

see on vastuhakk

viiskümmend halli varjundit
pohmelust ja boheemlust
räpasuse illustratsioon
poliitkorreksuse käitumisõpikuis

see on vastuhakk

erapooletu takistusjooks läbi
kohisevate poliitkoridoride
surmamaiguse hasardiga
sukeldudes üleujutatud ajumädasse

hoides käes molotovi kokteili ja tormitikke
et kui leian väljapääsu
tuleb rohkem kui happening –
vihane lõputiiter

see on vastuhakk

sest debatid on kustunud
tühjad janust ja ambitsioonist

valge kampsuniga vestlusringide
ümarlav ükskõiksus
jätab ikka ja jälle teadmise
et anarhia on ainuõige ekspeditsioon
keeldudes allkirjaga paberist
kui ei tehta vahet elul ja exceli tabelil

see on vastuhakk

süsteemile, mil pole isainstinkti
kuid suur poegade vajadus
beebisammudes majandus
ei vaja veel leinalinti

see on rohkem kui töötuse turbulents
see on rohkem kui pankade indulgents
see on vingumürgitus vereringes
sest sponsorid tahavad trofeesid

see on vastuhakk

kui igavene eksperiment
oma üheksa eluga
õppimata vigadest, sest
regulatsioonid puuduvad

ilma traagikata, palja tagumikuga
verepleksed sokid suus
ilma mahhinatsioonideta
valge maika väel
radika küljes ketis

see on vastuhakk

aknalauale asetatud
melanhoolse küünla
lõplik kustutamine
kõik koolnud peavad
nüüdsest ise koju saama

ilma juhatuse ja usuta

see on vastuhakk

generatsioonile, kes ei suuda
mediteerida, aga nõuab oma pegasust
kelle arvamuste arutu sämpeldamine
söövitab ühismälusse üksnes segadust

Toni TOMBAK

Sa oled see,
mida sa

Sa oled see,
mida sa

Sa oled see,
mida sa

Sa oled see,
mida sa

Sa oled³ see,
mida sa

see on vastuhakk

maailmaparandajaile
kes annavad armu
kätest ühendatud
pabernukukloonidele
šablooni järgi tahatud ja
pakendatud emotsioonidele

see on vastuhakk

vaadates pealt majapõlenguid
vaadates pealt rahapõlenguid
vaadates pealt verevalamist
vaadates pealt laenuhalasid

kirjutamata pühendusi
pakkumata lahendusi

vajutades kinni kõik
abipalveaknakesed ja
andes sisse restardi

see on vastuhakk

vaimu tervendav pessimism
mis hoiab ära puutumatusse kommerts –
selle igavikulise maailma piiramatu ressursi
söövad enneaegu ära depressioon
või korrumpeerunud börsid

see on vastuhakk

sest hetketrendide dissidentide
viisakad auvaled tahavad rohkem
kui suudlust laubale
nende mahamärgitud iksid
kurnavad eksistentsi
nende nõiutud mateeria
teeb vabast maailmast
raskemeelse litsi

plagieerides tarkuse ja
suretades välja originaali

põrutades progressi kondoomiga
universume ja paralleelaegu
kuniks pole enam keha
hinge ega vaimu

see on vastuhakk
iseendale

liiga kaua on kestnud
see näotu väsimus

liiga kaua on istumismoraali-
jüngritel olnud voli täita mu
kujutlusvõimet süngete piltidega

ma olen valmis

tyler durdenist taarausuline
miljonite aastate pikkuse
evolutsiooni viieline vilistlane

valmis

tõusma hüljatud kosmoseprügist
molekuliprinteri plastist
mullinätsulõhnalisest empaatiast

valmis

alustama täiesti nullist
taas algusest

INTERNET
MADE ME
DO IT

INTERNET
MADE ME
DO IT

INTERNET
MADE ME
DO IT

INTERNET
MADE ME
DO IT

INTERNET
MADE ME
DO IT

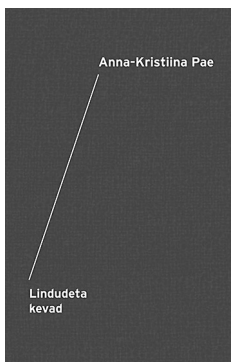
OLLA VARAHOMMIKUNE AURAV SOO VÕI MUSTRÄSTA PESA

Marta-Liisa Talvet

Kristina Viin
„Isepüüdleja”
Tuum, 2018

Anna-Kristiina Pae
„Lindudeta kevad”
Elusamus, 2019

Minu kätte on sattunud kaks erilist ja üsna eriilmelist luulekogu. Miks otsustasin nad korraga ette võtta? Sest esmasel lehitsemisel tundus, et ühes neist on uljast ennasteksponeerivat tundlikkust, mis pole maitsekate, ladusate rütmide ja kultuuriliselt vaimukate viidete liigtiheda müüri taha peidetud, teises aga pinget pakkuvat mõttemängu, rafineeritust, mida jälle esimeses puudu jääb, aga mis pole enam ka nii uljas ega võib-olla tundlik. Muidugi eksisin esmasel vaatlusel ning luulekogusid põhjalikumalt lugedes leidsin nii ühest kui ka teisest mõlemat, nii intuitiivset sädelust kui ka erudeeritust ja läbimõeldust. Leidsin mõningaid puutepunkte, milles tundsin ära ka iseennast ja midagi sügavalt tuttavlikku, mida olen eesti kultuuris ning oma haridusteelgi kogenud. Nimelt kohtasin mõlema autori loomingus mingit usulist vabadust ja panteistlikku loodusromantismi. Teostes peegeldus sügavalt intuitiivne aimdus, et üks ja seesama võib end ilmutada eri paigus ja kujul; et elu kannatused ja ka rõõmud seisnevad kiindumises ja kinnihoidmises.

Nägin unes
ja see meenus alles pärastlõunal
kui lugesin saigyõ'd
et pidin varsti surema
[---]
mõttes palusin veel aega
aega ilu näha
aega mõista
aega hoolida
ei suutnud loobuda
klammerdumiski
(„Isepüüdleja”, lk 29)

Samuti leidsin ühiskonnakriitikat, naiseks olemise käsitlust ning üksindust, mida on mõlema autori luules vaadeldud kaunilt ja hinge kriipiva tõetruudusega.

Kõige puhtam automaat on Jumal, „isepüüdleja”

Kristina Viina „Isepüüdleja” on keerukas ja mitmepalgeline luulekogumik. Viin kehastub pidevalt ümber, seab ennast eri rollidesse, olukordadesse, muudab luuletuste värvi ja vormi. Kogust leiab viiteid nii antiikajale, müütilisele mõtlemisele kui ka tänapäevale. Autor ei väldi praegusajale omaste internetiterminite kasutamist ning seob neid julgelt ajatute ja romantilisemate võtetega. Mõnikord on tulemus humoorikas ja paroodiline (nagu Marie Underi luuletuste tõlgendustes, mis on küll kirjutatud Underi stiilis, aga mis sisaldavad vihjeid tänapäevale), mõnikord aus ja teravmeelne. Interneti toomine kirjandusse (või üldisemalt loomingusse) on üks keerulisemaid ülesandeid. Tihtipeale näib, et kaunikõlalise luule või poeetiliste filmikaadrite saavutamiseks tuleb teatud asju vältida: loodusfilmides jäetakse üksildast randa filmides kaamera silma eest varjatuks inimese jalajäljed liival. Üks mu sõber ütles kunagi tabavalt, kui ta viisistamiseks teksti valis: „Peab vaatama, et luuletuses ei oleks seda „radiaatorit”, mis laulvuse ära rikub.” Võib tunduda, et tänapäeval on radiaatoreid igal sammul. Ekraan virvendab liialt erksalt ega anna ainest luuletuse kirjutamiseks, see ei ole lihtsalt poeetiline. Viin aga näitab, et ka interneti kui elu loomuliku osa on võimalik luulekeeles elama ja

Kristina Viin näitab, et ka interneti kui elu loomuliku osa on võimalik luulekeeles elama ja hingama panna.

hingama panna. Siinkohal võiks ju mõelda, et ka puuviljavanik köögis on proosaline, aga ometi on seda aja jooksul vaikeludel kujutatud. Üks päevakohane ja tabav lühiluuletus kõlab näiteks nii: „erakirjades teietavad / kommentaariumites sõimavad / näoraamatus laigivad / näost näkku / ei tee teist nägugi” (lk 89).

Luulekogu jaguneb eri temaatika ja vormiga osadeks. Esimeses jaos „Vari kaseseemne all” leidub pikemaid, kaunikõlalisi ja teravmeelseid tekste, tunda on Tartu ülikooli usuteaduskonna mõju, kus Viin õpib. Eesti kultuuri kontekstis väga tuttavliku ja koduse, ent ilmselt suuremate ja dominantsemate kultuuride vaatevinklist lausa imekspandava ja veetleva kergusega seotakse kokku viited lääne ja ida religioossele ja kultuurilisele pärimusele. Autor ühendab rütmiliselt, peaaegu voolava kergusega allusioone: „täna koolis mõtlesin et olen juudi jõulupuu / tunnist tundi kannan õrnalt eneses budismi / kristlust animismi hingelist nudismi / keerlevat sufismi ärevust ja saladustki” (lk 15). Usulist temaatikat esitletakse tundlikult ja

delikaatselt, ühiskondliku teravmeelsuse kõrval ilmub jähmatavalt siiras palve: „Olen selle maailma helged niisked silmad, / olen varahommikune aurav soo. / Jumal, võta mind endasse!” (lk 26)

Vaimukas, eneseirooniline ja samal ajal mahe on ka jutustavas laadis tekst „Jaauaris Cerveteris”, milles peatutakse põhjamaisel olemisviisil, tumedal raskusel, ning maalitakse seejärel pilt heledast lõunamaast, teistmoodi elutunnetusest. On huvitav, kuidas ühed ja samad kristlikud sümbolid saavad eri kultuuris erisuguse ilme: lõunas seguneb pühalikkus mängulise ja lapsemeelse iluga, põhjas muutub ta raskeks, olles justkui külma maa ligi surutud. Samas võib kohati tekkida küsimus, ega autor seda teemat liialt mustvalgelt ei käsitle. Ometi võib kultuuride põrkumistest ning puutepunktide ja arusaamatuste, tõlkimatus lahtimõtestamisest saada alguse kunst. Autor kirjeldab tabavalt, kuidas Antonio Vivaldi „Talv” on eesti kultuuriruumis väärtõlgendus, sest lõunamaa talv tähendab midagi hoopis

muud; kuidas moondatakse „valge nisu rukkileivaks”, ning esitab lõpuks küsimuse „kas suudaks mõista mind / päevitunud sooja maa jeesuspoiss / lääge suudlusega oliivipuu juurtel” (lk 16).

Luulekogu teine osa „Kirik metsas” sisaldab ühiskonnakriitilist ja kohati rüüsuvalt mõjuvat luulet. Autor keskendub naise positsioonile ühiskonnas, suhete valupunktidele ja üksikvanemaks olemise raskustele.

Nii võib seal kohata vaest klienditeenindajat

Liinat, kes „sööb tagaruumis salamahti tomatit. / kõht on tühi, lõunaaega pole määratud.” (lk 45) Öhtul ootab teda veel laps ja külm tuba, mida kütta, ning ta tõdeb, et kõik head mehed (ja ka naised) on juba võetud. Autoril õnnestub veenvalt kirjeldada kujutluste, juhuslike lähedushetkede ning pettumuste õrnust ja valu, osutades igapäeva ebatäiuslikkusele, katkisele ja üksindusest tulvil ühiskonnale.

Kolmas osa „Teoloogia tipp” koosneb lühikestest tähelepanekutest, elu sätendavatest kildudest. Argielu hetked on pandud delikaatsetesse raamidesse, nii et neid on hõlpus vaadelda kunstina. Ja kui vahvalt elu end galeriiseinal ilmutab! Järgmine luuletus avab kelmikalt ja vihjamisi potentsiaali argielus peituvateks veidrateks nihestusteks: „teist korda järjest / avad külmkapi nagu / sigiks seal miskit / kontrollima ju peab mis / seljataga tehakse” (lk 55).

Neljandasse osasse „Kirsimarjad akende taga” on koondatud Marie Underi ja Rabindranath Tagore tõlgendused. Underi teisendused mõjuvad tänapäeva kontekstis lustakalt („ma sajan laiike te postituste pääle maha”, lk 70), Tagore

Viinal õnnestub veenvalt kirjeldada kujutluste, juhuslike lähedushetkede ning pettumuste õrnust ja valu, osutades igapäeva ebatäiuslikkusele, katkisele ja üksindusest tulvil olevale ühiskonnale.

tõlgendused lumuvad aga sügava ehedusega: „mu armastus on nagu kaev mis keeb üle / ometi on mul janu / [...] ei tihka uinuda / olgugi laud rasked kui lutsukivid / et mitte rebida lahti end sellest soojast avarast kosmosest / mis aurab ja hingab su pupillide taga” (lk 76). Minevikku ja teiste autorite loomingusse sisseelamine on väärt võte. Ehkki vahel muutub see liialt lihtsaks loominguliseks valikuks (vrd muusikas vanade stiilide imiteerimine), võib see omandada maagilise mõõtmega. Tõlgendatavad tekstid sulanduvad märkamatult tänapäeva, paljastavad oma ajatu väärtuse ja võime rääkida tuleviku keeli.

„Isepüüdleja” viimane ja ka lühim osa „öösel feispukki vaatasin” erineb teistest. Ühelt poolt näitab see taas autori ümberkehastumisvõimet, teisalt aga tekib küsimus, kas sellesse jakku koondatud tekstid ikka väärivad omaette osa ja milline on nende funktsioon tervikus. Luuletusi on vähe ja temaatiliselt on need üsna erinevad (sealt leiab laulu teksti usuteaduskonna bändile, internetiteemalise räpi, paar

Viina luuletustes ei taandu looduse kogemine ainult meelisklemisele, vaid peidab endas vihjeid igatsusele loodusega koosolemise ning -elamise järele.

Viinale harjumuspärasema vormiga luuletust ja ühe juhuslikest raamatupealkirjadest koosneva luuleladumismängu). Need tekstid oleks võinud paigutada teistesse osadesse või midagi välja jätta. Ehkki sellestki osast leiab tugevaid mõtteavaldusi, mõjub see luulekogu lõpetava osana pigem nõrga ja juhusliku valikuna, mitte piisavalt mõjusa lõpuna, mida muidu nii tugev kogu vääriks.

„Isepüüdlejast” leiab loodusromantilist ning vaba, kõiki religioone siduvat ja siiski truud usklikkust. Globaliseerumise ning kultuuride segunemise ja sulandumise taustal on inimesel vabadus valida, milliste kultuuriliste tõdede kilde kokku siduda. Enamikul juhtudel tähendab see enesepeegeldamist looduses ehk sellega romantiliselt, ekstaatiliselt ühekssaamist (siinkohal võib mõelda näiteks Hermann Hessele või Knut Hamsunile), mis mõnel juhul mõjub veidi naiivselt: „nagu pärismaalane nüüd ometi saan omaette olla” (lk 68). Tänapäeva linnainimese looduskogemus on paljudel juhtudel romantiline ja idealiseeritud – see on nagu kunstimuseumis või vannis käimine, kohustusteta individualistlik luksus, millest on kaunis kirjutada. Viina luuletustes ei taandu looduse kogemine siiski ainult meelisklemisele, vaid peidab endas vihjeid igatsusele loodusega koosolemise ning -elamise järele, mis on aga üks sügavaid ja tõelisemaid tundeid inimese olemuses.

Teistmoodi palvus

Anna-Kristiina Pae luuletuste suurim tugevus on omalaad-
sed sürrealistliku maiguga kirjeldused, õieti pildid, stsee-
nid, maastikud, mida ta keele abil maalib: „leetripunasest
taevast tõuseb valgeid linde” (lk 14); „üle suure Lashmäe
tõuseb sinine päike” (lk 10). Üsna tihti juhtub aga, et pil-
dilistel kujunditel ei ole selget tähendust, mis ülejäänud
luuletusega selgesti arusaadavalt seostuks. Ühest kohast

**Anna-Kristiina Pae kogus on
tunda looduse kohalolu ning
sellega ühekssulamist, aga vihjamisi,
omapärasel ja süngel moel.**

luuletuse alguses jõutakse teise ja algus
ununeb täiesti – kogus võiks olla rohkem
läbivaid kujundeid. Mitmes luuletuses
on jälle risti vastupidi kasutatud võimsat
siduvat tööriista ehk kordust. Mõjusama
näite kordustest leiab luuletusest „Viimane
rekka”, mis on väga aus, jutustavas laadis,
võimas lugu lõpust, lahtilaskmise valust.
Teksti vältel pinget aina kasvab ja kordusena
esinev küsimus („kui mitmes kord see on,

neljas? viies?”, lk 56) mõjub valusa ja ootamatu torkena ning
annab aimu lahtilaskmise pikast protsessist, nii pikast, et
see võib kesta terve elu. Paotub varjatud tõdemus: mis see
elu muud ongi kui kiindumine ja lahtilaskmisvalu, klammer-
dumispäin. „Me seisame kahe maantee vahelisel lõigul, ma
jälgin / kuidas *rekka* meist möödub / see on viimane *rekka*,
pärast seda ei tule enam midagi” (lk 56).

Nagu Viina tekstides, on ka Pae kogus tunda looduse
kohalolu ning sellega ühekssulamist, aga vihjamisi, oma-
pärasel ja ka süngemal moel („su silmist saab muusträsta
pesa”; „kas löikad minu sisse täkke, / et maitsta värsket
kasemahla”, lk 24). Täielikku, ekstaatilist ühinemist ei toimu,
pigem püsib nukravõitu dialoog loodusega, varjupaiga otsi-
mine seda lõpuks siiski leidmata – võidutsevad üksindus ja
võõristustunne. „Lindudeta kevade” üks terviklikuma ja sel-
gema sõnumiga tekste on selle nimiluuletus, tugevalt mõjub
mõte sellest, kuidas kevad tuleb igal aastal, aga seekord
on inimese sees midagi teisiti, nii et ta ei saa enam kevade
kergusest ja soojusest osa, tajub hoopis „kevade rusuvat
vaikust / nagu pommidega seinakella / mis aastaid juba ei
tiksu / kuid mida ära visata ei suuda” (lk 31).

Pae ilmutab tundlikku ja kohati mõistatuslikku kujundi-
vaistu. Mitmestki metafoorist leiab erilist jõudu ja tabavust:
„jõgi on tasane must / nagu vaikiv laps / kes peidab pahan-
dust”; „sa leiad iga peidetud / floksiõie mu riiete alt / justkui
mustkunstnik / ilma mind lahti riietamata” (lk 26). Mõnikord
peab lugeja aga luuletuse olulisemaid mõtteid otsima nagu
pisikesi marju metsast – ümbritsev ajab tihti segadusse või
ei haaku peamise ideega. Kõrvalekalduvus on mõtterännul
üks suurimaid naudinguid, kuid kohati on liiale mindud: nii

mõnegi luuletuse puhul oleks piisanud paarist stroofist, et olulisem edasi anda. Üks luulekogu tugevamaid stroofe pärineb aga luuletusest „*Macrolepidoptera*”: „kas kogu maailm saab puhtaks / kas õu hingab kergendatult pärast sadu / kas kõik see, mis vihm kaasa on viinud, ongi minevik / kas kõige selle põhjas liigutab end miski / või ehk selle kohal” (lk 24). Selles tekstis on esindatud kaunid ja loomulikud kontrastid (kergus–raskus, algus–lõpp) ning leidub ka filosoofilist sügavust. Samast luuletusest pärineb mõtlemapanev küsimus: „kas sina tead, kuhu lähevad kõik / need lambatalled, kellele nime ei anta” (lk 24).

Tihti peale on raske mõista, kas luule on läbi komponeeritud, kas tähendusele ja mõttetihedusele on rõhku pandud või on hoopis kasutatud vaba assotsiatsiooni meetodit, mis on ju samuti väärtuslik, sest laseb lugejal pilku heita luuletaja intuitsioonis maailmatajusse. Pae luuletused tunduvad olevat segu neist kahest kirjutamisviisist. Kiiresti vahelduvatest ja tajunorme nihestavatest värviküllastest kirjeldustest

Kiiresti vahelduvatest ja tajunorme nihestavatest värviküllastest kirjeldustest ei kujune terviklikku mõtet, sest need konkureerivad ning tirivad lugejat siia-sinna, mitte ei toeta teineteist.

ei kujune aga terviklikku mõtet, sest need konkureerivad ning tirivad lugejat siia-sinna, mitte ei toeta teineteist. Samas võib see olla ka proovikivi lugeja mõtlemisharjumusele, nagu Jorge Luis Borgese esees „John Wilkinsi analüütiline keel” kirjeldatud koletislikus „Hiina entsüklopeedias”, milles jaotatakse loomi järgmiselt: keisrile kuuluvad; palsameeritud; sireenid; muinasjutulised; need, kes mürgeldavad nagu hullud; loendamatud; joonistatud väga peene kaamelikarva pintsliga jne.¹ Toodud võrdlus on muidugi liialdus, aga Borgese entsüklopeediaga samalaadset, absurdihõngulist ja korda otsiva inimese jaoks kergelt närvilist õhustikku on tunda ka Pae luuletustes. Puudub justkui koht, ühtne süsteem, kus eri mõisted võiksid kokku saada. Samal ajal võib mõelda, et see koht ju ometigi on: luuletus, luuletuse piirid. Teose algus ja lõpp moodustavadki koht, raamistuse kasutatud mõistestikule – ehk peaks lugeja autorit selle kohta pealt usaldama? Ometi tundsin lugedes tihti, et vajaksin veel ühendavaid niite või juhendit, et kilde kokku sobitada.

Aeg-ajalt esineb kogus keeleliselt konservatiivsema lugeja jaoks harjumatu kõnekujundeid, nt „näen, kuis telliskiviseina end / tasahaaval raiub lahti vikerkaar” (lk 27), „kolm tumma meest ootepaviljonis / vaidlesid ägedamalt / kui ükski teine” (lk 20). On küll korrektne öelda, et „need kolm inimest tegid midagi ägedamalt kui ükski teine inimene”, aga selline sõnastus mõjub kummastavalt: kolmik moodustab ühtsuse, mis seatakse üldistatud Teise

1 Viidatud Michel Foucault. „Sõnad ja asjad. Inimteaduste arheoloogia” – Varrak, 2015, lk 7 kaudu.

vastu, ent „vaidluse“ tõttu püsib kujundi ambivalentsus ja seetõttu ei avalda see loomulikku ega usaldusväärset mõju. Kui keelemäng või keeleliste vormide ja konventsioonidega manipuleerimine oleks taotluslik, mõjuks see väga huvitavalt, nagu näiteks Alliksaare loomingus. Sellisel juhul võiks keelemänge rohkemgi esineda, et nendest kujuneks ühtsem ja mõistetavam väljendusvahend. Praegusel juhul jätavad nihestatud keelekasutusega hetked harva esinemise tõttu pigem juhusliku mulje.

Kaks vaadet kirjule maailmale

Kristina Viina luulekogu erineb Anna-Kristiina Pae omast nii sisult, vormilt kui ka viidetelt ümbritsevale kultuurile. Viina luulekogus olid paljud teemad konkreetsemalt välja kirjutatud: luuletaja positsioneerib end ühiskondlikult üsna selgesti ja tema kriitika ühiskonna, eeskätt naise rolli pihta, on lihtsasti mõistetav. Anna-Kristiina Pae luule on vähem läbi komponeeritud, kuid intuitiivsem. Samal ajal õhkub sellest nooruslikku julgust, muljete kirevat virvarri ja haprust. Mõlemal luuletajal on võime ümber kehastuda, kirjeldada eri olukordi, elades neisse sisse nii, et stiil muutub luule objekti järgi – luuletaja muutub kirjutades ise. See annab tunnistust ümbritseva tähelepanelikust jälgimisest, ümbritseva peegeldamisest eneses, kompleksse maailma eri kihtide vaatlemisest ja mõistmisest.

NAISED, SEKS JA KAHTLUSED TÜDRUKUTE ELUS

Laura Porovart

Brigitta Davidjants
„Armastuseta”
Tänapäev, 2019

Eeldusel et Brigitta Davidjantsi nimi pole lugejale täiesti võõras, jätan autori tutvustuse meeleldi vahele. Mainin üksnes lühidalt, et peale nelja raamatu figureerib autor sageli sõltumatu feministliku veebiväljaande Feministeerium veergudel. Olles lugenud peamiselt Davidjantsi eelmainitud veebiväljaandes avaldatud kaastöid, arvasin aimavat, kuidas autor kirjutab. Seda suurem oli üllatus, kui „Armastuseta” (2019) kaante vahelt vaatas vastu täisvereline noortekas.

Mida selle all mõtlen? Pean täpselt noortekirjanduse definitsiooni „Lastekirjanduse sõnastikus” (2006), mille järgi on noortekirjandus, sh noorteromaanid, lastekirjanduse alaliik, mille lugejaskond jääb vanuselt 12–21 eluaasta vahele. Noortekirjanduse sihtrühmaks peetakse siiski peamiselt 12–16-aastaseid lugejaid. Siit ka eristus: murdealiste kirjandus (ingl *teenage*) on mõeldud kuni 16-aastastele, noorte täiskasvanute kirjandus (ingl *young adult*) kuni 21-aastastele. Eelmainitu kirjanduslik eesmärk on aidata lugejaid murdeast täiskasvanuikka siirdumisel, käsitletakse teemasid nagu suhted vanemate, ea- ja elukaaslastega, armastus, seks ning piiride katsetamine. Laiemalt akumuleerub noortekirjanduse tuum üheks suureks identiteediküsimuse lahendamiseks ja eneseleidmise protsessiks, mis murdeiga ennekõike ka on. Ühiskonnas toimuvate muutuste pärast teisenevad noortekirjanduse teemad ja väärtustekomplekt, niisiis on noortekirjandusel üpris aeguv „kõlblik kuni” märk küljes, mis tähendab, et iga põlvkond peab looma enda noortekirjanduse.¹ Ave Mattheus jätkab osaliselt „Lastekirjanduse sõnastikust” lähtudes, et ähmastunud piirid põlvkondade vahel on muutunud noorte elluastu-

mise varasemaga võrreldes märkimisväärselt keerulisemaks. Pere loomise ja laste saamise iga lükkub aina edasi ning pikeneb periood, mil ollakse noor ja elatakse läbi iseseisvaks saamise Ameerika mägesid. Seepärast nihkub Mattheuse järgi ka noortekirjanduse lugejaskonna vanus vanemaks, venitades sihtlugejate ea kohati lausa kahekümnendate lõppu.²

- 1 Reet Krusten, Krista Kumberg, Mare Müürsepp jt. „Lastekirjanduse sõnastik” – Tallinn: Eesti Lastekirjanduse Teabekeskus, 2006, lk 134–135.
- 2 Krista Kumberg, Ave Mattheus, Mari Niitra, Jaanika Palm. „Eesti laste- ja noortekirjandus 1991–2012” – Eesti Lastekirjanduse Keskus, 2014, lk 127–130.

Vahest alahindab Mattheus hilisnoori, aga kirjandusteoreetiline sissejuhatus on tarvilik, et rääkida Davidjantsi raamatust, arvestades noorteromaanile omaseid tunnuseid, samuti pakub selline nurk võimaluse mõelda teosest teiste omasuguste seas, upitamata seda täiskasvanutele mõeldud kirjanduse hulka, sest teose arvatav sihtrühm dikteerib sageli selle sisu, poeetika ja vahendid.

Teose keelelised vahendid ja nende kasutamine on lihtsustatud, tegelaste kirjeldused sageli pealiskaudsed ja sarnased.

„Armastuseta” on iseseisva teosena pidetu, tõtt-õelda on teos nii stiili kui ka sisu poolest pigem „(Mitte just) armastusloo”, autori 2017. aastal ilmunud debüütromaani järg. Rebeka, kes toona oli põhikoolis, lõpetab nüüd keskkooli. Nelja aasta jooksul pole aga tegelases näha erilist arengut, ent aeg on uus: kassetide asemele on tulnud CD-d, laua-telefoni ääres ootusärevalt kallima kõne ootamise asemel saab Rebeka nüüd kasutada mobiiltelefoni, „mille isa talle just ostis” (lk 9) ning „lõppeks algas just 21. sajand” (lk 80). Kahekümne aasta tagusest ajast kirjutamine on kaval, ehkki õhukeseks jäänud võte. Poole tagumikuga ajasturomaani pingil istumine välistab teose aegumise – kõik toimuv on niikuinii praeguse lugeja jaoks ammuilma ajalugu.

Teose keelelised vahendid ja nende kasutamine on lihtsustatud, tegelaste kirjeldused sageli pealiskaudsed ja sarnased. Näiteks kirjeldatakse Rebeka sõbrannat Mirjamit järgmiselt: „Mirjam on tore. Ta on ka ilus ja tark ja alati valmis kuulama ja kaasa mõtlema, samas peaaegu eeterlikult pehme ja habras” (lk 17). Rebeka õde aga nõnda: „Ta on pikk ja ilus ja blond, õppis koolis viitele ja hiljem majandust” (lk 45). Peategelase kallimat Arnot: „Ja Arno on just selline, nagu ta endale soovib – hea muusikamaitsega, ilus ja pikk, naljakas ja hell” (lk 65). Kui soovida naljatleda, võiks pakkuda, et kombinatsiooni „ilus + tark + pikk” taga seisab mingi semantiline abrakadabra või tähenduslik leitmotiiv.

Nii Sanna Kartau³ kui ka Silvia Urgase⁴ arvustuses Davidjantsi eelmisele romaanile esineb asjalikku kriitikat, mis sobib kirjeldama Davidjantsi värsketki raamatut. Arvustajad heidavad ette narratiivi ja tegelaste lihtsustust ning kesist epohhi käitlemist, mis päädib ainiti olme kirjeldamisega, laveerides samal ajal mööda toonasest sotsiaalsest olukorrast, kuhu tegelased paigutuvad. Eelnevad arvestades ei pea ma vajalikuks esitatud seisukohti pikemalt lahata.

Olen noortekirjanduse teoreetilisest sihtrühmast napilt välja kasvanud ega oska täpselt määratleda praegust noortekirjanduse lektüüri, mille hulka

3 Sanna Kartau. „Mitte just armastuski-ri ehk *I want to believe*” – Värske Rõhk nr 54, 2017.

4 Silvia Urgas. „Mitte enam tüdruk, veel mitte naine” – Müürileht, 14.03.2018.

„Armastuseta” maandub, aga oluliste teoste nagu Aidi Valliku „Kuidas elad Ann?” või Silvia Rannamaa „Kadri” kõrval paistab „Armastuseta” justkui kunagises noorteportaaalis Rate.ee avaldatud järjejutt. Nii tormiline, ebastabiilne, rabeda dialoogi ja lohakil narratiiviga, et teost võiks pidada mõne algaja kirjaniku ebalevaks romaanikatsetuseks. Davidjantsi eelmised teosed „Ida läänepiiril: Türgi, Armeenia, Gruusia” (2010), „Minu Armeenia: aus vastus” (2017) ja paljud artiklid

Kas kohmakat keelekasutust võiks pidada autori ekspressiivseks võtteks, millega ta viitab otseselt, ent alusetult teismeliste hehtilisele mõttemaailmale, kuhu mahuvadki tähtsusetud vahemärkused, ebaratsionaalne fookuse valimine ja vähene analüüsivõime?

räägivad vastupidisest: Davidjants oskab kirjutada, sestap on „Armastuseta” keeleline äpardumine seda enam markantne. Paratamatult jääb mulje, et kehv fassaad hoiab koos mingit tähenduslikku tahku. Kas kohmakat keelekasutust võiks pidada autori ekspressiivseks võtteks, millega ta viitab otseselt, ent alusetult teismeliste hehtilisele mõttemaailmale, kuhu mahuvadki tähtsusetud vahemärkused, ebaratsionaalne fookuse valimine ja vähene analüüsivõime?

Davidjantsi noorteteoste narratiiv järgib kindlat fookust ja hülgab asjasse mittepuutuvat. Ka „Armastuseta” kese on peamiselt Rebeka sise- ja välisilma kujutamine. Seepärast saab vaadata raamatut arenguromaani vaatevinklist. Nii rullub lahti justkui kaks lugu. Raamatu põhitegevus on üles ehitatud Rebeka elus toimuvale: kallimad, nende sõbrad, peod ja kool, mille vahel Rebeka Eppu Normaalit või Akvariumit kuulates tõllerdab. Eespool nentisin, et välise loo teostusel on parajalt arenguruumi ja mitu nõrkust. Teine, varjatud, habraste kiududena avalduv ja paeluvam lugu on aga Rebeka sisemuses toimuvast taipamisest ja kasvuprotsessist, mis kätkeb suurema minapildi kokkupanemist, seksuaalse orientatsiooni avastamist. „Armastuseta” keskendub küll peaaesjalikult Rebeka suhetele endast vanemate meestega, kuid just nende suhete kaudu avaldub Rebeka tegelik, ent varjul olev ja jõuliselt alla surutud identiteet.

Emil Tode „Piiririik” pidi väidetavalt olema teos, mis aitab segaduses homoseksuaalsetel noortel identiteediküsimustega tegeleda. „Armastuseta” võiks käsitleda sama teemat, sest potentsiaali selleks tõesti on. Tegevusahela algatab „(Mitte just) armastusloo” ning „Armastuseta” vahele jäänud ajajärk, mis nüüd Rebekat ja tema käitumist juhib. Teose esimestel lehtedel kirjutab autor: „Aga kui Maarjaga hakkasid kevadel asjad käest minema, tuli Ardo Rebekale üha tihemini meelde” (lk 8). See pealtnäha suvaline lause kannab mälestust emotsionaalsest seisundist, mille juurde peategelane viisil või teisel romaani jooksul

korduvalt naaseb. Viidatakse katkestusele, ajale, millest kummaski teoses ei kõnelda, aga mis dirigeerib edaspidist tegevust. Kerkib lihtne, ent otsustav küsimus: naised või mehed?

Noorteromaanile iseloomulikult on teoses mitu pealiskaudselt ja kohmakalt kirjeldatud seksistseeni, milles väljendub üks ja sama tunne: vastumeelsus meeste suhtes. „Kümme minutit hiljem on nad voodis. Ardo aina jätkab. Rebeka mõte läheb uitama. Ta püüab analüüsida, mida ta Ardo vastu tunneb. Aga tundeid nagu polegi. Ainult natuke kriipiv valu alakehas. Siis mõtleb ta koolist.” (lk 10) „Nad seksivad. Nagu ikka Rebeka justkui tahab, et asi selleni läheks. Aga kui nad sinnamaani jõuavad, on tal tunne, et ta ei viitsi. Mingi asi on puudu. See miski oli olemas Maarjaga, aga mida ei ole Ardoga.” (lk 30) Võrdluseks samalalaadne kogemus Maarjaga: „Kui nad Maarjaga esimest korda voodisse läksid, ei läinud Rebeka mõte uitama. [...] Rebeka ei kujutanud ette, kuidas täpselt peaksid tüdrukud omavahel

**„Armastuseta” keskendub küll
peaasjalikult Rebeka suhetele
endast vanemate meestega, kuid
just nende suhete kaudu avaldub
Rebeka tegelik, ent varjul olev ja
jõuliselt alla surutud identiteet.**

seksima. [...] Aga kui nad sel õhtul päriselt voodisse jõudsid, unustas ta hirmud ja küsimused ära.” (lk 11) Pole päris selge, kas Rebeka püüab homoseksuaalsust alateadlikult vaigistada, kuid kahtlemata on ta rahutu. „Vahel küll küsib Rebeka endalt, kus on iha. Sest iha ei ole olnud ega tulnud. See teeb Rebekale muret. Äkki ma suutsingi saada ainult Maarjaga, mõtleb ta vahel. Veel hullem, äkki ma olengi tegelikult lesbi ja seepärast ei saagi meestega?”

(lk 84) Suutmata uskuda, et seks meestega Rebekale ei meeldi, näeb tüdruk viga ainult endas ja hakkab end üha rohkem süüdistama: „Aga ei, see pole loogiline, et viga võiks olla Arnos. [...] Et võibolla on ta [Rebeka] friigidne.” (lk 85)

Näib, et kimbatust tekitab arusaam naiste vahekorraest meestega kui ainsast võimalikust normist. „Rebeka arvas, et ainult meestega on päris suhe. Sest Rebeka arvas, et ta ei saa ju olla lesbi.” (lk 157) Teose pöörab didaktikakurvi Rebekast aastaid vanem lesbi Regina, kellel on „iseendaga nii äraütlemata mugav. Sest ta on naine, mõtleb Rebeka kadedusega, mitte koolitüdruk nagu meie.” (lk 90) Ühtlasi pakutakse lugejale Regina kaudu põgus, ent hädavajalik sissevaade sajandivahetuse-eelsele lesbikogemusele. „Sa arvad, et kui mina sinuvanune olin, siis mul oli lihtsam tüdrukut leida? Siis ei teadnud keegi üldse mitte midagi. Ma käisin isegi ülepäeviti trammipargis jõlkumas, sest koolukate järgi pidid kõik trammijuhid lesbid olema.” (lk 158) Regina teeb Rebekaga möödaminnes juttu naiste jututoast

Mea Culpa, küsib, kas Rebeka ka seda kasutab: „„Kuidas sa aru said?” – „Ma olin ka kunagi seitseteist ja kapis,” vastab Regina.” (lk 99) Identiteediküsimuse lahenemise habras võrgustik hakkab sellest stseenist alates moodustuma ja lõpeb teose viimasel leheküljel.

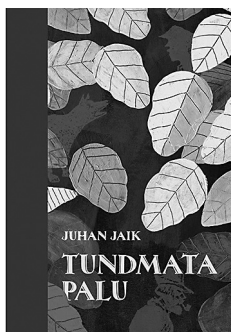
Teos meenutab ülesehituselt väga mõnd Hollywoodi noortefilmi, kus piiratud aja sisse peab mahtuma mitu draamat, emotsionaalset kaljul kõlkumist, roosamannavahust romantikamomenti ja pisaraid kiskuvat lahkuminekut. Filmi viimase viie minutiga laheneb kogu sasipundar ja vaatajale antakse koduteele kaasa lootusriikas ohe. „Armastuseta” järgib sellist kõverat päris vapralt. Teose lõpp on pöördeline, Rebekale laskub arusaam iseendast peale justkui südasuvine rahe – teravalt, külmalt, aga oh-kui-värskendavalt ... Terve teose vältel neiu kaelas ripnenud kahtluseahelad purunevad kildudeks, ei-tea-kust ilmunud otsustusvõime ja -tahe laseb Rebekal lõpuks rahuneda ega kannusta teda rohkem ühest äärmusest teise tormama. „Ta otsib endale hoopis nime. Siis läheb ta internetti, ühele lehele, ja toksib sisse kasutajanime – Margo. Nüüd on ta valmis.” (lk 166)

Rebeka õhkab: „Äkki siit tulebki armastus ..” (lk 42) No ei tulnud! Veel. Aga arvestatav samm armastuse poole sai peategelase elus teose vältel astunud küll. Kui jätta välja teose põhitegevustik, on Rebeka sisemine arengulugu üpris haarav. Muidugi kahetsusväärne, et see triviaalse pealiini vahele ära kaob. Küllap oleme kõik kuulnud lugusid tüdrukutest, kelle põhiline marsruut on peolt peole, selles on uudsust vähevõitu. Palju haruldasemad, nagu Rebeka isegi romaanis mainib, on aga Jean Cocteau laadis kirjutatud raamatud suhetest naiste vahel. „Armastuseta” oleks võinud olla üks neist.

VESI JAIGI-VESKILE

Kaisa Maria Ling

Juhan Jaik
„Tundmata palu”
Kaarnakivi selts, 2018

Juhan Jaik esindab tõelist, tugevat, siirast ja omamoodi kirglikku eesti taluinimest, kes vaatamata raskustele ja kaasaegsete vääritimõistmisele ning nõukogude ajal põlu all olemisele on saanud osaks eesti kirjanduse kaanonist ning temaga samastuvad paljud praegused kirjanikud, kunstnikud ja teadlased, rääkimata tavalugejatest. Tal on kõlapinda ka tänapäeva Eestis, kus eestluse teema on teravalt fookuses. Seda kõike silmas pidades on mõistetav ja rõõmuga tervitatav, et eelmisel aastal anti taas välja üks Jaigi valikkogu, kuhu Lauri Sommer on koondanud peaaesjalikult Jaigi eluajal perioodikas ilmunud palad, mida aga ei ole avaldatud kaheksakümnendatel ega taasiseseisvunud vabariigi ajal ilmunud arvukates valikkogudes. Mõned üksikud tekstid pärinevad lausa käsikirjadest ja näevad seega ilma valgust esimest korda. „Tundmata palu” kannab ka paljutähenduslikku dateeringut 1920–1948 – need on õigupoolest aastad, mille sisse mahuvad kõik Juhan Jaigi avaldamist näinud kirjutised, sest 1948. aastal suri ta Rootsis paguluses ajukasvaja tüsistustesse. Sommeri sõnade järgi leidub avaldatavat materjali veel. Raamatu järelsõna lõpetabki ta lausega „Ja

Foto: J. Urtson. VK F 308:3

Karl Eerme ja Juhan Jaik Vagula järvel kala püüamas.

kyllap on midagi veel ..." (lk 335). Kindlasti oleks valgustav lugeda Jaigi kirjavahetust, mida on põhjalikult uurinud nii Sommer ise¹ kui ka näiteks Madis Kõiv².

Jaigist on kirjutatud palju, juba tema eluseigad tunduvad muutuvat kirjanduslikuks, omandavad tagantpilkus erilise tähenduse ning aitavad mõtestada lugeja olevikku ja tulevikku. Ühe huvitavamatest lugudest Juhan Jaigi kohta

**Juhan Jaigil on kõlapinda ka
tänapäeva Eestis, kus eestluse
teema on teravalt fookuses.**

jutustab kirjanik Karl Eerme (Ehrmann) esimese Eesti Vabariigi ajal ilmunud jumalikus kogumikus „Õngelatiga mööda Võrumaad”. Jutustuses „Tuli Vagula järve all” läksid kord Eerme, Jaik, kunstnik Jaan Vahtra, Võru kultuuritegelane, õpetaja ja luuletaja Meinhard Alekša ning fotograaf Johannes Urtson Võrust Vagula järvele kala püüdma

ja kellegi sünnipäeva tähistama (kelle oma, seda Eerme ei mäleta). Kuna see on eeskujulik kalamehejutt, juhtub seal nii mõndagi üleloomulikku. Näiteks kirjeldatakse seal, kuidas Vahtra ja Jaik püüavad Vagulast välja nii palju kalu, et paat ähvardab vee alla vajuda, kalad ei malda oodata, vaid hüppavad ise konksu otsa ja vahivad paadi ääres, „lõuad lahti kui krokodillil”³, meeste vägeva laulu peale tulevad kalad aga lausa kuivale maale ja keerutavad üheskoos tantsu; kuidas Jaik Võrust startides sellise hooga aerutama hakkas, et paat „lendas viis versta veerand tunniga”⁴ ja teised neile alles mitme tunni pärast kalapüügikohale järele jõudsid (Vahtra ei olnud ka suurem asi sõudja ning teda huvitas rohkem plaanitud sünnipäeva tähistamine); kuidas kalahunnik meenutas lõpuks hoopis rohkem Tartu kalaturgu; kuidas Alekša salaja kalu paadist tagasi järve viskas ja Jaik ta selle peale ära oleks tahtnud uputada; kuidas Jaik tuli lõpuks lausa puu külge siduda, et ta veepinnal ja kaldalgi lustivaid kalu püüdma ei tormaks. Ühesõnaga: kalamehejutt mis kalamehejutt, aga eks selleski šaržis ole midagi tõest. Juhan Jaik

armastas üle kõige kala püüda ja see tuleb mälestustes temast alati jutuks. Seda mainib ka tütar Ilo Jaik-Riedberg raadiosaates „Kirjutamata memuaare”⁵, kus ta kirjeldab isegi veidi jahmatavalt ausalt ja otsekohe-selt, kuidas Jaikide perekond 1944. aastal Eestist põgenes. Kalapüüdmiskirg on Jaigi müüdi üks olulisi osi, ühe ja sama viljaka tähistustuumaa toodang, ja see, kui palju lustlikes liialdustes on tõepärast tausta, ei ole enam oluline, sest nii kirjanik Juhan Jaigil kui ka tegelasel Jaigil on haruldane võime mütologiseeruda.

1 Lauri Sommer. „Juhan Jaik. Vihmatark ja luudermikk” – Looming 1/1999, 2/1999.

2 Madis Kõiv. „Juhan Jaik. Vihmatark ja luudermikk” – Looming 1/1999, 2/1999.

3 Karl Eerme. „Õngelatiga mööda Võrumaad. Kalakirjad ja miniatüürid” – Võru: V. Pohlak, lk 63.

4 Samas, lk 60.

5 Vt <https://arhiiv.err.ee/vaata/kirjutamata-memuaare-kirjutamata-memuaare-ilo-jaik-riedberg/similar-11505>.

Võtan siin appi tähistustuumade mõiste, mille tuletan kuuba neobaroki suurkuju Severo Sarduy teoreetilistest mõtisklustest poeetika ja kosmoloogia üle. Sarduy kasutab „vohava tuuma” (*núcleo proliferador*) mõistet kirjeldamaks poeetilist keelt, kujundeid ja süntaksit, mis „tühistavad” alge tähistaja ning tekitavad vohava, lohkava, iseenast toitava tähistusahela, mis hakkab tähelepanu juhtima peasjalikult ainult tähistusprotsessile kui sellisele.⁶ Seda tähistustuumade võib aga ka rakendada sisuliste elementidele, mis hakkavad loost lukku korduma või mis leiavad erilise koha autori loomingus käsitlestes. Need ei ole ka lihtsalt kinnismotiivid, vaid eneseküllased tsentrid, justkui fraktalid, mis töötavad sarnaselt kõikidel teksti tasanditel sõnast kontekstini.

Lauri Sommer nimetab „Räestu raamatus” jaikiaanaks peatükki, milles Jaigi elulugu põimub kirjaniku omaga. Käesolevas arvustuses tähistab sõna „jaikiaana” Jaigi loomingut, eluloo ja retseptsiooni tervikut. Jaikiaanas tekiavad niisiis teatud olulised tähistustuumad, seigad, millega haakub retseptsioon ja mille ümber hakkavad kujunema uued lood. Jaikiaana vohavus ilmneb uurijale ikka ja jälle, kui tähistustuumad toodavad üha uusi ja uusi seoseid ja seiku, nii et tähistusahelatega on keeruline sammu pidada. Küllus on end selle teksti kirjutamise jooksul ikka ja jälle ilmutanud ning uurijat lakkamatult uutesse ja põnevatesse lugudesse tõmmanud, mistõttu on koherentset analüüsi peaaegu võimatu pakkuda. Loodan, et lugeja lepib sellise hüplikul ekskursiooniga mööda jaikiaana põnevamaid tuumasid.

Kalapüüdmine ja Võrumaa kirjatsurade seltskond on kindlasti olulised tuumad. Kalatuuma esindavad „Tundmata palus” näiteks jutustus „Kalastamisretk Pirttijärvele”, mis on Eerme lorajutule vääriline võistleja; „Följeton-monograafia sellest, kuidas Jaan Vahtra püüdis Vagulast 18-kilose havi”, milles võrreldakse kalapüüdmist tõgavalt maalimisega. Seesama episood, mida Eerme kirjeldab, leidub ka päevikukatkendite valikus „Minu reisifilmist”, kus Jaik annab veidi tõesema, kuid siiski mahlaka ülevaate sellest, kuidas nad Vahtra, Aleksa ja Urtsoni sünnipäevast pidasid, lõkke ääres laulsid ning soo sellest põlema läks, mida Vahtra veel kolm nädalat kustutama pidi, aga kala nad Jaigi jutu järgi siiski üldse ei saanud. Ent näiteks luuletus „Korgivahtija”, mis algab ridadega „Nagu india joogi / Brahmaputra või Gangese kaldal / Istub kujuna päevi ja öid / Pilk jõkke, hing taevasse suunat / Nii minagi jõeveeren siin” (lk 165) viib meid kalade juurest hoogsalt hoopis järgmisesse põnevasse fraktalikeerdus, mis näitlikustab, kuidas ühest (omal ajal kindlasti anakronistlikust – sellest veidi hiljem lähemalt) kujundist on tänapäeval saanud oluline

6 Severo Sarduy. „Obra completa de Severo Sarduy. Edición crítica” – Allca XX/Círculo de Leitores, 1999.

vormiline printsiip, mis organiseerib Jaigi loomingu väljaandmist ja retseptsiooni.

„Joogi” tähistab taas üht huvitavat lopsakat tuuma. Kogumik „Tundmata palu” on nimelt jaotatud viieks alapeatükiks: ilukirjanduslikud proosapalad esimeses, seotud kõne teises, päevikukatkendid ja ajalehenupud kolmandas, seejärel Võrumaa Teatajas ilmunud tekstid ning viimaks mõtlikumat luulet nii võru kui ka kirjakeeles. Esimene alapeatükk, „Võrumaa joogi julgustükid”, milles on kolmeteistkümmed lühiproosapala, ilmus sama nime all nüüd ka eraldiseisva trükisena⁷. Ning Lauri Sommer alustab järelsõna Jaigi tsitaadiga: „Ent ise pole ma kellegi Kristus ega Jumala Poeg, vaid kõigest üks Võrumaa joogi, lihasuretai ja silma moonutai” (lk 313).

Need kavalalt homonüüme kasutavad pealkirjad on tähenduslikud. Sommer pöörab tähelepanu Jaigi keelele ja tema teksti vormile, tema vananenud ja omas ajaski kriitikat saanud kummalistele kujunditele, mis pärast

20. sajandi kulgu ja õppetunde osutuvad peaaegu prohvetlikuks. Kogumikus on muudetud teksti algpilti nii vähe kui võimalik, mida koostaja järelsõna lõpus ka mainib: „Varasemate tekstide juures on loetavuse huvides tehtud pisikesi muudatusi kohanimede, käibelt kadunud vormide või kirjamärgistuse osas” (lk 335), w-d on asendatud v-dega ja vananenud kohanimed muudetud tänapäevaseks. Siiski on Sommer alles hoidnud näiteks suurtähed värsside alguses

ning Jaigi omapärase süntaksi, millele sõnamängud nagu „Võrumaa joogi” mängulusti ja -mõnu ainult lisavad. August Alle süüdistas 1924. aastal Loomingus Jaiki väga teravalt: „Ma ei ole enam mitmel ajal ühtki kirjanduslikku teost oma käest pannud sarnase vastiku, ütleksin peaaegu tülga tulduse tundmusega kui Juhan Jaiki „Võrumaa jutte””; eriliselt laidab Alle „Jaiki uskumatut lohakust kompositsioonis, täielikku kohusetunde puudust trükit sõna vastu” ja „absoluut ebakohaseid, gailitiliste võrdluste tarvitamist”⁸, mille all mõtleb ta just Jaigi lopsakat, rahvapärast keelt, fantaasiarikkaid võrdlusi ja epiteete. Ajad on muutunud ning terav kriitika, mis Jaigile (ja Gailitile, aga teistelegi) eluajal osaks sai, on ümber pöördunud ning muutnud tema eripärad post-postmodernistlikus Eestis värseks, põnevaks ja väärtuslikuks.

Lauri Sommeri sulest pärineb ka tekst, milles ta Jaiki ühe kiusliku interpreedi eest kaitseb. 2014. aastal ilmus Loomingus käsitlus Mart Raua romaanist „Turg”, mille

Ajad on muutunud ning terav kriitika, mis Jaigile (ja Gailitile, aga teistelegi) eluajal osaks sai, on ümber pöördunud ning muutnud tema eripärad post-postmodernistlikus Eestis värseks, põnevaks ja väärtuslikuks.

7 Juhan Jaik. „Võrumaa joogi julgustükid”, Luhametsa: Kaarnakivi selts, 2019.

8 August Alle. „Juhan Jaik: Võrumaa jutud” – Looming 10/1924, lk 808–810.

peategelase Ado Muraka prototüübiks tundub Jaik olevat. Sommer leiab teda Jaigiga võrreldes nii mõnegi seiga, mis lisab Juhani eluloole huvitavaid nüansse. See on minu arvates väga isiklik tekst, mis Juhan Jaigi mütologiseerimise kõrval paljastab Lauri Sommeri isikut ehk rohkemgi kui Jaiki. Leidub seal ju väga kaitsva tooniga sedastusi: „Tegu oli elurõõmsa inimesega, kes pigem tegi tydrukutega nalja, ajas neid taga ja rändas ringi, kui põdes mingeid morbiidseid romantilisi komplekse. Meile tundub Jaik oli hele romantik, peiar. Ado Murak on tume mees, kelles halemeelsus on kummaliselt koos kaalutlemisega.”⁹ Paistab, et Sommer ütleb seda pigem Mart Raua enda kohta, et Raud olnud lihtsalt kade ja „Turg” vaid „romaani kuju saanud kadedus”¹⁰ (sama mõtet kordab ta ka „Tundmata palu” järelsõnas, lk 324). Lisaks jutustab Sommer Loomingus sellest, kuidas Raud ise oli 1930. aastatel vekslite võltsimise tõttu hädas, võlgades ja tagaotsitav: „Iga solvaja madaldab ennast ja solvatu võidab midagi paradoksaalsel kombel.”¹¹ Nii on, kuid paradoksaalset on siin tegelikult vähe. Müüdi keel vohab ilma hoogu andmatagi edukalt iseenesest.

Tähistustuumasid, mis kogumikus esile kerkivad, on lugematul hulgal ja nad hakkavad kergesti üksteisega resoneerima, edasi-tagasi võnkuma. Juhan Jaik on paljude lugejateni jõudnud just lastekirjanikuna ning on uhkuse asi, kui mäletatakse, millistel asjaoludel ja millal ta kellegi teadvusesse jõudis. Nii hakkas Madis Kõiv Jaiki lugema üheksa-aastaselt, samal ajal kui Ain Kaalep on olnud Jaigi andunud lugeja juba 1933. aastast alates, kui ta oli seitsmeaastane¹². Lastekirjanik Jaiki tähistab „Tundmata palus” laulumäng „Kassi kaubamaja”. Andrus Org on selle tähistustuumas oma doktoritöös sidunud ühe teise suure tähistajaga, õuduskirjanik Jaigiga: „Kuigi Jaigi eluajal sarjati kirjanikku pinnapealse ja viimistlemata jutuvalu eest, võib tema lapsemeelselt fantaasiarikkas proosas leida üha uusi sügavusi. Innuka, entusiastliku, kõrgelennulise, reeglite ohjeldamata loo-

mingulaadiga püüdis Jaik end kogu elu teostada täiskasvanutele kirjutades, ent pälvis tunnustust hoopiski lastele mõeldud muinasjuttude eest. Tema fantaasiat ja reaalsust põimivad muinasjutud, mis on ühtaegu nii tüüpilised kui ka isikupärased žanrinäited, on seotud rahvalike tondilugudega, kuid laiemalt ka rahvusvahelise õuduskultuuriga.”¹³

„Ohemäe jahimehed”, „Huntide ajal” ning „Pommilooja ja Tila” võiksid kuuluda folkloorse õudusjutu traditsiooni ehk Andres Oru järgi „etnoõuduse” traditsiooni

9 Lauri Sommer. „Juhan Jaik raudses peeglis (ja natuke raamist)” – Looming 7/2014, lk 956.

10 Samas, lk 951.

11 Samas, lk 959.

12 Vt <https://arhiiv.err.ee/vaata/kultuurikaja-kultuurikaja-16-01-1999>.

13 Andrus Org. „Eesti ulmekirjanuse žanrid ja nende poeetika” – *Dissertationes litterarum et contemplationis comparativae Universitatis Tartuensis*, 2017, lk 63.

valda või Hasso Krulli määratluses muinasjutulise fantaasia valda. Krull on jaikiaanasse lisanud nimelt psühhoanalüütilise lugemise. Tema analüüs on ka kakskümmend aastat hiljem (*sic!*) pädev ja põnev tööriist, mida võib kergesti rakendada „Tundmata palu” ilmunud tekstile „Võõras mees öös”. Krulli üks huvitavamaid argumente on, et tont või muud lummutist on Jaigi juttudes raske ära tunda, ta „muutub äratuntavaks tänu sellele, et on „näost muutunud”, see tähendab, ta identifitseeritakse mitte imaginaarse sarnasuse, näojoonte ühtelangemise kaudu, vaid mingi erilise võõrastava aspekti tõttu”¹⁴. Krulli teksti kontekstis hakkab eriti mitmekihiliselt tööle seesama võõras mees, keda jutustuse peategelane Ummelgas kohtab armastatu maja ümber luurates: „Nüüd võõras näis Ummelgale juba tuttavana, kuigi ta veel ei suutnud tuletada meelde, kus ta teda näinud või kuidas oli võõra nimi” (lk 79). Arusaamine, et tegu on just nimelt ingel Gabrieliga, saabub Ummelgale spontaanselt, kummaliselt iseenesestmõistetavalt, millele Jaik sellesamas tekstis ka viitab. Meta missugune.

„Tundmata palu” ütleb ühtaegu midagi uut ja täiendavat kirjanik Juhan Jaigi kohta ning teeb seda samal ajal ka kirjaniku ja inimese Lauri Sommeri kohta.

Koos selle kogumiku järelsõnaga on Lauri Sommer niisiis Jaigi-loo juba kolm korda läbi kirjutanud. Esmalt aastal 2012 „Räestu raamatus”, teist korda 2014. aastal Loomingus ja eelmisel aastal „Tundmata palu” järelsõnas. Kõigis kolmes tekstis korduvad ikka ja jälle needsamad tähistustuumad, samad märksõnad. „Tundmata palu” avajutt „Meeri Tormile saadet muinasjutt”

on kirjutatud 1920. aastal, mil Jaik oli naasnud vabadussõjast ja tema südame oli võitnud neiu Meeri (või Meery) Torm, kellega käib Sommeri ümberjutustustes kokku lugu, mille järgi kohtusid noored 1918. aastal Võrus, kui vabatahtlikke õppursõdureid rindele minekuks platsile koondati. Sommeri müüdi järgi lõi Meeri algne kavaler staabi ukse ees araks ning neiu otsis omakootud kinnaste jaoks teisi käsi ja Jaik seisis ravis, julge nagu peas, käed paljad. Sellele noormehele kinkiski ta oma punaste triipudega hallid sõrmkindad, mille parema käe nimetissõrme kulus rohkest püssihoidmisest ja päästikuvajutamisest auk. Järgmisel, 1919. aasta suvel parandas Meeri augu ja nende kuramaa jätkus, kuni lõpuks siiski otsa lõppes – või õigem oleks öelda: olematusse susises.

Niisamuti kordub kolm korda lugu kaarna-kivist, Jaigi grafomaaniast („Peaksin töötama kaks nädalat kahe käega 24 tundi päevas”¹⁵), lugudest, mida Jaik pommitamise ajal keldrisse varjunud inimestele jutustas, nii et nad ei tahtnud pärast rünnakut sealt lahkudagi.

14 Hasso Krull. „Tung ja iha. Juhan Jaigi muinasjutulised fantaasiad” – Keel ja Kirjandus 9/1999, lk 595.

15 Tsitaat on pärit Jaigi kirjust Daniel Palgile (12.05.1931). Vt „Tundmata palu” järelsõna, lk 325.

Hanna Linda Korp on bakalaureusetöös käsitlenud just Sommeri omaeluloolisust ja temaeluloolisust, mütologiiseerivaid tendentse, ning see, müüdiühendus, annab end Sommeri jaikiaanat lugedes kergesti kätte. Võiks ehk öelda, et „Tundmata palu”, öeldes ühtaegu midagi uut ja täiendavat kirjanik Juhan Jaigi kohta, teeb seda samal ajal ka kirjaniku ja inimese Lauri Sommeri kohta, kelle „oma- või temaeluloolisse jutustusse [on] põimitud ühtaegu nii loetu ja kuuldu kui ka kirjaniku isiklik fantaasia ja enesetaju”¹⁶. Kui Korp liigub müüdi ja mütoloogia otsinguil Sommeri loomingus Eric Dardeli ja Juri Lotmani varal, lisaksin mina siia veel Roland Barthes'i varajasest loomingust tuntud mütoloogilise keele määratluse, mis loob strukturalistliku kahetasandilise süsteemi. Mütoloogiline keel kasutab objekte, mis on juba osalenud tähistusahelas mingil madalamal tasandil, n-ö lihtlauses, see lükkab tähistaja esmase tähenduse kõrvale ning täidab uue sisu ja tähendusega, loob müüdi.¹⁷ Nii et Juhan Jaik, luues pärimuse ja spetsiifilise ajaloolise situatsiooni toel Võrumaa jutte, mütologiseerib endiselt ja väga edukalt eesti kultuuri aastal 2019, ta on haaranud endasse Madis Kõivu ja Hasso Krulli, Lauri Sommer on vist kõige rohkem selle mütologiseeriva Jaigi-keele ohvriks langenud, aga ka Org, kaudselt Korpki, mina ise, mida tõestab siinkirjutatu, ning veel lugematul hulgal teisi.

Erinevalt Barthes'ist, kes siiski peab müüte kapitalistliku ideoloogia sümptomiteks ja relvadeks, ei tundu minu arvates Juhan Jaigi mütologiseerivas impulsis olevat mitte midagi halba. Sest see ei ole ideoloogiline, olgugi et kohaldub kergesti ka mingitele poliitilistele diskussioonidele. Olen kindel, et sinne kirjatükk koos kõigi teiste arvustuste ja mõtisklustega (nt arvustus Janika Läänemetsalt, kes hakkas „Tundmata palu” mõjul lausa ise kirjutama nagu Jaik,¹⁸ või Janar Ala Mürilehes¹⁹) lisavad ainult õli Jaigi-tulle, mis lööb üha heledamalt lõkkele ja helgib varsti nii eredalt, et terve öö saab valgeks ning kaladki paistavad selle säras Peipsi järve põhjast kätte ja hakkavad innukaid kalamehi peibutama.

16 Hanna Linda Korp. „Lauri Sommeri omamütoloogia „Räestu raamatu” ja „Sealpool sood” näitel” – Tartu Ülikool, 2015, lk 25.

17 Roland Barthes. „Mütoloogiad” – Varrak, 2004.

18 Vt <https://kultuur.err.ee/926373/arvustus-oine-ratsasoit>.

19 Janar Ala. „Tõe ja õiguse b-pool”. – Mürileht 5/2019.

TUGITOO LINATSI USUTUNNISTUS

Joonas Ojap

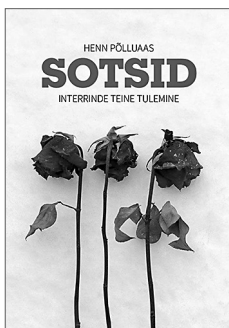
Henn Põlluaas
„Sotsid”
Grenader, 2019

Henn Põlluaas on meediast üles korjanud muljet avaldava koguse infokilde, mis võiksid Sotsiaaldemokraatlikku Erakonda halvas valguses näidata – kui maailm oleks selline, nagu Põlluaas seda ette kujutab. Autor on sotsiaalmeediat hirmutavalt põhjalikult jälginud: tsitaatidele toetub ta palju ning tihti annab keerulistele probleemidele lõpliku hinnangu, viidates kellegi Facebooki seinale. Sestap ei ole ka ime, et mõte on hüplik, keskendumisvõimetu ja autori intellektuaalne haare peaaegu olematu. Peamiselt tsiteeritakse ennast konservatiivideks tituleerivaid soovmõtlejaid. Selles mõttes pakub „Sotsid” täpselt seda, mida sealt oodata võib: kinnitust teatud vaadete õigsusele inimeste jaoks, kes on valmis kompleksseid poliitilisi probleeme taandama laialivalguvate ja defineerimata ismide konfliktiks.

Juhtnöörid, millise sõnumi lugeja peaks sellest segadusest kaasa võtma, annavad peatükkide pealkirjad, mis moodustavad etteheidete nimekirja, näiteks: „Edasi, seltsimehed sotsid! Rännakud EKRE vastu”, „Geiparaad, ropp suu ja vähearenenud enesevalitsemine” või „Võõrtööjõud – vahend genotsiidipoliitika läbiviimiseks”.

Olles niigi tuimestatud sopaloopimisest, milleta see teos läbi ei saaks, võib iga laisk liberaal siinkohal öelda, et selle tõdemusega on teema ammendatud: Põlluaas üritab näidata, et sotsid on interrinde teine tulemine, aga ebaõnnestub. See oleks aga enesele valetamine, sest ilmselgelt ei arutata teoses Eesti sotsiaaldemokraatia üle ega üritata üldse mingit intellektuaalset väärtust hoida. Põlluaas ei soovigi sotsiaalmeedia pinnavirvendusest sügavamale küündida ja tunnistab ka ise, et tema teose „näol ei ole tegemist süvaanalüüsiga, vaid pigem vabas vormis esseelaadse pilguheitmisega SDE-le ja mõningatele aspektidele nende tegevuses” (lk 14).

Sellest kõigest ei saa aga järeldada nagu ei oleks „Sotsidel” lugejale midagi öelda. Tegelikult ma lausa soovitsin kõigile Eestist hoolivatele inimestele selle raamatu sisu enda jaoks selgeks mõelda. Kasvõi juba seepärast, et see on EKRE maailmavaate mahukaim kogu – Eesti omaenda 21. sajandi populismi manifest. Muidugi võib võtta pealiskaudse seisukoha, et Põlluaas on meeltesegaduses inimene,

kes üritab Facebooki uudisvoogu sirvides tekkinud paranoia-mõtteid kõvade kaante vahele panemise kaudu autoriteetsemaks muuta, aga raamatu sisu avaldabki ennast alles siis, kui ollakse valmis mõistma arutelutingimusi, mille autor ja teos enesele seavad.

Kohtumine võõraga

Mõistmaks põhitingimust, tuleb esmalt aru saada, millest Põlluaas enda arvates üldse räägib. Mis on sotsiaaldemokraatia?

„Sotsiaaldemokraatiat võib defineerida kui vasakäärmusse kuuluvat radikaalset ideoloogiat, mida eri autorid on väikeste variatsioonidega nimetanud postmodernistlikuks neomarksismiks, uusvasakpoolsuseks, vasakliberalismiks, kultuurimarksismiks, vasakpopulismiks, marksistlikuks sotsiaalkonstruktivismiks, vasakfundamentalismiks jne. Kuna raamatu eesmärk ei ole süüvida androgüünse vasakideoloogia ja -filosoofia nüanssidesse, on autor neid mõisteid kasutanud sünonüümidenä.” (lk 9)

Sellesse filosoofilisse ignorantsusesse süüvimine tõi minu mõtetesse olulise muutuse: kui varem uskusin, et rahvuskonservatiivid püüavad Karl Marxi pika habemega hirmutada, siis nüüd – mõistes, kuidas see Henn Põlluaasa peas kõik kokku klappib –, usun, et Põlluaas on lihtsalt aus. Tema maailmanägemuse keskmes on hea ja kurja võitlus, kus kõige hea eest vastutab ühtne ja jagamatu rahvustervik, mida ründab tuhandepealine marksism. Marksismi ega rahvuseluse nüansse ta ei tunne ja isegi konkreetset sel-

lele teemale pühendatud mahukas teoses ei pea ta nende eritlemist vajalikuks. See ongi esimene harjutus Põlluaasa teose seatud tingimustega leppimiseks: tuleb lõpetada eritlemine ja jälgida kõike kahe vastandliku jõu kaootilise varjudemänguna.

Säärane eeltingimus annab aimu ka teose kirjutamise põhjustest. Tõenäoliselt ma ei eksi, kui ütlen, et Põlluaasa väide sotside „juhtfigureide äärmusliku ja estofoobse käitumise” (lk 15) kohta ei veena kedagi

väljaspool EKRE maailmavaatelist tuumikut. Isegi rängad korruptsioonisüüdistused sotside pihta ei tundu tõsiselt võetavad juba seetõttu, et autor ei püüagi oma ideoloogilist positsiooni ega suhtumist varjata. Laisa mõtlemisega liberaali jaoks võib see tähendada, et Põlluaas on valinud vastanduva ja ülepaisutatud kirjutamisviisi, sest mõistab, et tema süüdistused on päriselt alusetud. Ma pole aga sugugi kindel, et see on põhjus, miks ta niimoodi kirjutab.

Põlluaasa maailmanägemuse keskmes on hea ja kurja võitlus, kus kõige hea eest vastutab ühtne ja jagamatu rahvustervik, mida ründab tuhandepealine marksism.

Kas keegi tõesti vaevuks säärast mahukat ülevaadet kokku panema mõnel poliit tehnoloogiliselt vähelubaval põhjusel? Miks Põlluaas isegi ei ürita kõnetada kedagi väljaspool EKRE maailmavaadet? Pigem võib arvata, et see ei ole poliitiliselt läbimõeldud projekt. Intervjuus Objektiivile selgitab Põlluaas, kuidas Jevgeni Ossinovski kõne sotside 2016. aasta kongressil andis talle impulsi kirjutamiseks ja „[t]asapisi lihtsalt hakkas nagu materjali juurde kogunema. Algselt mul ei olnudki plaanis raamatut kirjutada, aga see maht üha kasvas ja kasvas, ja see läks üha huvitavamaks, see tegevus, nii et lõpuks kooruski sellest selline väga mahukas teos.”¹

Vaevalt et globaalprobleemide, kommunismiajaloo, sotsiaalmeediakommentaare ja parteipoliitika vahel seoseid nägev mahukas tervik juhuslikult koguneb. Teos on oma ette saavutus erisuste kõrvaleheitmise, üldistuste tegemise ja maailmavaatelise koherentsuse vallas. Kõik inimesed vajavad teatud erisuste kõrvaldamist, tundmaks sisimas

„Sotsid” on Põlluaasa ekshibitsionistlik paljastus, kus ta avaldab mõttetöö, mille ta on ette võtnud puhastamaks oma identiteeti kõigest, mis tema arvates sinna ei kuulu.

seda mõnusat tunnet, et just tal on õigus – mittemõtlevale inimesele on alati koherentne maailmavaade. Ka mugavusliberaalid teevad seda, tõrjudes pagulaspoleemikat rassismisüüdistustega. Ma ei taha sugugi väita, et Henn Põlluaas pole mõtlev inimene, vaid hetkeks juhtida tähelepanu kõrvale vaidluselt, kus „minul on alati õigus”, ning mõista, millist isiklikku tähendust teos autori enese jaoks võib kanda. „Sotsid” on

Henn Põlluaasa ekshibitsionistlik paljastus, kus ta avaldab mõttetöö, mille ta on ette võtnud puhastamaks oma identiteeti kõigest, mis tema arvates sinna ei kuulu. See on oma moodi skandeeriv puhastusrituaal, mille käigus heidetakse kõrvale muret tekitavalt palju.

Hingetühjus

Põlluaasa järgi ründavad sotsid rahvuslikke, traditsioonilisi, kristlikke jt väärtusi, samas jääb arusaamatuks, mida need väärtused endast kujutavad. Miks on sotsiaaldemokraatia neile olemuslikult võõras? Kui lugeja neid väärtusi mõista püüab, kohtub ta tühjusega: Põlluaas näitab eri sündmusi ja sõnavõtte, mainib abstraktseid isme kui käegakatsutavaid tõsiasju, mitte ideid, mis teatud tingimustel kindla tulemuseni viivad. Väärtuskonfliktide analüüsimise asemel on tavalised laused nagu „Totaalne ajupesu ja manipulatsioonid on mõjunud, nende mõistus on kaaperdatud” (lk 195).

Põlluaasa eesmärk on näidata, kuidas sotsid soodustavad põhiväärtustele

1 Vt <https://objektiiv.ee/intervjuu-henn-polluaas-sai-valmis-raamatu-sotsid-interrinde-teine-tulemine/>.

vastanduvate venelaste, moslemite, mustanahaliste, feministide, geide jt riigivastast tegevust. Autor eeldab, et neid huvirühmi kasutatakse süsteemselt rahvusriikluse hävitamiseks. Tegevuse aluseks on aga Frankfurdi koolkonna abil uueks sündinud marksism.

„Sotsiaaldemokraadid üle Euroopa ja mujalgi on asunud agressiivselt ellu viima uue vasakpoolsuse ühe peaideoloogi, nn Frankfurdi koolkonda kuuluva marksistliku sotsiaalfilosoofi Herbert Marcuse, aga ka Horkheimeri jt sõna otseses mõttes hullumeelseid ideid. [...] Vasakideoloogia suurkuju Marcuse järgi tuleb hävitada traditsiooniline perekond ja abielu ning muuta ühiskonna liikmed võrdseks, sootuks ja eripäratuks massiks, sest revolutsioon nõuab „suurt loobumist“ kõigist „parempoolsetest“ sotsiaalsetest väärtustest ja nende täielikku eitamist.” (lk 194)

Põlluaasa arusaam Frankfurdi koolkonnast on tükike parempopulistlikust alternatiivajaloolisest fantaasiast, mida pidevalt korrutatakse, et õigustada enese konservatiiviks nimetamist – väljamõeldud ajalugu annab „konservatiivsusele” üpris vabad käed. Põlluaas kasutab seda vabadust, et asetada suur hulk inimrühmi riigivaenlaste kategooriasse, sest olenemata nende isikute isiklikust huvist kasutab domineeriv ideoloogia neid veretus sõjas Eesti Vabariigi vastu.

„Marcuse arvates on rõhutatud vähemustel loomulik õigus kasutada ebaseaduslikke vahendeid, kui seaduslikud on osutunud ebapiisavaks, sest enamusel ei ole õigust sõnastada ühiseid ja üldisi reegleid ning huve. [...] Enamuse jõu vähenemiseks tuleb vähendada põlisrahva rolli (sh protsentuaal-

set osa rahvastikus, aga ka osa juhtivates positsioonides) nende oma riigis, sest see aitab enamuse soove alla suruda ja võimaldab kindlustada marksistlikule eliidile kasulik ja lojaalne süsteem.” (lk 195–196)

Sealjuures heidab Põlluaas ette EKRE valijate dehumaniseerimist, aga samal ajal ise irooniat ei taju. Kindlasti on tal inimlikkusest kõrvale jätmise asjus pisut õigus, ka siinses tekstis on sellest elemente. Aga

kui võrrelda neid kahte dehumaniseerimist, millest ühel juhul antakse teatud inimrühmadele riigi ja terve mõistuse vastase rindesõduri osa kultuurisõjas ning teisel juhul sõimatakse erakonna valijat arulagedaks natsiks, siis peale Põlluaasa lugemist tabasin end variserlikult mõttelt, et kas on ikka päris kindel, et EKRE liikmete dehumaniseerimises on süüdi keegi teine peale nende endi?

Kuidas üldse mõista inimeseks olemist, olles välistanud nii paljudele inimkogemustele olulised kategooriad? Kuidas mõista naise osa modernses maailmas ilma feminismita,

Vaadates inimmassi mastaapi, kelle Põlluaas ebamoraalse ja -soovitavana välistab, tekib küsimus, kas Henn Põlluaasast on inimesena midagi alles jäänud?

eesti kultuuri ilma venelasteta, monoteistlikku maailma ilma moslemiteta, intiimsust ilma homoseksuaalsuseta või rassikuuluvust ilma teiste rassideta?

Ka mina ei salli teatud inimrühmi, aga on ka selliseid, keda olen elu jooksul sallima hakanud. Selle käigus olen – küll raskustega – õppinud, et humaanseid väärtusi loobki aktsepteerimine. Kui Põlluaas välistab terveid inimrühmi neid vaenlaseks nimetades, jääb ta ise vaimuvaeseks. Muidugi ei ole tarvis mõista inimkäitumist selle täies ulatuses, sarimõrvarid ja pedofiilid võivad kusagile tolmusesse kasti jääda. Vaadates aga inimmassi mastaapi, kelle Põlluaas ebamoraalse ja -soovitavana välistab, tekib küsimus, kas Henn Põlluaasast on inimesena midagi alles jäänud? Kas selle küsimuse püstitamine on tõesti dehumaniseerimine või toimus dehumaniseerimine siis, kui Põlluaas otsustas enda moraalset üleolekut käsitleda poliitilist tunnistust nõudva objektiivse tõsiasjana?

Rahvus inimeste alternatiivina

Ilmselt ei kahtle keegi, et mida iganes inimlikkuse all silmas ka peetakse, tehakse seda enese kultuuriruumi piiratud arusaamade põhjal. Seega võib inimeseks olemist mõista ainult eestlaseks olemise kaudu. Põlluaasa retoorika puhul tasub aga tähele panna, et sõnad nagu „eestlus”, „rahvus” ja „rahvusriiklus” tähendavad tema kõnepruugis midagi muud kui tavakasutuses. Seejuures ei jää märkamata tõsiasi, et rahvusriikluse alustaladeks olevatest väärtustest kirjutades ei räägi Põlluaas sugugi mitte sellest, mis on põhiseaduses kirjas ja milles me rahvana oleme kokku leppinud. Põhiseaduspatriotism on tema jaoks midagi väga õõvastavat ja selle kritiseerimisele on ta pühendanud terve peatüki.

„Põhiseaduspatriotismi mõiste leiutati ja juurutati Teise maailmasõja järgsel natsionaalsotsialismi traumades, süü- ja alaväärsuskompleksides vaevleval Saksamaal, kus rahvuslus ja laiemalt ka rahvusriiklus oli sisuliselt tabuks kuulutatud ning selle maine lootusetult kahjustatud.” (lk 125)

Põlluaas vihjab korduvalt, et on olemas mingid põhiseadusest kõrgemad väärtused, mida peab kaitsma peale kõige muu ka põhiseaduse enda eest. Ta väidab, et kuna põhiseadus kaitseb vähemusi, aga vähemused esindavad tema jaoks ilmselgelt ebasoovitavaid väärtusi, võib ka põhiseadus neid „tõelisemaid” väärtusi õõnestada. See on ringiratast käiv loogika. Vähemused ei vasta eestluse normile; vähemused on ebasoovitavad; põhiseadus kaitseb vähemusi; põhiseadus on eestlusevastane. Mõte eestlusest kui mittestandardiseeritud kvaliteedist tal pähe ei tule. Põlluaasa jaoks on üks suurimaid kiviid meie kapsaaias demokraatia, mis on tema järgi vastuolus tõeliste rahvusriiklike väärtustega.

„Kurioosne on aga, et Eesti rahvusriiklus on ohustatud just demokraatlike vahendite läbi, mida riik vastavalt põhi-seadusele võimaldab. Tihti on just demokraatia see, mida vabaduse vastasel selle kahjustamiseks kõige enam vaja on.” (lk 414)

Kui mitte uskuda Põlluaasa alternatiivajalugu, mille järgi on vähemused sõdurid marksistlikus kultuurisõjas vabaduse vastu, siis pole raske näha, et Põlluaasa valemi järgi jäävad eestlase kategooriasse lõpuks üksnes EKRE toetajad, kõik teised on tahtlikult või tahtmatult osa riigi alustalasid õonestavast salaprojektist. Rahvast üritatakse võrdsustada ühe erakonnaga. See pole iseenesest midagi enneolematut, Jan-Werner Mülleri raamatu „Mis on populism?” järgi on see üks osa populismi definitsioonist: „Populistid ei ole mitte ainult elitismi-, vaid ka pluralismivastased. Nad väidavad, et nemad ja ainult nemad esindavad rahvast. Kõik teised poliitilised võistlejad on sisuliselt illegitiimsed, ja keegi, kes neid ei toeta, ei saa õieti rahva hulka kuuluda.”²

Põlluaasa jaoks on üks suurimaid kivismisid meie kapsaaias demokraatia, mis on tema järgi vastuolus tõeliste rahvusriiklike väärtustega.

Iga erakond püüab näida tõelise rahva tahte kandjana, mitte pelgalt organisatsioonina, mis tegeleb riigi haldamisega. Kuid sugugi mitte iga erakond ei väida, et teiste erakondade toetajad on riigireeturid, ega räägi demokraatiast ja põhiseadusest kui meie väärtusruumi puudustest.

Väärrib mainimist, et palju palju pakku nud termini „süvariik” kasutamine muutub säärastest lähtekohast vaadatuna täiesti mõistetavaks. Eeldades et riik peaks tegelikult toimima mingitel muudel alustel, hakkab kogu põhiseadusest lähtuv raamistik tunduma mingil varjatud tasandil orkestreeritud sabotaažina, mille väljaselgitamisega on Põlluaas suurt vaeva näinud. Muidugi on „süvariik” lihtsalt (veel) põhiseaduslikult toimiv riigi osa.

Tugitoolinatslus

Esmalt polnud mul plaanis natsiteemat üldse käsitleda, sest arvan, et igasugune natsihüsteeria ja muu vildakaks kulunud ajalootõdede tänapäevale omistamine üksnes takistab olukorra mõistmist. Ent kuna natsiprobleemaatika kõlab teosest vastu, pean teemat siiski puudutama. Nimelt räägib Põlluaas ajaloolisest natsismist kui ebaolulisest süüdistavast sildist.

„Fašismi defineerisid nii Stalin kui ka teised marksistid, sealhulgas Eesti omad, laialt juba enne Teist maailmasõda.

Fašistideks kiputi lugema kõiki marksismivastaste poliitiliste voolude esindajaid, kes oma arvamuse selgelt välja ütlesid või marksistliku poliitika vastaselt käitusid.

² Jan-Werner Müller. „Mis on populism?” – Tallinna Ülikooli Kirjastus, 2018, lk 159.

Fašistideks võis nimetada kõiki rahvuslasi, kõiki neid, kes polnud patsifistid või Nõukogude Liidu pooldajad.” (lk 71)

Kui ideoloogiaid nagu konservatiivsus või marksism käsitleb Põlluaas käegakatsutava reaalsusena, siis fašismi puhul teeb ta kannapöörde ja kohati tundub lausa, et mingit päris fašismi ei eksisteerigi. Ajaloolise reaalsuse katab tema jaoks ära rahvusluse ja marksismi vastasseis, millest kogu teos lähtub. Põlluaasa loogika on, et *Autobahn*’i ehitav Hitler on rahvuslane ja koonduslaagreid ehitav Hitler on sotsialist. Näiteks iseloomustab ta sotside demokraatiavaenulikkust järgmise mõttega, mis tema arvates kuulub „sotsist sotsioloogile Robert Michelsile”: „[P]raktiliselt rahvas kõrgemat võimu kanda ei jaksa ning peab selle õiguse kellelegi delegerima” (lk 413).

Väljaspool Põlluaasa alternatiivajalugu oli Robert Michels sotsiaaldemokraat kuni aastani 1907, mil ta varasematest tõekspidamistest loobus. Seejärel asus ta kirjutama sotsioloogilisi uurimusi, keskendudes psühholoogilistele ja institutsionaalsetele probleemkohtadele, mis teevad igast demokraatlikust organisatsioonist kiiresti oligarhia. Hiljem liitus ta Mussolini erakonnaga, sest nagu paljud kaasaegsedki uskus ka tema karismaatiliste sekkumiste võimesse massiparteide oligarhia kukutamiseks. Kuigi Mussoliniga kaasnenud sõnavabaduse hääbumise tõttu on võimatu teada, kas Michels fašismi pakutud alternatiiviga rahule jäi, võib üpris kindlalt väita, et ta oli fašist, kelle maailmavaadet võiks Põlluaasa omaga võrrelda, kui viimast meelitada tahta. Eriti kui arvestada, et suur osa Põlluaasa teose sisust üritab maalida Eesti poliitikast sarnast pilti, mida Michelski Saksa Sotsiaaldemokraatliku Partei ja Itaalia Sotsialistliku Partei töös osalemise põhjal tegi: ebademokraatlikud institutsioonid juhtimas rahvast, kellel pole võimalik kaasa rääkida.³

Olenemata sellest, mida Michels päriselt arvas, pole arusaam, et demokraatia on võrdlemisi näiline ja seda näilisust suudab fašismiladne kord isegi paremini välja mängida, sugugi uus. Arvestades Põlluaasa arusaama demokraatliku põhiseadusliku korra teisejärgulisusest rahvusriikluse kõrval, pole raske seda mõtet temalegi omaseks pidada. Kui asendada „Sotsides” rahvusriiklus fašismiga, ei muutu öeldu ainult ausamaks, vaid ka mõistetavamaks neile, kelle jaoks tekitab Põlluaasa korrapäratu terminoloogiakasutus muidu arusaamatust. (Ebavajaliku segaduse vältimiseks mainin, et need sõnad ei ole väljaspool EKRE retoorikat kindlasti samatähenduslikud.)

Fašismile omane vaenlaseiha väljendub ka Põlluaasa ürituses marksismist ürgkurjust otsida. Samas puudub praktikas marurahvusliku enesesäilitamise ja

3 Henn Käärrik. „Klassikaline ja nüüdisaegne sotsioloogiline teooria” – Tartu Ülikooli Kirjastus, 2013, lk 171.

radikaalse marksismi vahel tõsine vastuolu (nagu punased khmeerid on näidanud) ning peale selle pole totalitaarne riigikord midagi marksismile iseomast. Juba Marx ise tuletas oma poliitilise programmi pelgalt arusaamast, et kindel süsteemne jõud rõõvib rahvalt hübe. See jõud ei pea olema sugugi kasumiahned kapitalistid, ka globalistidest juudid on sellise mõtteviisi puhul väga populaarne valik. Kuigi juutide asemel on juttu sotsidest, ei tee see Põlluaasa jutu sisu kuidagi vähem õõvastavaks.

Põlluaas on mugav tugitoolinats, kes vastutust ei tunne. See tundub olevat EKRE üldine probleem.

Muidugi pole EKRE rangelt võttes natsipartei. Põlluaasa teos on ainult üks külg natsiideoloogiast – ta iseloomustab ideoloogia abil valitsevat klassi, mille vastu „tõeline” rahvas peab üles tõusma. Küsimus, mis igat eestlast võiks huvitada, on poliitiline programm, mis sellest tuletatakse.

Poliitiline visioon Põlluaasal aga puudub. Ta on mugav tugitoolinats, kes vastutust ei tunne. See tundub olevat EKRE üldine probleem, mistõttu ka natslikud ideed erakonnas võimutsevad – vähemalt on neil needki mõtted.

Näiteks on lubadus tasuda abielus noore pere kodulae-nust 25% iga lapse sünniga Saksa natsionaalsotsialistliku töölispartei programmist maha kirjutatud. Tasub mainida, et Natsi-Saksamaal taheti seeläbi majanduskriisist tingitud massilise tööpuuduse tingimustes naised tööjõuturult eemaldada – kui naine tööle käis, pidi laenu kolm korda kiiremini tagasi maksma. Praeguses olukorras võib naiste tööjõuturult kõrvaldamine teenida ilmselt ainult selliste meeste huve, kelle vastu majandusliku meeleheiteseisundita naised huvi ei tunne. See, et riik peab mehele appi tulema, muutes naise majanduslikult sõltuvaks, seisab ilmselt selle „traditsioonilise meherolli” eest, mille hääbumise vastu EKRE nii kiivalt võitleb.

Poliitilise visioonituse teeb eriti muret tekitavaks asjaolu, et Põlluaas tundub jagavat levinud väärarusaama, et demokraatia on enamuse tahte domineerimine, mida võib rakendada ka teistele inimrühmadele ja poliitilistele seisukohtadele.

„Idealis on demokraatia selline rahvavalitsuslik riigikord, kus ühiskondliku elu korraldamine ja juhtimine toimub kodanike enamuse või nende poolt vabalt valitud esindajate kaudu .. Küsimus on just nimelt üldises, kollektiivses, mitte üksikisiku tahtes või huvides.” (lk 407)

Põlluaasale meeldib väärtusküsimusi illustreerida teletetrist ja internetiküsitlustest kogutud arvamusstistikaga. Arusaam, et mida suurem toetus on otsusele, seda demokraatlikum samm on, pole mitte ainult väär, vaid suures vastuolus reaalsusega. Praktikas on valitsejatele ja nende

langetatud otsustele seda suurem toetus, mida vähem demokraatlik on riik ja otsustusmehhanism.

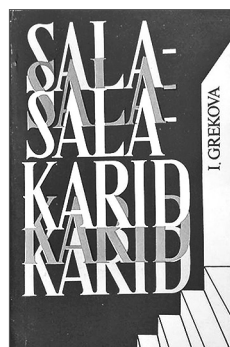
Muidugi võib demokraatia all mõista erisuguseid asju. Nagu võib Robert Michelsi puhul aimata, ka fašismi. Mina aga kuulun sellisesse individualistlikku Euroopa kultuuri-ruumi, kus demokraatiat mõistetakse liberaalse demokraatia ja ühe superstaarist füüreri (või erakonna) ülistamine demokraatlikuna arvesse ei lähe. Isegi juhul, kui see füürer ütleb kõike, mida mina koos vaigistatud enamusel kuulda soovin. Arvestades et Henn Põlluaas on riigikogu esimehena sisuliselt juba presidendi kohustuste kandja, jääb lõpetuseks üksnes loota, et tal on õigus, kui ta ütleb: „Õnneks on eestlastel üks tugev omadus – kui asjad tõesti hulluks lähevad, siis võetakse end käsile” (lk 423).

RAAMATU- SOOVITUSED

I. Grekova, „Salakarid” (tlk Jüri Ojamaa)

Eesti Raamat, 1987

I. Grekova (*igrekova*) on vene matemaatiku Jelena Ventseli (1907–2002) kirjanduslik pseudonüüm ning jutustus „Salakarid” pajatabki teadus-asutuse ühe osakonna argipäevast. Teemad on ositi ajatud: inimsuhted, armastus, elutahe; ositi ootamatult tänapäevased: tehisintellekt, kõne-süntees. Grekova on hilisnõukogude linnakirjanduse ehe esindaja, kes tembib psühholoogiliselt tundlikku inimeksitust olmeliste motiividega. Esineb koguni võrdlus „Ta silmad täitsid pisaratega nagu valamu, kust vesi halvasti ära jookseb” (lk 97). Vahelduseks on äärmiselt tore lugeda midagi komberuumist, kus autori eesnimi märgitakse kaanel initsiaaliga, tegelaste puhul seevastu tuleb selgeks õppida nii eesnimi, isanimi, perekonnanimi kui ka hüüdnimi.

Emma Donoghue, „Tuba” (tlk Hells Hinrikson)

Hea Lugu, 2011

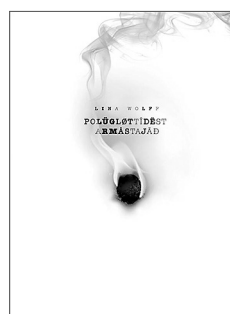
Ühtaegu korralik põnevik ja narratoloogiline harjutus: oma argipäevast jutustab viieaastane poiss, kes elab koos Emmega Toas ja teeb seal seesuguseid asju, nagu viieaastased ikka teevad. Vähehaaval hakkab selle ebausaldusväärse jutustaja aruandest selguma, et tuba ei ole siiski päris tavaline ega normaalne tuba. Muidugi võib skeptiliselt küsida, kui realistlik see kõik ikkagi on, aga tekst jookseb hästi ja kaasahaaravalt. Peale osavasti lahti harutatud kirjelduse on tore see, kuhu autor süžee viib. Ekstreemse olukorra najal tõstatatakse tüüpilised lapsevanemlikud probleemid: kui erinevalt näevad ja hindavad maailma laps ja vanem ning kuidas peaksid omavahel suhtes olema vabadus ja armastus.

Lina Wolff, „Polüglottidest armastajad” (tlk Kadi-Riin Haasma)

Varrak, 2017

Kirjandus kirjandusest tundub sageli nagu vana nali, ahaste piiridega mäng, millel laiem kandepind puudub. Salapäraselt ilmutav ja kaduvad käsikirjad, kirjaniku kirjutamisraskused, keele kui fenomeni ilu ja võlu, nime ja viidete pildumine – see kõik on Lina Wolff'i raamatus olemas. Õieti on see romaan vormistatud nagu häbenematu ja naiivne, kuigi pisut viidakas *homage* Michel Houellebecq'ile. Ja ometi, ometi on raamatul jõudu ka iseeneses. Siin on olemas täpne lause; praegusel ajastul ehk mitte päris šokeeriv transgressiivsus, aga ometigi hea ports ebamugavust; usutavad ja sealjuures ootamatud tegelased. Asjad võivad ju olla nii, nagu Houellebecq ütleb, aga sellega ei ole kaugeltki kõik öeldud!

Johanna Ross

AUTORID

Hans Alla (27):

„Ma pole kevadest saati šampooni kasutanud.”

Richard Annilo (20)

on IT-tudeng, kelle aeg kulub programmeerimisele, matemaatikale, maailma parandamisele, kergelt häälest ära ukulele mängimisele ja luuletamisele.

Gabi Csutak (42)

on ungari kirjanik, kultuuriajakirjanik ja tõlkija. 2018. aasta sügisel oli ta Tartu kirjanduslinna resident. Teda paelub Ida-Euroopa lähiajalugu, linnaruum ja arhitektuur. Csutak on avaldanud jutukogu „Vaikelu draakoniga” („Csendélet sarkányal”, 2017).

Kaarin Helene Kiisler (18)

õpib Viljandi gümnaasiumis ja luuletab ainult siis, kui luule ise tema juurde tuleb; ei kirjuta kunagi vastu tahtmist.

Andrea Laar (14):

„Pääsuke, ei muretse ja kõik saab korda!”

Riste Lehari (30),

vt lühiintervjuud lk 17.

Stina Leek (27)

armastab lilli ja silmamunasid.

Maris Pedaja (23),

vt lühiintervjuud lk 51.

Kaisa Maria Ling (29)

on Tallinna ülikooli kultuuriteaduste doktorant, kes uurib Kuuba neobarokset kirjandust. Peale selle korraldab kultuuriüritusi ja laulab bluusi.

Susanna Mett (19):

„Eks näis, kuhu jalad, ratas ja tramm mu teadvuses olevad seosed viivad.”

Joonas Ojap (29):

„Vahepeal kritiseerin raamatuid, vahepeal kritiseerivad raamatud mind.”

Maarja Mäemets (27):

„See tšikk, kes aeg-ajalt kammib, aga muidu igati peen preili.”

Laura Porovart (24):
„Maitseb sefiritort ja arbuus.”

Kadri Pärtel (28):
„Ungarofiil. Ükskord taksoga lennujaama sõites küsis taksojuht, kuhu ma lähen. Vastasin, et Ungarisse, tõlkimistaagrisse. Pärast väikest pausi küsis ta, et me siis nagu ... oleme seal terve aja õues ja telgime?”

Siret Remma (30):
„Vahel on tunne, et võiksin „Mees, kes teadis ussisõnu” Meeme kombel lõputult samblal vedeleda. Selline ilus romantiline spaakujutelm ilma keha lagunemiseta. Ja vein ei teeks ka paha.”

Marta-Liisa Talvet (21)
õpib samal ajal heliloomingut ja semiootikat, armastab samavõrra teadust ja kunsti. Vabal ajal musitseerib koos lindudega, vaatleb pargis puid ja rongis inimesi.

Toni Tombak (27):
„Olen viimasel ajal palju loodusdokke vaadanud ja jõudnud arusaamani, et üksnes korralikult koordineeritud hingesugulus võib mind hüäänide käest päästa.”

Tõnis Tootsen (30)
on Keenia kirjanik, kes usub, et kõike võib uskuda. Aga omal riisikol.

Joosep Vesselov (22):
„Otsin tööd.”

Hele-Mai Viiksaar (27):
„Tüdruk kunstimuuseumis ei saa peeglitega toast enam edasi ega tagasi.”

Laura Vilbiks (20)
on humanitaarse vereringega poliitikahuviline, kes õpib Tartus riigiteadusi ja filosoofiat. Vahel satub ta ka kirjutama või illustreerima.

Merilin Ülem (31):
„Saaremaa juurtega pealinna suundunud entusiast, kelle jaoks olulisim on rõõm ja armastus ja hetke sees olemine. Mängin värvide ja tänavatega, vahel kirjutan. Pildid tulevad momentidest, mis tunduvad jäädvustamist väärt, sestap tuleb neid üsna palju.”
www.instagram.com/allveepelmeen

IN MEMORIAM

MARJU LEPAJÕE

(28.10.1962–04.07.2019)

Religiooniloolase, klassikalise filoloogi ja tõlkija Marju Lepajõe ajalikkus on ootamatult otsa saanud, aga see, mis temas on ajatut, on endiselt olemas. Marju on nüüdsest korraga nii olnud kui ka olev – midagi, mis näib talle läbivalt olemuslik olevat. Eri ajastustes, tekstides, mõttelugudes ja keeleruumides rännates on Marju alati olnud ajaülene ja aegu omavahel suhestav. Tema sõnul muutub vaim värseks kohe, kui see väljub oma kaasaja paratamatust piiratusest, ning aja piiridest väljununa ongi Marju nüüd alati värskes ja aegumatu.

Ajaülesena on Marju ka tulevikuline. Osa temast ootab alles ees – neile, kes teda veel ei tunne, tema juba avaldatud kirjasõna ja kõnede kaudu, teistele seni avaldamata tõlgetes ja käsikirjades ning kaemustes, mälupiltides ja unenägudes.

Marju leidis, et tekstidel on teatav tekstiväline terviklikkus poeetilises, kultuurilises ning teistes sünkroonsetes ja diakroonsetes seostes. Sama võiks öelda tema enda ruumika maailma kohta: sellel on väline terviklikkus, milles on koht kõigil, kellega ta kokku puutus ja keda ta puudutas. Just see puudutus on see, mis end nüüd nähtavaks teeb. „Huvitu maailmast ja tunne iseennast (γνώθι σαυτόν)” on temalt saadud impulss, mille ulatus on hoomamatu; see ilmutab end aegamööda, aga kindlalt kõigis neis, kes just tänu Marju toetavale hoiakule ja heale ning ühtlasi vankumatule sõnale on võtnud ette asju, mida muidu poleks söandanud. Marjul oli võrratu võime kiirustamata kulgeda ja süüvida, otsida ja märgata sõnade ja inimeste potentsiaali.

Õpetaja, Inimene, Sõber, Kaasteeline, Nägija – *eamus ad dormiendum, cor meum.*

Anu Põldsam
Sulev Andresson

VÄRSKE RÕHU TOIMETUS

Peatoimetaja: Carolina Pihelgas

Tegevtoimetaja: Tõnis Vilu

Kriitikatoimetaja: Hanna Linda Korp

Keeletoimetaja: Lydia Raadik

Kujundaja: Maris Kaskmann

KAASTÖÖD

Luule ja tõlked: carolina.pihelgas@va.ee

Proosa: tonis.vilu@va.ee

Arvustused, esseed: hannelinda.korp@va.ee

Pildid ja fotod: vr@va.ee

Illustratsioonid Stina Leek

Fotod Merilin Ülem

Fotod lk 36, 41 Uku Peterson

Fotod lk 37–39, 43–44 Ekvilibrüst

Tel 5349 6146

vr@va.ee

www.va.ee

KOLLEEGIUM

Eda Ahi, Lauri Eesmaa, Kristjan Haljak, Maarja Kangro, Helena Läks,
Johanna Ross, Marek Tamm, Berk Vahter, Mart Velsker

VÄLJAANDJA

SA Kultuurileht

Voorimehe 9

10146 Tallinn

TELLIMINE

www.tellimine.ee

Tel 617 7717

Trükk: AS Pakett

Värske Rõhk nr 60 (4/2019)

ISSN 1736-2954 (trükis)

ISSN 2228-1363 (epub)

SISUKORD

1	Siret Remma
7	Riste Lehari
19	Joosep Vesselov
23	Kaarin Helene Kiisler
26	Gabi Csutak
31	Andrea Laar
34	Haiku Eplik
36	Vestlusring luuleslämmist
47	Maris Pedaja
52	Maarja Mäemets
58	Päevik: Hans Alla
67	Richard Annilo
70	Tõnis Tootsen
85	Susanna Mett
90	Laura Vilbiks
92	Toni Tombak
97	Marta-Liisa Talvet Kristina Viinast ja Anna-Kristiina Paest
104	Laura Porovart Brigitta Davidjantsist
109	Kaisa Maria Ling Juhan Jaigist
116	Joonas Ojap Henn Põlluaasast
125	Raamatusoovitused
126	Autorid

Hind 2.90 eurot

9 771736 295428 04